

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

А. С. ПОПОВИЧ, Н. М. ДЗЮБАК

НАВЧАЛЬНА ФАХОВА ПРАКТИКА З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Електронне видання

За редакцією А. С. ПОПОВИЧ

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 378.147.091.33-027.22:[37.016:811/821.161.2](075.8)

ББК 74.580.25я73+81.411.4+83.3(4Укр)

П58

*Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
(протокол за № 12 від 29 грудня 2022 року)*

Рецензенти:

Н. В. Бахмат – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Т. М. Коробчук – заступник директора з навчально-виховної роботи ліцею № 12 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Попович А. С., Дзюбак Н. М.

П58 Навчальна фахова практика з методики навчання української мови і літератури: навчально-методичний посібник / за ред. А. С. Попович [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 170 с.

Електронна версія посібника доступна за покликанням:

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6966>

У посібнику потлумачено питання організації, проведення та підбиття підсумків навчальної фахової практики за освітньо-професійною програмою Середня освіта (Українська мова і література) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Навчально-методичний посібник стане в пригоді здобувачам вищої освіти та науково-педагогічним працівникам.

УДК 378.147.091.33-027.22:[37.016:811/821.161.2](075.8)

ББК 74.580.25я73+81.411.4+83.3(4Укр)

© Попович А. С., Дзюбак Н. М., 2023

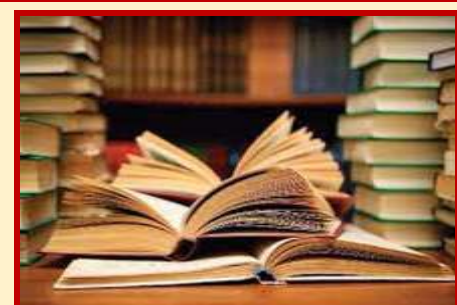
ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА..... 6	
Мета і завдання навчальної фахової практики..... 7	
Бази навчальної фахової практики і терміни її проходження 9	
Організація навчальної фахової практики . 10	
Техніка безпеки та охорона праці в період навчальної фахової практики 12	
Зміст навчальної фахової практики 13	
Обсяг звітної документації навчальної фахової практики 25	
Керівництво навчальною фаховою практикою..... 28	
Права та обов'язки здобувачів вищої освіти 36	
Оцінювання результатів навчальної фахової практики 38	
Порядок підбиття підсумків навчальної фахової практики 50	
Особливості організації та проведення навчальної фахової практики із застосуванням технологій дистанційного навчання 53	
	

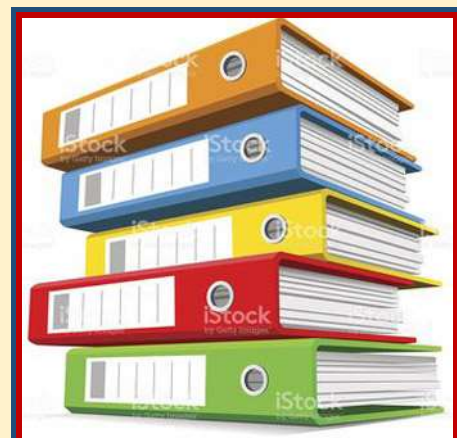
Рекомендована література	57
Нормативні документи	57
Програми з української мови і літератури для 5-9 класів	58
Підручники з української мови і літератури для 5-9 класів	59
Методика навчання української мови	64
Методика навчання української літератури...	67
Рекомендовані джерела інформації	70

Список використаних джерел	72
---	----

ДОДАТКИ	74
Додаток А. Титульна сторінка теки зі звітною документацією	74
Додаток Б. Щоденник навчальної фахової практики	75
Додаток В. Титульна сторінка звіту про навчальну фахову практику	84
Додаток Д. Структура звіту про навчальну фахову практику	85
Додаток Е. Орієнтовна структура відомостей про вчителя української мови і літератури ...	86
Додаток Ж. Схема аналізу підручника української мови / української літератури	87
Додаток З. Орієнтовна схема аналізу методів і прийомів, використаних на уроці української мови / української літератури	93
Додаток И. Орієнтовна схема аналізу системи вправ	97
Додаток К. Оформлення «фотографії» уроку української мови / української літератури	98
Додаток Л. Орієнтовна схема аналізу уроку української мови / української літератури	99

Додаток М. Орієнтовна схема аналізу позакласного заходу	103
Додаток Н. Види позначок у диктантах	105
Додаток П. Види помилок у диктантах	106
Додаток Р. Оцінювання монологічного мовлення. Говоріння (усні переказ і твір); письмо (письмові переказ і твір)	110
Додаток С. Види есе та його оцінювання ...	121
Додаток Т. Схема рецензії на наукову статтю та зразки рецензій	131
Додаток У. Схема рецензії на посібник	146
Додаток Ф. Алгоритм роботи над рецензією	147
Додаток Х. Зразки рецензій на посібник	148
Додаток Ц. Орієнтовна структура плану-конспекту уроку	157

ПЕРЕДМОВА

Навчально-методичний посібник розроблено відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», з урахуванням «Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка», «Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка».

Навчально-методичний посібник визначає питання організації, проведення, керівництва та підбиття підсумків навчальної фахової практики здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка освітньо-професійної програми Середня освіта (Українська мова і література) спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ

Навчальна фахова практика – обов'язковий компонент професійної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою Середня освіта (Українська мова і література).

Мета навчальної фахової практики – закріплення, поглиблення й розширення теоретичних знань, отриманих здобувачами вищої освіти у процесі вивчення навчальних дисциплін «Методика навчання української мови» і «Методика навчання української літератури»; набуття практичних умінь і навичок учителя української мови і літератури; формування фахових компетентностей учителя-словесника, зокрема в умовах реалізації концепції «Нова українська школа»; адаптування студентів до умов професійної діяльності вчителя-словесника.

Завдання навчальної фахової практики:

1. Закріплення, поглиблення й розширення знань із методики навчання української мови і літератури, їх застосування під час розв'язання конкретних методичних завдань і ситуацій у закладах загальної середньої освіти.

2. Ознайомлення з особливостями вивчення української мови і літератури в 5-9 класах закладів загальної середньої освіти, реалізацією положень концепції «Нова українська школа», сучасними навчальними програмами (зокрема, модельними програмами) та підручниками з української мови і літератури різних авторських колективів.

3. Формування вмінь аналізувати організаційне й навчально-методичне забезпечення освітнього процесу з української мови і літератури в 5-9 класах.

4. Ознайомлення здобувачів вищої освіти з основними підходами, принципами, формами, методами й прийомами навчання української мови і літератури в основній школі.

5. Розвиток і вдосконалення методичних умінь та навичок із української мови і літератури, зокрема стосовно аналізу освітнього процесу з української мови і літератури та позакласної роботи, висловлення пропозицій щодо їх удосконалення.

6. Аналіз застосування традиційних та інноваційних методів навчання, нових педагогічних технологій, оцінювання навчальних досягнень здобувачів загальної середньої освіти з української мови і літератури на основі спостережень уроків.

7. Опанування структури уроків української мови і літератури різних типів і форм проведення в реальному освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (5-9 класи) та їх аналіз.

8. Забезпечення практичного пізнання здобувачами вищої освіти закономірностей професійної діяльності вчителя української мови і літератури та оволодіння способами її організації, уміння розв'язувати конкретні посильні методичні завдання з української мови і літератури в 5-9 класах згідно з умовами організації освітнього процесу.

9. Добір емпіричного матеріалу (розроблення методів і прийомів / системи вправ і завдань / укладання планів-конспектів уроків та ін.) із теми курсової роботи з методики навчання української мови / методики навчання української літератури та (за можливості) перевірка ефективності дібраного матеріалу під час самостійного проведення уроків української мови української літератури (переважно в 7 семестрі);

10. Підготовка здобувачів вищої освіти до виробничої педагогічної практики з самостійним виконанням функції учителя української мови і літератури.

11. Розвиток творчих здібностей здобувачів загальної середньої освіти. Виховання у них потреби до саморозвитку та самовдосконалення шляхом оновлення теоретичних знань і творчого їх застосування в практичній діяльності вчителя української мови і літератури. Формування потреби в самоосвіті, самовихованні та професійному самовдосконаленню й особистісному розвитку, стійкого інтересу й любові до професії вчителя української мови і літератури.

БАЗИ НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ І ТЕРМІНИ ЇЇ ПРОХОДЖЕННЯ

Базами навчальної фахової практики з методики навчання української мови і літератури є заклади загальної середньої освіти м. Кам'янця-Подільського. Під час навчальної фахової практики здобувачів вищої освіти закріплюють за досвідченим учителем української мови і літератури, який проводить уроки в 5-9 класах.

Заклади загальної середньої освіти, що є базами проведення практики, мають відповідати таким вимогам:

- наявність структур, що відповідають професійній діяльності за предметною спеціальністю 014.01 Середня освіта (Українська мова і література);
- можливість забезпечення кваліфікованого керівництва навчальною фаховою практикою, зокрема наявність досвідчених учителів української мови і літератури;
- надання здобувачам вищої освіти під час практики можливості часткового виконання функцій учителя української мови і літератури (фрагментарно, як правило, у 7 семестрі);
- надання здобувачам вищої освіти права користуватися бібліотекою та іншою документацією, необхідною для виконання програми практики, з урахуванням політики конфіденційності бази практики та ін.

Із базами практики (зкладами загальної середньої освіти) укладають договори на проведення практики здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за формою, визначеною в наказі Міністерства освіти України від 08 квітня 1993 р. № 93.

Фінансові взаємовідносини Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка з базами практики регулюють договори на проведення практики здобувачів вищої освіти.

Терміни проходження та обсяг навчальної фахової практики з української мови і літератури увідповіднено з освітньо-професійною програмою Середня освіта (Українська мова і література) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, навчальними й робочими планами. Здобувачі вищої освіти проходять навчальну фахову практику в 6 (3 тижні, 4,5 кредити, 135 годин) та 7 (3 тижні, 4,5 кредити, 135 годин) семестрах.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ

Відповідно до «Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» відповідальність за організацію, проведення і контроль проходження практики здобувачів вищої освіти покладається на ректора університету. Загальну організацію практики та контроль за її проведенням в університеті здійснює завідувач практики університету. Відповідальними за організацію і проведення навчальної фахової практики в навчально-науковому інституті української філології та журналістики є директор та завідувачі фахових кафедр (кафедри української мови і кафедри історії української літератури та компаративістики.)

Навчально-методичне керівництво, контроль за виконанням програм навчальної фахової практики здійснюють керівники практики від кафедр української мови, історії української літератури та компаративістики і від баз практик.

До керівництва навчальною фаховою практикою залучають досвідчених науково-педагогічних працівників зі стажем роботи не менше ніж 3 роки відповідного профілю або викладацького стажу роботи в закладах вищої освіти.

Організаційними заходами, що забезпечують підготовку та порядок проведення навчальної фахової практики, є:

- розроблення робочих програм практики;
- визначення баз практики (закладів загальної середньої освіти);
- призначення керівників практики від кафедр української мови, історії української літератури та компаративістики;
- укладання договорів про проведення практики між Кам'янець-Подільським національним університетом імені Івана Огієнка та закладом загальної середньої освіти;
- направлення здобувачів вищої освіти на бази навчальної фахової практики;
- визначення завдань навчальної фахової практики;
- підготовка форм звітної документації за результатами проведення навчальної практики;
- інші заходи (у разі необхідності).

Наказом ректора Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка про проведення навчальної фахової практики здобувачів вищої освіти визначають:

- вид, терміни та місце проведення практики;
- список здобувачів вищої освіти, яких направляють на практику;
- керівника, відповідального за організацію практики та оформлення підсумкового звіту за її результатами, керівників практики від фахових кафедр;
- посадову особу, на яку покладено загальну організацію практики та контроль за її проведенням;
- терміни проведення та оцінювання навчальної практики;
- терміни звітування про результати проведення навчальної фахової практики.

За підготовку проєкту наказу на навчальну фахову практику відповідає керівник практики навчально-наукового інституту української філології та журналістики, методист навчального відділу.

ТЕХНІКА БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНА ПРАЦІ В ПЕРІОД НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ

Навчальна фахова практика здобувачів вищої освіти університету проводиться на базах практики (зкладах загальної середньої освіти), які відповідають вимогам нормативно-правових актів з охорони праці. До початку проведення практики проводять обстеження робочих місць практикантів – здобувачів вищої освіти.

Обов'язковою умовою допущення здобувачів вищої освіти до практики є проходження ними вступного інструктажу з охорони праці та оформлення його в журналі реєстрації з підписами особи, яка проводила інструктаж та особи, яку інструктували.

Після прибуття на базу навчальної фахової практики практиканту повинні бути забезпечені нормальні умови праці. Здобувачі вищої освіти мають дотримуватися правил внутрішнього трудового розпорядку закладу загальної середньої освіти (бази практики), правил охорони праці та виробничої санітарії.

Під час навчальної фахової практики практикант зобов'язаний дбати про особисту безпеку, а також безпеку й здоров'я здобувачів загальної середньої освіти.

Перед початком роботи здобувач вищої освіти-практикант повинен організувати своє робоче місце (місце проходження навчальної фахової практики). Не використовувати пошкоджені прилади й обладнання. Після закінчення використання обладнання практикант повинен вимкнути обладнання і від'єднати його від мережі електроживлення, у процесі виявлення пошкоджень, що впливають на подальше використання обладнання, тимчасово припинити його використання та вжити необхідні заходи з усунення пошкодження та несанкціонованого вмикання обладнання сторонніми особами.

Під час практики не допускається залишати місце навчальної фахової практики без дозволу керівника практики від бази практики та університету.

Для усунення аварійної ситуації практикант (якщо це не приведе до погіршення стану його здоров'я) повинен виконувати вказівки керівника практики, адміністрації закладу загальної середньої освіти.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ

Здобувачі вищої освіти проходять навчальну фахову практику в 6 (3 тижні, 4,5 кредити, 135 годин) та 7 (3 тижні, 4,5 кредити, 135 годин) семестрах.

Зміст навчальної практики в 6 семестрі

№ з/п	Зміст роботи	Форми й методи організації діяльності	Форма звіту
1	2	3	4
1.	Настановна конференція.	Участь у настановній конференції.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
2.	Вступна консультація з керівником практики від фахової кафедри.	Участь у консультації.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
3.	Знайомство з адміністрацією закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) та вчителями української мови і літератури.	Бесіда з представниками адміністрації ЗЗСО та вчителями української мови і літератури.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
4.	Ознайомлення зі специфікою освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти (основними напрямками роботи ЗЗСО, завданнями на поточний навчальний рік; шкільною документацією; реалізацією концепції «Нова українська школа» та ін.).	Бесіда з представниками адміністрації ЗЗСО. Закріплення за вчителем української мови і літератури.	Опис у щоденнику практики структури ЗЗСО, її основних завдань на поточний навчальний рік, основних видів шкільної документації, способів і форм реалізації концепції «Нова українська школа» та ін.
5.	Ознайомлення з наповненням офіційного сайту закладу загальної середньої освіти.	Аналіз офіційного сайту ЗЗСО.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
6.	Знайомство з учителем української мови і літератури, за яким закріплений здобувач-практикант.	Бесіда з учителем української мови і літератури.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Укладання відомостей про вчителя української мови і літератури.

1	2	3	4
7.	Ознайомлення з розкладом уроків учителя української мови і літератури.	Аналіз розкладу уроків учителя української мови і літератури.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
8.	Визначення календарного графіка проходження навчальної фахової практики.	Складання календарного графіку проходження навчальної фахової практики.	Заповнювання календарного графіку проходження навчальної фахової практики, розміщеного в щоденнику практики.
9.	Ознайомлення з бібліотекою бази практики.	Відвідування бібліотеки ЗЗСО.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
10.	Ознайомлення з організаційним забезпеченням освітнього процесу з української мови і літератури.	Аналіз навчальних програм з української мови і літератури, зокрема модельних, та календарно-тематичного планування.	Аналіз навчальної програми з української мови і літератури (зокрема, модельної), за якою працює вчитель-словесник у щоденнику практики.
11.	Ознайомлення з навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу з української мови і літератури.	Аналіз шкільних підручників української мови і літератури, зокрема укладеними за принципами Нової української школи.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Аналіз шкільних підручників з української мови і літератури, за якими працює вчитель-словесник.
12.	Відвідування кабінету української мови і літератури.	Ознайомлення й аналіз методичних матеріалів шкільного кабінету української мови та літератури, ознайомлення з наявними навчальними й навчально-методичними посібниками, методичними рекомендаціями, довідковою та художньою літературою тощо.	Опис змісту кабінету в щоденнику практики. Рецензія на навчально-методичний посібник / методичні рекомендації для вчителя української мови і літератури.

1	2	3	4
13.	Ознайомлення з документацією вчителя української мови і літератури (журнал, календарно- тематичне планування, плани-конспекти уроків, план позакласної роботи з української мови і літератури, плани / сценарії позакласних заходів із української мови і літератури та ін.).	Аналіз шкільного журналу (зокрема, електронного), з'ясування специфіки його заповнення. Аналіз календарно-тематичного планування, планів-конспектів уроків, плану позакласної роботи з української мови і літератури та ін.).	Фіксування інформації в щоденнику практики.
14.	Ознайомлення із завданнями, змістом, формами і методами роботи учителя української мови і літератури.	Бесіда з учителем української мови і літератури для вивчення особливостей роботи вчителя-словесника в сучасних умовах реалізації освітнього процесу.	Запис у щоденнику практики змісту бесіди та результатів спостереження.
15.	Спостереження за роботою учителя української мови і літератури.	Відвідування уроків української мови і літератури, позакласних заходів, бесіди з учителем та ін. Спостереження за методами й прийомами навчання й оцінювання досягнень учнів, реалізацією сучасних підходів і принципів навчання, утіленням змістових і наскрізних ліній навчання.	Запис у щоденнику практики результатів спостереження. Написання аналізу методів і прийомів, що використовуються на уроках української мови і літератури; та аналізу системи вправ, що використовувалися на уроках української мови. Написання есе «Особливості реалізації концепції «Нова українська школа» на уроках української мови і літератури за спостереженнями, проведеними у процесі навчальної фахової практики».

1	2	3	4
16.	Вивчення особливостей упровадження на уроках української мови і літератури інноваційних методів навчання, нових педагогічних технологій, зокрема (за можливості) технологій дистанційного навчання.	Аналіз особливостей упровадження на уроках української мови і літератури інноваційних методів навчання, нових педагогічних технологій.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Написання аналізу методів і прийомів, що використовуються на уроках української мови і літератури.
17.	Допомога вчителю-словеснику у виготовленні дидактичних матеріалів і наочності для кабінету української мови і літератури.	Виготовлення з учителем дидактичних матеріалів і наочності для кабінету української мови і літератури.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
18.	Ознайомлення з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів 5-9 класів з української мови та літератури, зокрема в умовах реалізації принципів Нової української школи.	Аналіз наявних критеріїв оцінювання. Спостереження за оцінюванням навчальних досягнень учнів 5-9 класів з української мови та літератури.	Запис у щоденнику практики результатів спостереження. Фіксування у щоденнику особливостей оцінювання навчальних досягнень учнів 5 класів.
19.	Ознайомлення з перевіркою вчителем-словесником робіт учнів з української мови і літератури та робочих зошитів.	Аналіз перевірки вчителем-словесником робіт учнів з української мови і літератури та робочих зошитів.	Запис у щоденнику практики результатів спостереження.
20.	Спостереження за проведенням учителем-словесником індивідуальної роботи з української мови і літератури зі здобувачами загальної середньої освіти (консультації, робота з учнями, які мають різний рівень навчальних досягнень та ін.).	Участь у проведенні вчителем-словесником індивідуальної роботи.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
21.	Відвідування уроків інших учителів української мови і літератури та вчителів шкільних предметів, показових уроків, що проводяться під час навчальної фахової практики.	Відвідування уроків.	Фіксування інформації в щоденнику практики.

Продовження таблиці

1	2	3	4
22.	Участь у шкільних виробничих нарадах, засіданнях методичного об'єднання вчителів української мови і літератури тощо (за умови проведення під час практики).	Відвідування нарад та інших заходів на базі практики.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
23.	Участь у методичних нарадах або консультаціях, що проводять керівники практики від фахових кафедр тощо.	Відвідування методичних нарад або консультацій.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
24.	Аналіз передового педагогічного досвіду вчителя української мови і літератури.	Вивчення досвіду роботи вчителя. Ознайомлення з портфоліо вчителя, його сайтом / блогом / інтернетною сторінкою.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Укладання відомостей про вчителя української мови і літератури.
25.	Участь у вебінарах, конференціях, круглих столах, підвищенні кваліфікації, що відбуваються в період навчальної практики.	Відвідування методичних заходів.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Сертифікат / довідка (або інший підтверджувальний документ).
26.	Систематичне ведення записів у щоденнику практики.	Записи в щоденнику практики.	Щоденник практики.
27.	Підготовка звітних матеріалів практики.	Оформлення звітних матеріалів.	Щоденник практики, звіт та інші звітні матеріали.
28.	Захист звіту про навчальну фахову практику. Підбиття підсумків. Залік.	Звіти здобувачів про виконання завдань практики.	Звіт здобувача про навчальну фахову практику.

Зміст навчальної практики в 7 семестрі

№ з/п	Зміст роботи	Форми й методи організації діяльності	Форма звіту
1	2	3	4
1.	Настановна конференція.	Участь у настановній конференції.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
2.	Вступна консультація з керівником практики від фахової кафедри.	Участь у консультації.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
3.	Знайомство з адміністрацією закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) та вчителями української мови і літератури.	Бесіда з представниками адміністрації ЗЗСО та вчителями української мови і літератури.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
4.	Ознайомлення зі специфікою освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти (основними напрямками роботи ЗЗСО, завданнями на поточний навчальний рік; шкільною документацією; реалізацією концепції «Нова українська школа» та ін.).	Бесіда з представниками адміністрації ЗЗСО. Закріплення за вчителем української мови і літератури.	Опис у щоденнику практики структури ЗЗСО, її основних завдань на поточний навчальний рік, основних видів шкільної документації, способів і форм реалізації концепції «Нова українська школа» та ін.
5.	Ознайомлення з наповненням офіційного сайту закладу загальної середньої освіти.	Аналіз офіційного сайту ЗЗСО.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
6.	Знайомство з учителем української мови і літератури, за яким закріплений здобувач-практикант.	Бесіда з учителем української мови і літератури.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Укладання відомостей про вчителя української мови і літератури.
7.	Ознайомлення з розкладом уроків учителя української мови і літератури.	Аналіз розкладу уроків учителя української мови і літератури.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
8.	Визначення календарного графіка проходження навчальної фахової практики.	Складання календарного графіка проходження навчальної фахової практики.	Заповнювання календарного графіку проходження навчальної фахової практики, розміщеного в щоденнику практики.

1	2	3	4
9.	Ознайомлення з бібліотекою бази практики.	Відвідування бібліотеки ЗЗСО.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
10.	Ознайомлення з організаційним забезпеченням освітнього процесу з української мови і літератури.	Аналіз навчальних програм з української мови і літератури, зокрема модельних, календарно-тематичного планування.	Фіксування інформації в щоденнику практики щодо аналізу навчальної програми з української мови і літератури (зокрема, модельної), за якою працює вчитель-словесник у щоденнику практики, звернувши увагу на розділи / теми, які стосуються теми курсової роботи.
11.	Ознайомлення з навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу з української мови і літератури.	Аналіз шкільних підручників української мови і літератури, зокрема укладеними за принципами Нової української школи.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Аналіз шкільних підручників з української мови і літератури, за якими працює вчитель-словесник стосовно вивчення розділів / тем за темою курсової роботи.
12.	Відвідування кабінету української мови і літератури.	Ознайомлення й аналіз методичних матеріалів шкільного кабінету української мови та літератури, ознайомлення з наявними навчальними й навчально-методичними посібниками, методичними рекомендаціями, довідковою та художньою літературою тощо.	Опис змісту кабінету в щоденнику практики. Рецензування посібників або методичних рекомендацій із української мови / української літератури за темою курсової роботи.

1	2	3	4
13.	Ознайомлення з документацією вчителя української мови і літератури (журнал, календарно-тематичне планування, плани-конспекти уроків, план позакласної роботи з української мови і літератури, плани / сценарії позакласних заходів із української мови і літератури та ін.).	Аналіз шкільного журналу (зокрема, електронного), з'ясування специфіки його заповнення. Аналіз календарно-тематичного планування, планів-конспектів уроків, плану позакласної роботи та ін.).	Фіксування інформації в щоденнику практики.
14.	Ознайомлення із завданнями, змістом, формами і методами роботи учителя української мови і літератури.	Бесіда з учителем української мови і літератури для вивчення особливостей роботи вчителя-словесника в сучасних умовах реалізації освітнього процесу.	Запис у щоденнику змісту бесіди та результатів спостереження.
15.	Спостереження за роботою учителя української мови і літератури.	Відвідування уроків української мови і літератури, позакласних заходів, бесіди з учителем та ін. Спостереження за методами й прийомами навчання й оцінювання досягнень учнів, реалізацією сучасних підходів і принципів навчання, утіленням наскрізних ліній навчання.	Запис у щоденнику практики результатів спостереження. Написання «фотографій» та аналізу уроків української мови і літератури, позакласних заходів з української мови і літератури (за умови його проведення вчителем під час практики).
16.	Вивчення особливостей упровадження на уроках української мови і літератури інноваційних методів навчання, нових педагогічних технологій, зокрема (за можливості) технологій дистанційного навчання.	Аналіз особливостей упровадження на уроках української мови і літератури інноваційних методів навчання, нових педагогічних технологій.	Фіксування інформації в щоденнику практики.

1	2	3	4
17.	Допомога вчителю-словеснику у виготовленні дидактичних матеріалів з української мови і літератури та їх самостійне виготовлення для поповнення навчально-методичного забезпечення шкільного кабінету.	Виготовлення дидактичних матеріалів або допомога вчителю для кабінету української мови і літератури.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Виготовлені дидактичні матеріали за темою курсової роботи
18.	Ознайомлення з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів 5-9 класів з української мови та літератури, зокрема в умовах реалізації принципів Нової української школи.	Аналіз наявних критеріїв оцінювання. Спостереження за оцінюванням навчальних досягнень учнів 5-9 класів з української мови та літератури.	Запис у щоденнику практики результатів спостереження. Фіксування у щоденнику особливостей оцінювання навчальних досягнень учнів 5 класів.
19.	Ознайомлення з перевіркою вчителем-словесником робіт учнів з української мови і літератури та робочих зошитів.	Аналіз перевірки вчителем-словесником робіт учнів з української мови і літератури та робочих зошитів.	Запис у щоденнику практики результатів спостереження.
20.	Допомога вчителю-словеснику в перевірці та /або самостійна перевірка окремих робіт учнів з української мови і літератури та робочих зошитів.	Перевірка студентом окремих робіт учнів із української мови і літератури та робочих зошитів.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
21.	Спостереження за проведенням учителем-словесником індивідуальної роботи з української мови і літератури зі здобувачами загальної середньої освіти (консультації, робота з учнями, які мають різний рівень навчальних досягнень та ін.) та /або самостійне проведення індивідуальної роботи з учнями.	Участь у проведенні вчителем-словесником індивідуальної роботи з учнями та /або самостійне її проведення.	Фіксування інформації в щоденнику практики.

1	2	3	4
22.	Надання допомоги вчителю української мови і літератури в підготовці до проведення уроків і позакласних заходів.	Добір системи вправ і завдань, виготовлення роздавального матеріалу, підготовка презентацій та ін.	Фіксування в щоденнику практики.
23.	Написання планів-конспектів пробних уроків української мови і літератури.	Укладання планів-конспектів уроків.	Фіксування в щоденнику практики. Плани-конспекти уроків стосовно теми курсової роботи.
24.	Проведення (за змоги) фрагментів пробних уроків української мови і літератури.	Розроблення фрагментів пробних уроків української мови і літератури.	Фіксування в щоденнику практики. Плани-конспекти фрагментів пробних уроків української мови і літератури.
25.	Виготовлення дидактичних матеріалів та наочності з української мови і літератури для укладених пробних уроків української мови і літератури.	Самостійне виготовлення дидактичних матеріалів та наочності.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Виготовлені дидактичні матеріали та наочність із теми курсової роботи.
26.	Участь у проведенні позакласної роботи з української мови і літератури, факультативних занять і курсів за вибором (за змоги).	Відвідування й спостереження за організацією позакласної роботи з української мови і літератури, проведенням факультативних занять і курсів за вибором.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Написання «фотографій» та аналізу позакласних заходів з української мови і літератури, факультативних занять і курсів за вибором.
27.	Вивчення методичної літератури з теми курсової роботи з методики навчання української мови / методики навчання української літератури.	Аналіз статті з теми курсової роботи в науковому журналі (поточний рік видання).	Рецензії на статті з теми курсової роботи.
28.	Добір емпіричного матеріалу з теми курсової роботи з методики навчання української мови / української літератури.	Укладання системи вправ / завдань із теми курсової роботи.	Фіксування в щоденнику практики. Система вправ / завдань із теми курсової роботи.

1	2	3	4
29.	Перевірка ефективності (за можливості) дібраного емпіричного матеріалу під час самостійного проведення фрагментів уроків української мови / української літератури.	Укладання планів-конспектів уроків української мови і літератури.	Фіксування в щоденнику практики. Плани-конспекти уроків із теми курсової роботи. Самоаналіз фрагментів проведених уроків.
30.	Відвідування уроків інших учителів української мови і літератури та вчителів шкільних предметів, показових уроків, що проводяться під час навчальної фахової практики.	Відвідування уроків.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
31.	Участь у шкільних виробничих нарадах, засіданнях методичного об'єднання вчителів української мови і літератури тощо (за умови проведення під час практики).	Відвідування нарад та інших заходів на базі практики.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
32.	Участь у методичних нарадах або консультаціях, що проводять керівники практики від фахових кафедр тощо.	Відвідування методичних нарад або консультацій.	Фіксування інформації в щоденнику практики.
33.	Аналіз передового педагогічного досвіду вчителя української мови і літератури.	Вивчення досвіду роботи вчителя. Ознайомлення з портфоліо вчителя, його сайтом / блогом / інтернетною сторінкою.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Укладання відомостей про вчителя української мови і літератури.
34.	Участь у вебінарах, конференціях, круглих столах, підвищенні кваліфікації та інших заходах, що відбуваються в період навчальної практики.	Відвідування методичних заходів.	Фіксування інформації в щоденнику практики. Сертифікат / довідка (або інший підтверджувальний документ).

Продовження таблиці

1	2	3	4
35.	Систематичне ведення записів у щоденнику практики.	Записи в щоденнику практики.	Щоденник практики.
36.	Підготовка звітних матеріалів практики.	Оформлення звітних матеріалів.	Щоденник практики, звіт та інші звітні матеріали.
37.	Захист звіту про навчальну фахову практику. Підбиття підсумків. Залік.	Звіти здобувачів про виконання завдань практики.	Звіт здобувача про навчальну фахову практику.

ОБСЯГ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ

Здобувачі вищої освіти під час навчальної фахової практики здійснюють свою діяльність відповідно до календарного графіку проходження навчальної фахової практики. Календарний графік проходження практики розташований у щоденнику практики. Складниками календарного графіку є основні види роботи здобувача-практиканта, які він здійснює відповідно до змісту навчальної фахової практики (див. *розділ «Зміст навчальної фахової практики»*). Поточні доручення в графіку не фіксують.

Календарний графік проходження практики потрібно скласти так, щоб він був конкретним робочим планом здобувача-практиканта для його щоденної роботи.

Перебіг навчальної фахової практики і результати роботи фіксуються у щоденнику практики. У кінці практики кожен здобувач звітує про виконану роботу й подає у визначений термін звітні матеріали, укладені в теку. Вимоги до оформлення титульної сторінки теки подано в *додатку А*.

Вітається підготовка здобувачем вищої освіти презентації звіту про проходження навчальної фахової практики, оформленої за допомогою програм PowerPoint, Google Slides, Canva, Prezi, Keynote, Piktochart, SlideDog, FlowVella, PowToon та ін.

Здобувачі вищої освіти у звітних матеріалах навчальної фахової практики можуть подавати (за наявності) сертифікати / довідки або інші підтверджувальні документи про участь у вебінарах, конференціях, круглих столах, підвищенні кваліфікації та інших заходах, що відбуваються в період навчальної фахової практики.

Обсяг звітної документації у 6 семестрі:

- 1) щоденник практики (календарний графік проходження практики, робочі записи стосовно проведених спостережень за освітнім процесом з української мови і літератури під час практики та ін.) (*додаток Б*);
- 2) звіт про навчальну фахову практику (*додатки В і Д*);

3) виконані індивідуальні завдання навчальної фахової практики, зокрема:

– аналіз одного шкільного підручника української мови та одного шкільного підручника української літератури (для 5-9 класів), за якими працює учитель-словесник (*додаток Ж*);

– рецензія на один навчально-методичний посібник / методичні рекомендації з української мови або української літератури для вчителя-словесника (*додатки У, Ф, Х*);

– аналіз методів і прийомів двох уроків української мови (аспектного і уроку мовленнєвого розвитку) і двох уроків української літератури (*додаток З*);

– аналіз системи вправ одного уроку української мови (*додаток И*);

– есе «Особливості реалізації концепції «Нова українська школа» на уроках української мови і літератури за спостереженнями, проведеними у процесі навчальної фахової практики» (структуру есе подано в *додатку С*);

– відомості про вчителя української мови і літератури, до якого був прикріплений здобувач, за схемою, поданою в *додатку Е*. Якщо до одного вчителя української мови і літератури прикріплено декілька здобувачів, то портфоліо виконується у формі колективного проекту (вітається створення презентації).

Обсяг звітної документації у 7 семестрі:

1) щоденник практики (календарний графік проходження практики, робочі записи стосовно проведених спостережень за освітнім процесом з української мови і літератури під час практики та ін.) (*додаток Б*);

2) звіт про навчальну фахову практику (*додатки В і Д*);

3) виконані індивідуальні завдання навчальної фахової практики, зокрема:

– рецензія на один навчально-методичний посібник / методичні рекомендації з української мови / української літератури для вчителя-словесника за темою курсової роботи (*додатки У, Ф, Х*);

– рецензія на наукову статтю з теми курсової роботи (*додаток Т*);

– фотографії та аналізи двох уроків української мови (аспектного і уроку мовленнєвого розвитку) і двох уроків української літератури, один

із яких – урок позакласного читання або урок літератури рідного краю (додатки К і Л);

- плани-конспекти двох уроків української мови / української літератури за темою курсової роботи;

- самостійно виготовлена наочність і дидактичний матеріал до двох уроків української мови / української літератури за темою курсової роботи;

- система вправ і/та завдань із української мови або літератури за темою курсової роботи;

- відомості про вчителя української мови і літератури, до якого був прикріплений здобувач, за схемою, поданою в *додатку Е*. Якщо до одного вчителя української мови і літератури прикріплено декілька здобувачів, то портфоліо виконується у формі колективного проекту (вітається створення презентації).

КЕРІВНИЦТВО НАВЧАЛЬНОЮ ФАХОВОЮ ПРАКТИКОЮ

Права та обов'язки директора навчально-наукового інституту української філології та журналістики

Відповідальними за організацію і проведення навчальної фахової практики в навчально-науковому інституті української філології та журналістики є директор і завідувачі кафедр української мови, історії української літератури та компаративістики.

Директор навчально-наукового інституту української філології та журналістики:

- відповідає за організацію та проведення навчальної фахової практики;
- керує підготовкою навчально-методичного забезпечення навчальної фахової практики: здійснює контроль за своєчасним розробленням і перевиданням програми навчальної фахової практики;
- контролює роботу кафедр української мови, історії української літератури та компаративістики, науково-педагогічних працівників з організації та проведення навчальної фахової практики здобувачів вищої освіти, виконання програми навчальної фахової практики, своєчасне складання заліків;
- контролює своєчасне подання звітної документації за підсумками навчальної фахової практики;
- заслуховує на вченій раді інституту звіти кафедр української мови, історії української літератури та компаративістики, керівника практики інституту за підсумками проведення навчальної фахової практики та вносить пропозиції з удосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Права та обов'язки завідувачів фахових кафедр

Безпосереднє навчально-методичне керівництво навчальною фаховою практикою забезпечують завідувачі кафедр української мови, історії української літератури та компаративістики.

Завідувачі кафедр:

- призначають керівниками навчальної фахової практики найбільш досвідчених науково-педагогічних працівників;
- спільно з керівником практики інституту проводять моніторинг баз практик для найбільш ефективного використання їх для практичної підготовки здобувачів вищої освіти;
- беруть участь у розробці робочої програми навчальної фахової практики;
- відповідають за забезпечення керівників від бази практики навчально-методичною документацією;
- призначають керівників навчальної фахової практики та забезпечують (за можливості) їх ознайомлення з базами практик для перевірки готовності до приймання здобувачів вищої освіти та з документацією навчальної фахової практики;
- беруть участь в організації та проведенні настановних інструктивних нарад із питань навчальної фахової практики;
- контролюють проведення інструктажів з охорони праці та безпеки життєдіяльності;
- здійснюють навчально-методичне керівництво і контроль за проведенням навчальної фахової практики;
- вносять пропозиції про склад комісії із захисту навчальної фахової практики;
- обговорюють підсумки навчальної фахової практики та аналізують виконання програм навчальної фахової практики на засіданнях кафедр, розробляють заходи з покращення якості керівництва навчальною фаховою практикою;
- подають до директорату навчально-наукового інституту української філології та журналістики звіти про проведення навчальної фахової практики з пропозиціями щодо вдосконалення її організації.

Права й обов'язки керівника практики навчально-наукового інституту української філології та журналістики

Керівника практики навчально-наукового інституту української філології та журналістики щорічно призначають наказом ректора на підставі службової записки директора інституту з числа висококваліфікованих науково-педагогічних працівників, які мають стаж роботи не менше ніж три роки викладацького стажу роботи в закладах вищої освіти.

Керівник практики навчально-наукового інституту української філології та журналістики:

- здійснює планування, загальну організацію, навчально-методичне керівництво та облік результатів навчальної фахової практики в навчально-науковому інституті української філології та журналістики;
- забезпечує відповідність навчальним планам видів і термінів проведення навчальної фахової практики;
- спільно з методистом навчального відділу щорічно згідно з робочими навчальними планами складає графік проведення навчальної фахової практики в інституті та забезпечує його виконання;
- спільно із завідувачами фахових кафедр бере участь у розробці робочих програм навчальної фахової практики, методичних рекомендацій для здобувачів вищої освіти і керівників практик із питань її організації та проведення;
- спільно з методистом навчального відділу забезпечує проведення організаційних заходів перед направленням здобувачів вищої освіти на навчальну фахову практику: розподіл їх за базами практики, інструктаж про порядок проходження навчальної фахової практики, інструктаж з охорони праці та безпеки життєдіяльності, надання необхідних документів (направлення, програми, щоденник практики, методичні рекомендації з оформлення звітної документації тощо);
- забезпечує своєчасність складання проєктів наказів про проведення навчальної фахової практики здобувачів вищої освіти та звітів про практику;
- організовує в інституті настановні інструктивні наради з питань навчальної фахової практики; повідомляє здобувачів вищої освіти про порядок звітування з навчальної фахової практики, критерії оцінювання та форми звітування; контролює своєчасність захисту результатів практик;

- контролює виконання програм навчальної фахової практики та дотримання «Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка»;
- здійснює поточний і підсумковий контроль проходження навчальної фахової практики здобувачами вищої освіти інституту;
- проводить наради з керівниками навчальної фахової практики від фахових кафедр;
- бере участь у засіданнях фахових кафедр, ради з науково-методичної роботи і забезпечення якості вищої освіти навчально-наукового інституту української філології та журналістики, ученої ради інституту, на яких обговорюють питання про стан організації та проведення навчальної фахової практики;
- має право в складі комісії брати участь у підбитті підсумків навчальної фахової практики;
- звітує перед директором інституту і вченою радою інституту про підсумки проведення навчальної фахової практики та вносить пропозиції з удосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти в інституті;
- готує підсумковий звіт про проведення навчальної фахової практики в інституті з зауваженнями та пропозиціями щодо вдосконалення практики, надає його завідувачу практики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка в термін, установлений наказом ректора.

Права й обов'язки керівників практики від фахових кафедр

Навчально-методичне керівництво, контроль за виконанням програми навчальної фахової практики здійснюють керівники практики (від фахових кафедр та від баз практик).

Керівника практики від кафедр української мови, історії української літератури та компаративістики призначають наказом ректора відповідно до навчального навантаження науково-педагогічних працівників. До керівництва практики залучають досвідчених науково-педагогічних працівників, зі стажем педагогічної роботи не менше ніж 3 роки відповідного профілю або викладацького стажу роботи в закладах вищої освіти.

Керівники практики здобувачів вищої освіти від фахових кафедр:

- забезпечують проведення організаційних заходів перед направленням здобувачів вищої освіти на навчальну фахову практику: інструктаж з охорони праці та безпеки життєдіяльності, правил поведінки (в закладах загальної середньої освіти), надає здобувачам вищої освіти необхідні документи (направлення, програму практики, щоденник практики, методичні рекомендації з оформлення звітної документації тощо);
- повідомляють здобувачів вищої освіти про форми звітності;
- беруть участь у розробці програми навчальної фахової практики;
- беруть участь у розподілі здобувачів вищої освіти за базами практики;
- розробляють тематику індивідуальних завдань на навчальну фахову практику та видають їх здобувачам вищої освіти до початку практики;
- узгоджують із керівником практики від бази практики індивідуальні завдання з урахуванням особливостей бази практики;
- до початку практики проводять зі здобувачами вищої освіти інструктаж з безпеки життєдіяльності та охорони праці, оформляють відповідні документи;
- беруть участь у настановних інструктивних нарадах з питань навчальної фахової практики;
- проводять організаційне заняття з академічною групою (у перший день навчальної фахової практики) і супроводжують здобувачів вищої освіти на базу практики;
- здійснюють контроль за виконанням програми навчальної фахової практики та термінами її проведення;
- забезпечують спільно з керівником практики від бази практики високу якість її проходження;
- контролюють забезпечення необхідних умов праці, організації побуту здобувачів вищої освіти на базі навчальної фахової практики та проведення з ними обов'язкових інструктажів з охорони праці та безпеки життєдіяльності;
- надають методичну допомогу здобувачам вищої освіти під час виконання індивідуальних завдань, перевіряють робочу документацію;
- надають методичну допомогу здобувачам вищої освіти;
- проводять консультації щодо опрацювання зібраного матеріалу та його використання для звіту про навчальну фахову практику;

- інформують здобувачів вищої освіти про порядок подання звітів про навчальну фахову практику та їх захисту;
- перевіряють звітну документацію здобувачів вищої освіти та вчасно оцінюють практику здобувачів вищої освіти (в терміни, визначені у відповідному наказі про практику);
- оцінюють результати практики, виставляють оцінки в залікові книжки;
- готують звіт про проведення навчальної фахової практики й подають керівникові практики навчально-наукового інституту української філології та журналістики (відповідно до наказу про практику).

Права та обов'язки керівників навчальної фахової практики від бази практики

Обов'язки керівника навчальної фахової практики від бази практики визначає договір між Кам'янець-Подільським національним університетом імені Івана Огієнка і базою практики. Керівник навчальної фахової практики від бази практики, який здійснює загальне керівництво практикою, особисто відповідає за її проведення. Зокрема:

- розподіляє здобувачів вищої освіти за робочими місцями відповідно до графіка проходження навчальної фахової практики, забезпечує ефективність її проходження;
- забезпечує проведення інструктажу з охорони праці та безпеки життєдіяльності, протипожежної безпеки на базі практики та на робочому місці під час виконання конкретних видів робіт; ознайомлює здобувачів з організацією робіт на конкретному робочому місці;
- забезпечує проходження здобувачами вищої освіти навчальної фахової практики в закладі загальної середньої освіти;
- забезпечує та контролює дотримання здобувачами вищої освіти правил внутрішнього розпорядку бази навчальної фахової практики;
- створює необхідні умови для оволодіння здобувачами вищої освіти сучасними технологіями та методами організації праці, сприяє підбору матеріалу для виконання курсової роботи (7 семестр);
- оцінює в загальному якість проходження навчальної фахової практики здобувачами вищої освіти.

Права та обов'язки методиста навчального відділу з організації практики в навчально-науковому інституті української філології та журналістики

Методист навчального відділу з організації практики в інституті:

- разом керівником практики навчально-наукового інституту української філології та журналістики, завідувачами фахових кафедр визначає бази навчальної практики, що забезпечують виконання робочої програми практики;
- спільно з керівником практики інституту забезпечує проведення організаційних заходів перед направленням здобувачів вищої освіти на навчальну фахову практику: розподіл їх за базами практики, інструктаж про порядок проходження практики, інструктаж з охорони праці та безпеки життєдіяльності, надання здобувачам вищої освіти необхідних документів (направлення, програми, щоденник практики, індивідуальне завдання, методичні рекомендації з оформлення звітної документації тощо);
- складає проекти наказів про направлення здобувачів вищої освіти на навчальну фахову практику, припинення та відновлення практики, захист практики;
- бере участь в організації та проведенні настановних інструктивних нарад із питань організації, проведення навчальної фахової практики;
- спільно з керівником практики забезпечує проведення інструктажів про порядок проходження навчальної практики, з охорони праці та безпеки життєдіяльності;
- готує супровідні документи: направлення на навчальну фахову практику, інформаційні повідомлення на фахові кафедри тощо;
- проводить наради зі старостами груп практикантів із питань проходження навчальної фахової практики та ведення документації;
- контролює виконання здобувачами вищої освіти інституту правил внутрішнього трудового розпорядку закладу загальної середньої освіти, у якому вони проходять навчальну фахову практику, організовує облік відвідування цього закладу здобувачами вищої освіти та керівниками практик від університету;
- збирає документацію здобувачів вищої освіти з навчальної фахової практики, забезпечує її перевірку керівниками практики від фахових кафедр;

- забезпечує комплектування та періодичне поновлення допоміжних і звітних матеріалів у кабінеті практики;
- інформує директорат, фахові кафедри про нові положення, накази, інструкції й інші директивні документи та вказівки щодо організації і проведення практики здобувачів вищої освіти;
- бере участь у розробці проектів положень, інструктивно-нормативних документів з питань практичної підготовки здобувачів вищої освіти інституту;
- бере участь у підготовці та розробці методичних та інформаційних матеріалів з питань організації навчальних практик здобувачів вищої освіти інституту;
- бере участь у підготовці статистичної документації та звітних матеріалів з питань практичної підготовки здобувачів вищої освіти інституту.

ПРАВА Й ОBOB'ЯЗКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Обов'язки здобувачів вищої освіти, яких направляють для проходження навчальної фахової практики:

- взяти участь у настановній конференції з питань організації навчальної фахової практики у визначений директором навчально-наукового інституту української філології та журналістики час;
- до початку навчальної фахової практики отримати від керівника практики від фахової кафедри направлення, методичні матеріали (методичні вказівки, робочу програму, щоденник, індивідуальне завдання) та консультації щодо оформлення необхідних документів;
- до початку навчальної фахової практики пройти інструктаж з охорони праці та безпеки життєдіяльності;
- своєчасно прибути на базу навчальної фахової практики;
- якісно та в повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою навчальної фахової практики, індивідуальні завдання;
- ознайомитися та суворо дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії та внутрішнього розпорядку на базі навчальної фахової практики;
- своєчасно повідомляти керівників практики про причини відсутності на базі практики, зміни в індивідуальному плані роботи;
- дотримуватися правил поведінки у стосунках з учителями, керівниками практики, виявляти педагогічний такт, повагу, толерантність у взаєминах із здобувачами загальної середньої освіти, батьками, конструктивно діяти в конфліктних ситуаціях;
- своєчасно оформити звіт та захистити його в терміни, визначені наказом.

Здобувач вищої освіти має право:

- одержувати консультації вчителів української мови і літератури та керівників практики від університету з усіх питань проходження навчальної фахової практики;
- вносити пропозиції щодо вдосконалення організації навчальної фахової практики;

- відвідувати уроки української мови і літератури, позакласні заходи вчителів української мови і літератури, засідання методичних і педагогічних рад тощо з метою виконання завдань навчальної фахової практики;
- послуговуватися бібліотекою закладу загальної середньої освіти (бази навчальної фахової практики);
- звертатися до керівництва навчально-наукового інституту української філології та журналістики з проханням про зміни термінів проходження навчальної фахової практики через поважну причину (хвороба, сімейні обставини тощо).

ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ

Методами навчання під час навчальної фахової практики є такі: розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, мозкова атака, аналіз організаційно-методичного, навчально-методичного й інформаційного забезпечення освітнього процесу з української мови і літератури в закладі загальної середньої освіти, аналіз системи вправ / завдань, використаних на уроках української мови і літератури, та їх добір, спостереження за уроками української мови української літератури та позакласними заходами, складання «фотографій» уроків, їх обговорення та аналіз, написання планів-конспектів української мови та літератури або їх фрагментів, розв'язання педагогічно-методичних задач, спостереження за методами й прийомами навчання й оцінюванням досягнень учнів, аналіз особливостей упровадження на уроках української мови і літератури інноваційних методів навчання, нових педагогічних технологій, виготовлення дидактичних матеріалів і наочності, участь у проведенні вчителем-словесником індивідуальної роботи, відвідування методичних нарад або консультацій, вивчення досвіду роботи вчителя, ознайомлення з портфоліо вчителя, його сайтом / блогом / інтернетною сторінкою, рецензування посібників або методичних рекомендацій із української мови / української літератури, перевірка студентом окремих робіт учнів із української мови і літератури та робочих зошитів, відвідування й спостереження за організацією позакласної роботи з української мови і літератури, проведенням факультативних занять і курсів за вибором, написання рецензії на статтю та ін.

Визначено такі **форми поточного оцінювання** під час навчальної фахової практики:

- перевірка аналітичних робочих записів, зроблених у щоденнику практики;
- активність здобувачів у обговореннях особливостей організації освітнього процесу з української мови і літератури з керівником практики від фахової кафедри й здобувачами вищої освіти у процесі навчальної фахової практики;
- перевірка повноти виконаних індивідуальних завдань практики;

- захист здобувачами вищої освіти навчальної фахової практики участь;
- перевірка звіту про навчальну фахову практику.

Форма підсумкового контролю з навчальної фахової практики – залік.

Загальний розподіл балів за навчальну фахову практику

1.	Аналітичні робочі записи в щоденнику практики.	25 балів
2.	Участь в обговоренні особливостей організації освітнього процесу з української мови і літератури з керівником практики від фахової кафедри й здобувачами вищої освіти у процесі навчальної фахової практики.	10 балів
3.	Виконання індивідуальних завдань практики.	50 балів
4.	Написання звіту про навчальну фахову практику.	5 балів
5.	Захист навчальної фахової практики.	10 балів
Разом		100 балів

90–100 балів («відмінно») заслуговує здобувач вищої освіти, який володіє термінологією з методики навчання української мови та методики навчання української літератури; здійснює регулярні й докладні (аналітичні) записи в щоденнику практики (відповідно до календарного графіка практики), у яких не лише констатує описові аспекти освітнього процесу з української мови і літератури, а й аналізує їх та висловлює критичне ставлення; пропонує власні шляхи розв'язання методичних проблем; бере активну участь в обговоренні особливостей організації освітнього процесу з української мови і літератури з керівником практики від фахової кафедри й здобувачами вищої освіти у процесі навчальної фахової практики; виконує індивідуальні завдання в повному обсязі згідно з вимогами; відповідно до вимог оформлює звіт про практику й матеріали навчальної фахової практики та вчасно подає на перевірку; виявляє високий рівень активності під час захисту навчальної фахової практики; у процесі оформлення звітних матеріалів практики дотримується норм сучасної української літературної мови; не порушує принципи академічної доброчесності.

75–89 балів («добре») заслуговує здобувач вищої освіти, який переважно володіє термінологією з методики навчання української мови та методики навчання української літератури; здійснює регулярні (аналітичні) записи в щоденнику практики (відповідно до календарного графіка

практики), у яких не лише констатує описові аспекти освітнього процесу з української мови і літератури, а й аналізує їх та висловлює критичне ставлення; пропонує власні шляхи розв'язання більшості методичних проблем; бере достатньо активну участь в обговоренні особливостей організації освітнього процесу з української мови і літератури з керівником практики від фахової кафедри й здобувачами вищої освіти у процесі навчальної фахової практики; старанно виконує індивідуальні завдання згідно з вимогами; переважно за вимогами оформлює звіт про практику й матеріали навчальної фахової практики, вчасно подає на перевірку; виявляє достатню активність під час захисту навчальної фахової практики; у процесі оформлення звітних матеріалів практики дотримується норм сучасної української літературної мови, однак наявні стилістичні помилки; не порушує принципи академічної доброчесності.

60–74 балів («задовільно») заслуговує здобувач вищої освіти, який допускає окремі помилки стосовно володіння термінологією з методики навчання української мови та методики навчання української літератури; здійснює записи в щоденнику практики (відповідно до календарного графіка практики), у яких переважно констатує аспекти освітнього процесу з української мови і літератури; не завжди спроможний пропонувати власні шляхи розв'язання методичних проблем; недостатньо активний в обговоренні особливостей організації освітнього процесу з української мови і літератури з керівником практики від фахової кафедри й здобувачами вищої освіти у процесі навчальної фахової практики; не завжди виконує індивідуальні завдання згідно з вимогами; порушує окремі вимоги оформлення звіту про практику й матеріалів навчальної фахової практики; недостатньо активний під час захисту навчальної фахової практики; у процесі оформлення звітних матеріалів практики порушує норми сучасної української літературної мови; не порушує принципи академічної доброчесності.

Менше ніж 60 балів («незадовільно») може отримати здобувач вищої освіти, який недостатньою мірою володіє термінологією з методики навчання української мови та методики навчання української літератури; здійснює лише фрагментарні записи в щоденнику практики; не бере участі в обговоренні особливостей організації освітнього процесу з української мови і літератури з керівником практики від фахової кафедри й здобувачами вищої освіти у процесі навчальної фахової практики; у процесі виконання індивідуальних завдань порушує вимоги; не

дотримується вимог до оформлення звіту про практику й матеріалів навчальної фахової практики; подає звітну документацію не вчасно; не проявляє активності під час захисту навчальної фахової практики; у процесі оформлення звітних матеріалів практики порушує норми сучасної української літературної мови; порушує принципи академічної доброчесності.

***Критерії оцінювання щоденника практики (25 балів)
і звіту про навчальну фахову практику (5 балів)***

Рівні	Критерії оцінювання
1	2
<p>Високий рівень 23–25 б. / 4,5–5 б.¹</p>	<p>Здобувач вищої освіти дотримується вимог до оформлення щоденника практики й звіту, самостійно й регулярно заповнює щоденник навчальної фахової практики, повно й вичерпно аналізує свою діяльність під час практики; вправно формулює зміст діяльності, яку здійснював; наводить доречні аргументи, теоретичні завваги підкріплює переконливими й конкретизованими прикладами та аналізом різних методичних ситуацій, які виникали під час організації освітнього процесу, висловлює свої пропозиції для розв'язання проблемних ситуацій; послуговується нормативною термінологією освітньої галузі та термінологічним апаратом педагогіки, психології, методик навчання української мови і літератури; розвиток думки (логічність і послідовність викладу) є цілісним, послідовним і несуперечливим; висловлювання органічні, пов'язані із сформульованими висновками, аргументами й прикладами; записи відзначаються багатством слововживання й дотриманням норм сучасної української літературної мови. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності та подає вчасно звітну документацію.</p>

¹ Через скісну подано бали за оцінювання щоденника практики / звіту про навчальну фахову практику.

1	2
<p>Достатній рівень 19–22 б. / 3,8–4,4 б.</p>	<p>Здобувач вищої освіти дотримується вимог до оформлення щоденника практики й звіту, самостійно й регулярно заповнює щоденник навчальної фахової практики, повно й вичерпно аналізує свою діяльність під час практики; формулює зміст діяльності, яку здійснював; наводить доречні аргументи, теоретичні завваги переважно підкріплює переконливими й конкретизованими прикладами, однак подеколи відсутній аналіз методичних ситуацій, які виникали під час організації освітнього процесу, не завжди висловлює власні пропозиції для розв'язання проблемних ситуацій; переважно послуговується нормативною термінологією освітньої галузі та термінологічним апаратом педагогіки, психології, методик навчання української мови і літератури, однак трапляються окремі помилкові терміновживання; розвиток думки (логічність і послідовність викладу) є цілісним, послідовним і несуперечливим; висловлювання органічні, пов'язані із сформульованими висновками, аргументами й прикладами. У матеріалах практики наявні поодинокі орфографічні, пунктуаційні й стилістичні помилки. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності та подає вчасно звітну документацію.</p>
<p>Середній рівень 15–18 б. / 3,8–4,4 б.</p>	<p>Здобувач вищої освіти частково дотримується вимог до оформлення щоденника практики й звіту, самостійно, але не надто регулярно заповнює щоденник навчальної фахової практики, не достатньо повно й вичерпно аналізує свою діяльність під час практики; формулює зміст діяльності, яку здійснював; наводить доречні аргументи, однак теоретичні завваги не завжди підкріплює переконливими й конкретизованими прикладами, немає аналізу методичних ситуацій, які виникали під час організації освітнього процесу, не завжди висловлює власні пропозиції для розв'язання проблемних ситуацій; наявні порушення у послуговуванні нормативною термінологією освітньої галузі та термінологічним апаратом педагогіки, психології, методик навчання української мови і літератури; розвиток думки (логічність і послідовність викладу) не завжди цілісний, послідовний і несуперечливий. У матеріалах практики наявні орфографічні, пунктуаційні й стилістичні помилки. Здобувач не вчасно звітну документацію.</p>
<p>Початковий рівень менше ніж 15 б. / 3 б.</p>	<p>Показники нижчі ніж ті, які відповідають середньому рівню.</p>

Участь в обговоренні особливостей організації освітнього процесу з української мови і літератури (10 балів)

Рівні	Критерії оцінювання
Високий рівень 9–10 б.	<p>Здобувач вищої освіти повсякчас бере активну участь в обговоренні особливостей організації освітнього процесу з української мови і літератури з керівником практики від фахової кафедри й здобувачами вищої освіти у процесі навчальної фахової практики; послуговується нормативною термінологією методики навчання української мови і літератури; дотримується принципів логічності й послідовності у висловлюваннях; кваліфіковано відповідає на поставлені запитання; вміє обґрунтовувати свою думку; наводить аргументовані докази стосовно відстоювання своєї позиції; у мовленні дотримується норм сучасної української літературної мови тощо.</p>
Достатній рівень 7,5–8 б.	<p>Здобувач вищої освіти бере активну участь в обговоренні особливостей організації освітнього процесу з української мови і літератури з керівником практики від фахової кафедри й здобувачами вищої освіти у процесі навчальної фахової практики; переважно послуговується нормативною термінологією методики навчання української мови і літератури; переважно дотримується принципів логічності й послідовності у висловлюваннях; відповідає на поставлені запитання; вміє обґрунтовувати свою думку; переважно наводить аргументовані докази стосовно відстоювання своєї позиції; у мовленні наявні поодинокі порушення норм сучасної української літературної мови тощо.</p>
Середній рівень 6–7,4 б.	<p>Здобувач вищої освіти бере не досить активну участь в обговоренні особливостей організації освітнього процесу з української мови і літератури з керівником практики від фахової кафедри й здобувачами вищої освіти у процесі навчальної фахової практики; наявні порушення термінології методики навчання української мови і літератури; порушує принципи логічності й послідовності у висловлюваннях; не завжди відповідає на поставлені запитання; подеколи не може обґрунтувати свою думку; у мовленні наявні порушення норм сучасної української літературної мови тощо.</p>
Початковий рівень менше ніж 6 б.	<p>Показники нижчі ніж ті, які відповідають середньому рівню.</p>

Виконання індивідуальних завдань практики (50 балів)

У процесі оцінювання індивідуальних завдань навчальної фахової практики увага звертається на їх специфіку.

У процесі оцінювання аналізу підручників з української мови і літератури, рецензії на навчально-методичний посібник / методичні рекомендації / наукову статтю, аналізу методів і прийомів, системи вправ уроків української мови і літератури важливо дотримуватися визначеної структури, послуговуватися термінологією методичної галузі, не лише констатувати наявність тих або тих характеристик, а висловлювати власне критичне ставлення, обґрунтовуючи свої погляди, дотримуватися норм сучасної української літературної мови та ін.

Під час написання фотографії уроку, плану-конспекту уроку / фрагменту плану-конспекту враховується:

- докладність написання плану-конспекту уроку, деталізування кожного етапу уроку, використаного методу й прийому роботи;
- дотримання визначеної структури уроку;
- визначення соціокультурної лінії (відповідно до програми з української мови для учнів 5-9 класів) та дотримання її;
- урахування вимог наскрізних ліній навчання;
- уміння враховувати обсяг матеріалу, який учні вивчали в попередніх класах;
- здатність чітко визначати необхідні методи й прийоми для кожного етапу уроку;
- вміння добирати вправи / завдання, урахувати вимоги до використання цього методу на уроці, а також уміння визначати обсяг дидактичного матеріалу та наочності;
- дотримання норм сучасної української літературної мови тощо.

У процесі оцінювання плану конспекту уроку або його фрагменту увага звертається на таке:

Рівні	Критерії оцінювання
Високий рівень	Здобувач виявляє глибокі фундаментальні знання методичної теорії, правильно використовує методичну термінологію, пише докладний план-конспект уроку, знає структуру уроку певного типу, визначає необхідні методи й прийоми до кожного етапу уроку, дотримується вимог до підбору вправ / завдань, урахує соціокультурну змістову лінію та повсякчас дотримується її, бере до уваги психологічні особливості учнів певної вікової групи то-що. Вживає мовні засоби відповідно до норм української літературної мови. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Достатній рівень	Якщо відповідь здобувача відповідає тим самим вимогам, що і для високого рівня, але він допускає 1-2 помилки, і 1-2 недоліки в послідовності написання плану конспекту уроку й використанні методів і прийомів та мовному оформленні висловлювання. Здобувач вміє застосовувати вивчений матеріал у стандартних та дещо змінених ситуаціях. Подеколи порушує норми української літературної мови. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Середній рівень	Якщо здобувач виявляє знання, розуміння й дотримання структури уроку, але пише план-конспект неповно і допускає неточності у визначенні методичних понять; не володіє усіма вимогами до написання плану-конспекту уроку і допускає помилки в мовному оформленні викладу. Здобувач вміє застосовувати знання у процесі розв'язання стандартних завдань. Порушує норми сучасної української літературної мови. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Початковий рівень	Якщо здобувач виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу, не володіє методичним апаратом, допускає помилки у формулюванні понять, не дотримується структури плану-конспекту уроку певного типу, хаотично і невпевнено викладає матеріал. Здобувач неспроможний виконати стандартні завдання. У роботі здобувача наявні порушення норм української літературної мови.

Самостійно виготовлена наочність має продемонструвати знання різновидів засобів навчання української мови і літератури; вміння добирати різнотипний дидактичний матеріал і наочність відповідно до теми уроку, його типу, форми проведення, принципів засвоєння української мови і літератури, виховних і пізнавальних завдань, вікових і психологічних особливостей здобувачів вищої освіти; бути бездоганною стосовно дотримання норм сучасної української літературної мови та ін.

У процесі оцінювання есе увага звертається на такі аспекти:

Рівні	Критерії оцінювання
Високий рівень	Здобувач вищої освіти самостійно створює оригінальне за думкою та оформленням висловлення педагогічної тематики відповідно до визначеної теми; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні погляди, наводить доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі та є органічним, пов'язаний із сформульованими тезами, аргументами й прикладами; робота відзначається багатством слововживання й художньою вартістю, дотриманням норм сучасної української літературної мови. Допускається наявність до 3 стилістичних помилок. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Достатній рівень	Здобувач вищої освіти самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст педагогічної тематики, зорієнтованих на професійну діяльність учителя української мови і літератури; формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить недостатньо доречних аргументів; вдало добирає лексичні засоби; наводить недостатньо доречних прикладів (методичної тематики); висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлено недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистісної позиції, наявні відхилення від теми, належного її аргументування тощо. Допускається наявність до 2 орфографічних і пунктуаційних помилок, до 5 стилістичних помилок. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Середній рівень	Висловлення здобувача вищої освіти за обсягом відповідає нормі, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний; здобувач наводить один доречний аргумент; наводить непереконливий приклад (педагогічної / методичної тематики); висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами та прикладами; робота характеризується недоліками за п'ятьма показниками: помітна її репродуктивність, немає достатніх самостійних суджень щодо педагогічних проблем, їх аргументованість, добір слів не завжди вдалий. Допускається наявність до 5 орфографічних і пунктуаційних помилок, до 8 стилістичних помилок. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Початковий рівень	Показники нижчі ніж ті, які відповідають середньому рівню.

Захист навчальної фахової практики (10 балів)

Рівні	Критерії оцінювання
Високий рівень 9–10 б.	Здобувач вищої освіти повно й вичерпно аналізує діяльність, яку здійснював під час практики; послуговується нормативною термінологією методики навчання української мови і літератури; дотримується принципів логічності й послідовності у висловлюваннях, дотримується норм сучасної української літературної мови; бере активну участь в обговоренні звітів інших здобувачів; кваліфіковано відповідає на поставлені запитання; демонструє презентацію звітних матеріалів тощо.
Достатній рівень 7,5–8 б.	Здобувач вищої освіти достатньо повно й вичерпно аналізує діяльність, яку здійснював під час практики; послуговується нормативною термінологією методики навчання української мови і літератури, однак допускає окремі неточні формулювання, які самостійно виправляє після спрямувальних питань; переважно дотримується принципів логічності й послідовності у висловлюваннях, у мовленні наявні поодинокі порушення норм сучасної української літературної мови; бере участь в обговоренні звітів інших здобувачів; кваліфіковано відповідає на поставлені запитання, однак з окремими неточностями тощо.
Середній рівень 6–7,4 б.	Здобувач вищої освіти недостатньо повно й вичерпно аналізує діяльність, яку здійснював під час практики; допускає помилки у використанні термінології методики навчання української мови і літератури; частково порушує принципи логічності й послідовності у висловлюваннях, у мовленні наявні порушення норм сучасної української літературної мови; не досить активний в обговоренні звітів інших здобувачів; допускає помилки у відповідях на поставлені запитання тощо.
Початковий рівень менше ніж 6 б.	Показники нижчі ніж ті, які відповідають середньому рівню.

Залік (100 балів)

Залік з навчальної фахової практики виставляють на основі аналізу звітної документації, спостережень за роботою здобувача у процесі навчальної фахової практики, звіту і захисту навчальної фахової практики.

Якщо здобувач не виконав завдання навчальної фахової практики або виконав їх менше ніж на 60% від максимальної кількості балів, він вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю.

В умовах застосування дистанційних технологій навчання організація поточного і семестрового контролю відбувається відповідно до «Порядку організації поточного та семестрового контролю із застосуванням дистанційних технологій навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (зі змінами)» (https://drive.google.com/file/d/15qM6nA_NtvOZxOYz4Hzc8DZNgnAiL_zz/view).

Підсумковий рейтинг з навчальної фахової практики

Рейтингова оцінка з кредитного модуля	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100 і більше	A (відмінно)	зараховано
82-89	B (дуже добре)	
75-81	C (добре)	
67-74	D (задовільно)	
60-66	E (достатньо)	
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)	не зараховано
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)	

Академічна доброчесність. Дотримання академічної доброчесності регулюється Кодексом академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (<https://cutt.ly/4TiCHkS>) та Положенням про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (<https://cutt.ly/vTiVowX>).

Очікується, що звітні матеріали навчальної фахової практики будуть оригінальними міркуваннями здобувачів вищої освіти. Відсутність покликань на використані джерела, фабрикування джерел списування, втручання в роботу інших здобувачів становлять, але не обмежують приклади можливої академічної недоброчесності. Списування під час підготовки звітних матеріалів навчальної фахової практики заборонено (зокрема, з використанням мобільних пристроїв). Виявлення ознак академічної недоброчесності у звітних матеріалах здобувачів та фактів списування є підставою для їх незарахування викладачем (незалежно від масштабів плагіату чи обману).

ПОРЯДОК ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ

Форми звітності, контролю та критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти відповідають робочій програмі навчальної фахової практики.

Після закінчення терміну практики здобувачі вищої освіти звітують про виконання програми навчальної фахової практики та індивідуальних завдань. Основною формою звітності здобувача вищої освіти про проходження навчальної фахової практики є письмовий звіт, який оформлюють відповідно до визначених вимог (*додатки В і Д*).

Письмовий звіт разом та інші документи, передбачені робочою програмою навчальної фахової практики (щоденник практики, індивідуальні завдання, методичні розробки та ін. види звітної документації), здобувач вищої освіти подає на рецензування керівнику практики від фахової кафедри. Після доопрацювання та остаточного погодження з керівником практики від фахової кафедри звіт у друкованому варіанті подають на захист.

Звіт має містити відомості про виконання здобувачем вищої освіти програми навчальної фахової практики та індивідуальних завдань, висновки і пропозиції тощо. Звіт підписує здобувач вищої освіти.

Звітні матеріали навчальної фахової практики здобувачів вищої освіти (щоденник і звіт) зберігаються на фахових кафедрах упродовж трьох років.

Звіт із практики здобувачі вищої освіти захищають перед комісією, призначеною завідувачем випускової кафедри і керівником практики навчально-наукового інституту української філології та журналістики. До складу комісії (не менше трьох осіб) входять керівники практики від фахових кафедр університету та (за можливості) керівники практики від бази практики, а також викладачі дисциплін професійної підготовки. Комісія оцінює результати навчальної фахової практики здобувачів вищої освіти в терміни, визначені відповідним наказом ректора про проведення практики здобувачів вищої освіти впродовж десяти календарних днів після завершення практики.

До захисту навчальної фахової педагогічної практики перед комісією допускають здобувачів вищої освіти, які виконали програму практики та подали необхідну звітну документацію, що була перевірена керівником практики від фахової кафедри.

Засідання комісії з захисту практики орієнтовно відбувається так:

- голова комісії надає слово здобувачеві вищої освіти для короткого повідомлення про те, у якому закладі загальної середньої освіти і як відбувалася практика, про труднощі, які виникали; висловлює пропозиції щодо покращення навчальної фахової практики;
- керівник практики від фахової кафедри уточнює окремі деталі звіту, ставить запитання до здобувачів вищої освіти;
- голова комісії звертається до членів комісії та присутніх із пропозицією взяти участь в обговоренні звіту здобувача-практиканта.

Комісія обговорює оцінки практики кожного здобувача вищої освіти, оформлює відповідні документи (звіти, залікові книжки, заліково-екзаменаційні відомості та ін.) та оголошує їх. Загальна оцінка роботи кожного здобувача є комплексною і враховує ступінь виконання програми практики, якість звітної документації тощо. Оцінки обговорюють члени комісії. Захист навчальної фахової педагогічної практики протоколюється.

Підбиття результатів практики відбувається відповідно до принципів та критеріїв, передбачених робочою програмою навчальної фахової практики.

Здобувачеві вищої освіти, який не виконав програми практики з поважних причин (підтверджених документально), може бути надано право на проходження практики повторно за умов, визначених Кам'янець-Подільським національним університетом імені Івана Огієнка та погоджених із базою практики. Здобувача вищої освіти, який удруге отримав негативну оцінку з практики, відраховують з університету. Здобувача вищої освіти, який не виконав програму практики без поважних причин або отримав оцінку «не зараховано» за результатами захисту звіту про практику, відраховують із закладу вищої освіти за невиконання освітньо-професійної програми.

Оцінку за практику вносять до відомості обліку успішності здобувача вищої освіти, залікової книжки / індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти за підписом голови комісії, якого призначає за-

відувач випускової кафедри з досвідчених науково-педагогічних працівників – керівників практики.

Стипендіальна комісія враховує оцінку за практику під час визначення стипендії здобувачеві вищої освіти разом з його оцінками за результатами підсумкового контролю.

Підсумки навчальної фахової практики обговорюють на засіданнях фахових кафедр, ученій раді навчально-наукового інституту української філології та журналістики.

Звіти керівників практик від фахових кафедр про проходження практик зберігають на кафедрі впродовж трьох років.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Організація та проведення навчальної фахової практики в умовах карантину відповідає додатку 5 до Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка [12].

У разі переведення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти на навчання з використанням технологій дистанційного навчання здобувачі вищої освіти адаптуються до цих вимог і виконують визначені завдання практики.

Завідувачі кафедри української мови та кафедри історії української літератури та компаративістики, керівники практики навчально-наукового інституту, науково-педагогічні працівники – керівники практик готують інформаційні й навчально-методичні матеріали (програму, індивідуальні завдання, критерії оцінювання, зразки документації, форми звітності, інформаційні ресурси та ін.) для дистанційного супроводу навчальної фахової практики здобувачів вищої освіти.

Під час навчальної фахової практики, як правило, здобувачі вищої освіти виконують індивідуальні завдання, визначені в робочій програмі навчальної фахової практики. Вони беруть участь в організації освітнього процесу, послуговуючись платформами дистанційного навчання (Google Classroom, Human школа, Нові знання, Єдина школа та ін.), застосунками для проведення відеоконференцій (Zoom, Meet, Microsoft Teams та ін), месенджерами (Viber, Facebook Messenger, Skype, Telegram, Discord та ін.), які використовує заклад загальної середньої освіти.

У разі карантинних обмежень та /або використання технологій дистанційного навчання здобувачі вищої освіти виконують скориговані завдання навчальної фахової практики, визначені керівником практики від фахової кафедри. Наприклад, аналіз офіційного сайту закладу загальної середньої освіти і документів, які там розміщені; аналіз відеоуроків української мови і літератури, відеозаписів уроків і позакласних заходів з української мови і літератури, планів-конспектів уроків, підруч-

ників і програм з української мови і літератури, розміщених у інтернеті; створення завдань у додатках / на платформах для створення інтерактивного контенту (LearningApps, Classtime, Playbuzz, Menti та ін.) тощо.

Дистанційне комунікування учасників освітнього процесу під час проведення навчальної фахової практики з використанням технологій дистанційного навчання може здійснюватися через модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище MOODLE, електронну пошту (зокрема, корпоративну), месенджери (Viber, Telegram, Skype та ін.), платформи для проведення відеоконференцій (Zoom, Google Meet та ін.) тощо.

Під час проведення настановних конференцій, нарад із питань проходження навчальної практики, підсумкових конференцій за її результатами, заходів поточного та підсумкового контролю за виконанням програми практики, захисту матеріалів практики перед комісією з використанням технологій дистанційного навчання має бути забезпечено авторизований доступ до платформ/сервісів MOODLE, Google Meet, Zoom; можливість визначення часу початку і завершення доступу, тривалості проведення заходу; об'єктивність критеріїв перевірки виконаних завдань програми навчальної фахової практики.

Керівник практики на платформі Moodle розміщує програму практики / методичні рекомендації з проходження практики з використанням технологій дистанційного навчання, час консультацій та іншу інформацію, необхідну здобувачам вищої освіти.

Перед початком практики проводять настановну конференцію, під час якої здобувачів вищої освіти ознайомлюють зі змістом, завданнями та організацією практики, веденням документації, критеріями оцінювання практики, правилами заповнення щоденника практики. На конференції керівники практики та здобувачі вищої освіти узгоджують обраний сервіс відеозв'язку та ін.

Керівник практики від університету зобов'язаний:

1. Організувати проведення настановної конференції за допомогою обраного сервісу відеозв'язку.
2. Забезпечити здобувачів вищої освіти необхідними інструктивно-методичними матеріалами для проходження практики, зокрема створити сторінку навчальної фахової практики на платформі Moodle, розмістити необхідні матеріали та доєднати до неї здобувачів вищої освіти.

3. Систематично консультувати здобувачів освіти щодо виконання всіх завдань практики за допомогою обраного сервісу відеозв'язку.

4. Організувати проведення підсумкової конференції та захист звітів за допомогою обраного сервісу відеозв'язку.

5. Забезпечити фото- та/або відеофіксацію етапів проведення практики (настановних інструктивних нарад, поточного контролю, захисту матеріалів практики, підсумкових конференцій).

6. Здобувач вищої освіти зобов'язаний:

7. Бути присутнім на настановній та підсумковій конференціях, які проводяться за допомогою обраного сервісу відеозв'язку.

8. Виходити на зв'язок із керівником практики під час консультацій, які проводяться за допомогою обраного сервісу відеозв'язку.

9. Виконувати завдання, передбачені програмою навчальної фахової практики.

10. Здійснювати фото- та/або відео фіксацію етапів виконання індивідуальних завдань.

11. Завантажувати виконані завдання з практики на платформу Moodle в установлений керівником час.

12. Своєчасно подати звітну документацію та захистити звіт із навчальної фахової практики.

Процедуру проходження навчальної фахової практики та підбиття її підсумків визначає наказ про проведення практики, який доводять до відома науково-педагогічних працівників — керівників практики та здобувачів вищої освіти з використанням електронної пошти (зокрема, корпоративної), месенджерів (Viber, Telegram та ін.).

За умови навчання університету з використанням технологій дистанційного навчання директорат навчально-наукового інституту на електронному диску корпоративної електронної пошти створює теку з назвою шифру академічної групи здобувачів вищої освіти, завантажує електронну версію відомості обліку успішності та надає доступ до теки голові комісії з захисту практики. Електронна версія відомості обліку успішності надходить на електронну пошту голови комісії з захисту практики.

Після перевірки матеріалів навчальної фахової практики науково-педагогічними працівниками-керівниками практики та їх оцінювання комісією із захисту практики голова комісії виставляє в електронній версії відомості обліку успішності оцінку за практику. Підсумкові оцінки за

практику оголошують здобувачам вищої освіти в день проведення захисту її матеріалів у онлайн-режимі.

Голова комісії з захисту практики не пізніше наступного дня після його проведення надсилає електронну версію відомості обліку успішності на електронну пошту директорату навчально-наукового інституту.

Оцінку за практику вносять до відомості обліку успішності, залікової книжки/індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти після завершення карантинних обмежень.

Звітні матеріали практики в паперовому варіанті здобувачі вищої освіти подають на кафедру після завершення карантинних обмежень.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативні документи

- Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://cutt.ly/1Q7kSGY>
- Концепція розвитку педагогічної освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2018 р. № 776. URL: <https://cutt.ly/7Eca7R2>
- Методичні рекомендації щодо викладання української мови, української літератури, зарубіжної літератури у 2022/2023 навчальному році: додаток до листа Міністерства освіти і наук України від 19.08.2022 р. № 1/9530-22. URL: <https://cutt.ly/XVDuKxv>
- Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи: проект для обговорення / Вакуленко Т., Гриневич Л., Лінник О. та інші; за заг. ред. Л. Гриневич. Київ: АКМЕ ГРУП, 2021. 46 с. URL: <https://cutt.ly/CTiJU5S>
- Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с. URL: <https://cutt.ly/yTiJuiD>
- Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н.М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <https://cutt.ly/7TiJxZL>
- Про освіту: Закон України із змінами, внесеними від 01.04.2022 р. № 2179-IX. URL: <https://cutt.ly/qR66DBT>
- Про повну загальну середню освіту: Закон України із змінами, внесеними від 19.06.2022 р. № 1658-IX. URL: <https://cutt.ly/eTqquvO>
- Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736-20. URL: <https://cutt.ly/OEcaNPD>

Програми з української мови і літератури для 5-9 класів

Українська мова

- Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. Українська мова. 5-6 класи: модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2021. 53 с. URL: <https://cutt.ly/eQ7kxv>
- Українська мова. 5-6 класи: модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти / О.В. Заболотний, В.В. Заболотний, В.П. Лавринчук, К.В. Плівачук, Т.Д. Попова. Київ, 2021. 63 с. URL: <https://cutt.ly/AQ7kEEG>
- Українська мова. 5–9 класи: програма для загальноосвітніх навчальних закладів / укладачі: Г.Т. Шелехова, М.І. Пентиліук, В.І. Новосьолова, Т.Д. Гнаткович, Н.Б. Коржова, К.В. Таранік-Ткачук): наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804. URL: <https://cutt.ly/XQ7kYcx>
- Українська мова: програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) з поглибленим вивченням української мови (8-9 класи) / укладачі: С.О. Караман, О.М. Авраменко, О.В. Караман, М.Я. Плющ, К.В. Таранік-Ткачук, В.С. Кобиш; за ред. С.О. Карамана. URL: <https://cutt.ly/6U3u7DG>
- Українська мова. 5-9 класи: навчальна програма (науково-педагогічний проєкт «Інтелект України») / І.В. Гавриш, Н.В. Семихат, С.М. Дроф'як, Н.М. Новожилова: лист наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2019 р. № 1/11-5342.
- Українська мова. 5-9 класи: навчальна програма за вальдорфською педагогікою / авт.-укл. А.Г. Козак, М.О. Косовська : лист ІМЗО від 10.07.2020 р. № 22.1/12-Г-554.

Українська література

- Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / Яценко Т.О., Качак Т.Б., Кизилова В.В., Пахаренко В.І., Дячок С.О., Овдійчук Л.М., Слижук О.А., Макаренко В.М., Тригуб І.А. Київ, 2021. 70 с. URL: <https://cutt.ly/wVS4tKh>
- Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2021. 27 с. URL: <https://cutt.ly/SVS4Aw5>
- Чумарна М.І., Пастушенко Н.М. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. Київ, 2021. 37 с. URL: <https://cutt.ly/TVS44K5>
- Українська література. 5–9 класи: програма для загальноосвітніх навчальних закладів / авт. колектив: Р.В. Мовчан, О.М. Івасюк, Л.І. Кавун, О.І. Неживий. Київ, 2017. 82 с. URL: <https://cutt.ly/DVS7hjX>

Підручники з української мови і літератури для 5-9 класів

Українська мова

5 клас

- Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова»: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Вид. дім «Освіта», 2022. 306 с. URL: <https://cutt.ly/0XjTA9I>
- Ворон А.А., Солопенко В.А. Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: УОБЦ «Оріон». 2022. 266 с. URL: <https://cutt.ly/hXjlkq6>
- Літвінова І.М. Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: Ранок, 2022. 281 с. URL: <https://cutt.ly/gXjYckG>
- Онатій А.В., Ткачук Т.П. Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 309 с. URL: <https://cutt.ly/pXjYUw9>
- Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Г.Д. Панчук, Б.Б. Близнюк, О.Б. Приведа. Тернопіль: Підручники і посібники, 2022. 304 с. URL: <https://cutt.ly/gXjY18t>
- Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / О.М. Семенов, Т.І. Дятленко, М.Д. Білясник, В.В. Волницька. Тернопіль: Астон, 2022. URL: <https://cutt.ly/IXjUxlm>
- Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Генеза, 283 с. URL: <https://cutt.ly/yXjOaee>
- Авраменко О.М. Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота, 2022. 208 с. URL: <https://cutt.ly/aXjluwd>
- Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Л. Гапон, О. Грабовська, О. Петришина, О. Підручняк. Тернопіль: Підручники і посібники, 2022. 328 с. URL: <https://cutt.ly/ZXjRkAW>
- Глазова О.П. Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Вид. дім «Основа», 2022. 272 с. URL: <https://cutt.ly/aXjIKs2>
- Ющук І.П. Українська мова: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 352 с. URL: <https://cutt.ly/aXjU1OP>

6 клас

- Глазова О.П. Українська мова: підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2014. 240 с. URL: <https://cutt.ly/MU7cUwg>

- Єрмоленко С.Я., Сичова В.Т., Жук М.Г. Українська мова: підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Грамота, 2014. 272 с. URL: <https://cutt.ly/AU7cO65>
- Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Ґенеза, 2014. 256 с. URL: <https://cutt.ly/JU7cD35>
- Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Ґенеза, 2019. 256 с.
- Ворон А.А., Солопенко В.А. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою: підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2014. 240 с. URL: <https://cutt.ly/ZU7cHBx>

7 клас

- Глазова О.П. Українська мова: підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 256 с. URL: <https://cutt.ly/mU7cLyW>
- Глазова О.П. Українська мова: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2016. 272 с. URL: <https://cutt.ly/QU7cZnV>
- Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова : підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Ґенеза, 2016. 256 с. URL: <https://cutt.ly/eU7cBto>
- Ющук І.П. Українська мова: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 296 с. URL: <https://cutt.ly/PU7cMVL>.
- Єрмоленко С.Я., Сичова В.Т., Жук М.Г. Українська мова: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Грамота, 2015. 288 с. URL: <https://cutt.ly/gU7c94F>
- Горошкіна О.М., Попова Л.О. Українська мова: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою. Київ: Грамота, 2015. 224 с. URL: <https://cutt.ly/yU7c7cb>
- Українська мова: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Н.Б. Голуб, Г.Т. Шелехова, В.І. Новосьолова, А.В. Ярмолюк. Київ: Педагогічна думка, 2015. 288 с.
- Українська мова: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання / Д.А. Кобцев. Харків: Основа, 2015. 295 с. URL: <https://cutt.ly/UlnS4KX>
- Ворон А.А., Солопенко В.А. Українська мова: підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2015. 240 с. URL: <https://cutt.ly/GU7vw4m>

8 клас

- Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Генеза, 2016. 224 с. URL: <https://cutt.ly/6U7vyro>
- Глазова О.П. Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Харків: ТОВ «Фоліо», 2016. 288 с. URL: <https://cutt.ly/BU7vi1f>
- Українська мова: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти / Караман С.О., Горошкіна О.М., Караман О.В., Попова Л.О. Київ: Літера ЛТД, 2021. 297 с. URL: <https://cutt.ly/FU7vdun>
- Українська мова: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти / М.І. Пентилюк, С.А. Омельчук, І.В. Гайдаєнко. Харків: Ранок, 2016. 272 с. URL: <https://cutt.ly/9InFsKG>
- Авраменко О.М., Борисюк Т.В., Почтаренко О.М. Українська мова: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота, 2021. 192 с. URL: <https://cutt.ly/PU7vhHP>
- Данилевська О.М. Українська мова: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти / за наук. ред. К.Г. Городенської. Київ: Орion, 2021. 288 с. URL: <https://cutt.ly/fU7vzdF>
- Ворон А.А., Солопенко В.А. Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2016. 258 с. URL: <https://cutt.ly/VU7vvlh>
- Єрмоленко С.Я., Сичова В.Т., Жук М.Г. Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Грамота, 2016. 272 с. URL: <https://cutt.ly/EU7vmCh>
- Ющук І.П. Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2016. URL: <https://cutt.ly/QU7vRtY>
- Українська мова: підручник для 8 класу з поглибленим вивченням філології закладів загальної середньої освіти / О.М. Авраменко, Ю.О. Гарюнова, І.М. Літвінова. Київ: Грамота, 2021. 254 с. URL: <https://cutt.ly/NlnOPTn>
- Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / В.І. Новосьолова, Н.В. Бондаренко. Київ: Педагогічна думка, 2016. 296 с.

9 клас

- Глазова О.П. Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Харків: Вид-во «Ранок», 2017. 240 с. URL: <https://cutt.ly/KQ7q0Dk>
- Авраменко О.М. Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Грамота, 2017. 160 с. URL: <https://cutt.ly/uU7vUfJ>
- Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Голуб Н.Б., Ярмолюк А.В. Київ: Педагогічна думка, 2017. 308 с. URL: <https://cutt.ly/0U7vOFd>

- Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням філології / Караман С.О., Горошкіна О.М., Караман О.В., Попова Л.О. Харків: Вид-во «Ранок», 2017. 272 с.
- Ворон А.А., Солопенко В.А. Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 240 с. URL: <https://cutt.ly/KU7vSos>
- Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Генеза, 2017. 272 с. URL: <https://cutt.ly/VU7vGFt>
- Єрмоленко С.Я., Сичова В.Т., Жук М.Г. Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Грамота, 2017. 256 с. URL: <https://cutt.ly/ZU7vLWL>

Українська література

5 клас

- Авраменко О. Українська література: підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Грамота, 2022. 288 с. URL: <https://cutt.ly/hVPKYVQ>
- Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / В.В. Заболотний, О.В. Заболотний, О.В. Слоньовська, І.В. Ярмульська. Київ: Літера ЛТД, 2022. 208 с. URL: <https://cutt.ly/7VPLesy>
- Коваленко Л., Бернадська Н. Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Вид. дім «Освіта», 2022. 256 с. URL: <https://cutt.ly/QVPLbyx>
- Архипова В.П., Січкара С.І., Шило С.Б. Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Чернівці: Букрек, 2022. 240 с. URL: <https://cutt.ly/RVPZ2tu>
- Калинич О., Дячок С. Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / за ред. Ю. Ковбасенка. Тернопіль: Астон, 2022. 293 с. URL: <https://cutt.ly/aVPZNov>
- Качак Т., Тебешевська О. Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий центр «Академія», 2022. 271 с. URL: <https://cutt.ly/SVPXqJq>
- Чумарна М.І., Пастушенко Н.М. Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 200 с. URL: <https://cutt.ly/JVPXUiJ>
- Яценко Т., Пахаренко В., Слижук О. Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. 255 с. URL: <https://cutt.ly/GVPX5HI>
- Борзенко О. Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: Ранок, 2022. 363 с. URL: <https://cutt.ly/eVPCftq>

6 клас

- Авраменко О.М. Українська література: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Київ: Грамота, 2014. 264 с. URL: <https://cutt.ly/AVPCVi5>
- Коваленко Л.Т. Українська література: підруч. для загальноосвіт. навч. закладів. 6 кл. Київ: Вид. дім «Освіта», 2014. 240 с. URL: <https://cutt.ly/CVPCTXd>

7 клас

- Авраменко О.М. Українська література: підруч. для 7 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: Грамота, 2020. 224 с. URL: <https://cutt.ly/WVS5vSM>
- Коваленко Л. Т. Українська література: підруч. для загальноосвіт. навч. закладів. 7 кл. Київ: Вид. дім «Освіта», 2015. 272 с. URL: <https://cutt.ly/pVS5KIi>
- Міщенко О.І. Українська література: підруч. для 7 класу загальноосвіт. навч. закладів. Київ: Генеза, 2015. 264 с. URL: <https://cutt.ly/4VS6EHZ>

8 клас

- Авраменко О.М. Українська література: підруч. для 8 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: Грамота, 2021. 240 с. URL: <https://cutt.ly/iVDqOU2>
- Коваленко Л.Т. Українська література: підруч. для 8 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: УОБЦ «Оріон», 2021. 272 с. URL: <https://cutt.ly/KVS6XBv>
- Слоньовська О.В. Українська література: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Київ: Літера ЛТД, 2021. 256 с. URL: <https://cutt.ly/IVDqalE>
- Борзенко О.І., Лобусова О.В. Українська література: підруч. для 8 кл. закл. загальн. середн. освіти. Харків: Ранок, 2021. 287 с. URL: <https://cutt.ly/2VDqzqi>
- Міщенко О.І. Українська література: підруч. для 8 класу загальноосвіт. навч. закладів. Київ: Генеза, 2016. 272 с. URL: <https://cutt.ly/3VDq3YI>

9 клас

- Міщенко О.І. Українська література: підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів. Київ: Генеза, 2017. 280 с. URL: <https://cutt.ly/LVDwg6w>
- Авраменко О. Українська література: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Київ: Грамота, 2017. 336 с. URL: <https://cutt.ly/VVDwGrz>
- Коваленко Л.Т., Бернадська Н.І. Українська література: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Київ: УОБЦ «Оріон», 2017. 320 с. URL: <https://cutt.ly/JVDwEji>
- Українська література: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закладів / О.В. Слоньовська, Н.В. Мафтин, Н.М. Вівчарик, Н.С. Курінна, Л.Т. Шевчук. Київ: Літера ЛТД, 2017. 288 с. URL: <https://cutt.ly/WVDwBKy>

Методика навчання української мови

- Бакум З.П. Теоретико-методологічні засади навчання фонетики української мови в гімназії: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. 338 с. URL: <https://cutt.ly/Elyo2ya>
- Біляєв О.М. Лінгводидактика рідної мови: навчально-методичний посібник. Київ: Генеза, 2005. 179 с.
- Бондаренко Н.В. Формування правописної компетентності учнів 5-7 класів на уроках української мови: посіб. Київ: Видавничий дім «Сам», 2017. 112 с. URL: <https://cutt.ly/hU37pIV>
- Бородіна Н.С. Методика навчання української мови: загальні питання: навчально-методичний посібник. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2016. 149 с.
- Використання модельних навчальних програм в освітньому процесі гімназії: методичні рекомендації / Голуб Н.Б., Васильєва Д.В., Засєкіна Т.М., Науменко С.О., Туташинський В.І., Яценко Т.О. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 48 с. URL: <https://cutt.ly/RU3neTB>
- Голуб Н. Вивчення дієслова в закладах загальної середньої освіти: практичний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2020. 68 с. URL: <https://cutt.ly/jQ6G9O3>
- Голуб Н.Б., Новосьолова В.І., Галаєвська Л.В. Мовленнєві жанри на уроках української мови в ліцеї (рівень стандарту): практичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с. URL: <https://cutt.ly/DU361Is>
- Грибан Г.В., Кучерук О.А. Методика викладання української мови в середній школі: зошит-посібник для лабораторних робіт студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів. Київ: Кондор, 2011. 120 с.
- Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи: аналітико-методичні матеріали / кол. автор.; за заг. ред. О.М. Топузова; укл. М.В. Головка. Київ: Педагогічна думка, 2021. 192 с. URL: <https://cutt.ly/wlt3RI1>
- Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи: порадник II. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посіб. / упоряд.: С.В. Івашнєва, Н.М. Дика, К.О. Линьов, О.В. Хмелєва-Токарева, І.П. Воротникова; за заг. ред. М.Ф. Войцехівського, С.В. Івашнєвої, О.Г. Фіданян. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 420 с. URL: <https://cutt.ly/jZJKFo0>
- Дороз В.Ф. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 386 с.
- Екстрене дистанційне навчання в Україні: монографія / за ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с. URL: <https://cutt.ly/jZJKFo0>
- Заєць В.Г. Методика навчання української мови на текстовій основі (8–9-і класи з поглибленим вивченням): навч.-метод. посіб. Київ: Агрармедіагруп, 2015. 120 с. URL: <https://cutt.ly/7IICE1j>
- Караман С.О. Методика навчання української мови в гімназії: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2000. 272 с.

- Коваль В.О., Маслюк К.А. Методика навчання української мови у загальноосвітніх навчальних закладах: навчально-методичний посібник для студентів філологічних факультетів / Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. 2-е вид., переробл. і допов. Умань: ПП Жовтий О.О., 2014. 268 с.
- Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови: навчально-методичний посібник. Львів, 2018. 202 с.
- Кочан І., Захлюпана Н. Українська лінгводидактика в іменах: словник-довідник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 238 с.
- Кочан І.М., Захлюпана Н.М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 305 с.
- Кульбабська О.В., Кардащук О.В. Крок у професію. Методика викладання української мови: навчальний посібник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича, 2017. 256 с.
- Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: монографія. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. 410 с. URL: <https://cutt.ly/NlwzslG>
- Кучерук О.А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: навчальний посібник. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 182 с.
- Кучерук О.А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с. URL: <https://cutt.ly/cQ2NNVI>
- Лінгводидактика (курс лекцій): навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / О.І. Потапенко, Л.П. Кожуховська, Т.І. Товкайло, Т.В. Чубань. Київ: Міленіум, 2005. 402 с.
- Методика вивчення української мови в школі: посібник для вчителів / О.М. Беляєв, В.Я. Мельничайко, М.І. Пентилюк та ін. Київ: Рад. школа, 1987. 246 с.
- Методика викладання української мови в середній школі: навчальний посібник / І.С. Олійник, В.К. Іваненко, Л.П. Рожило, О.С. Скорик; за ред. І.С. Олійника. Київ: Вища школа, 1989. 439 с.
- Методика навчання риторики в школі: навч. посіб. / автор-укладач В.А. Ницета. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 194 с. URL: <https://cutt.ly/qlzog3t>
- Методика навчання української мови в вищих навчальних закладах та середніх освітніх закладах. Кредитно-модульний курс : навчально-методичний посібник / О.І. Потапенко, Г.І. Потапенко, Л.П. Кожуховська, Л.Е. Довбня, Т.В. Чубань Н.Д. Юрійчук, Т.М. Левченко, Т.І. Товкайло, М.І. Навальна; за заг. ред. О.І. Потапенка. Київ: Міленіум, 2006. 332 с.
- Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах: підручник для студентів філологічних факультетів університетів / колектив авторів за редакцією М.І. Пентилюк: М.І. Пентилюк, С.О. Караман, О.В. Караман, О.М. Горошкіна, З.П. Бакум, М.М. Барахтян, І.В. Гайдаєнко, А.Г. Галетова, Т.В. Коршун, А.В. Нікітіна, Т.Г. Окуневич, О.М. Решетилова. Київ: Ленвіт, 2005. 400 с.

- Мовна особистість в освітньому просторі: монографія / за заг. ред. І.Д. Пасічника; редкол. О.А.Вісич, Х.М.Карповець, З.В.Столяр. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 270 с. URL: <https://cutt.ly/zlh0Qbt>
- Навчання синтаксису на уроках української мови у 8-9 класах: метод. посібник / Н.Б. Голуб, Л.В. Галаєвська. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 128 с. URL: <https://cutt.ly/clgKAzT>
- Навчання української мови учнів 5 класу на засадах компетентнісного підходу: посібник / Н.Б. Голуб, В.І. Новосьолова, Г.Т. Шелехова, А.В. Ярмолюк. Київ: Видавничий дім «Сам», 2017. 144 с. URL: <https://cutt.ly/Llyo7iA>
- Наумчук М.М., Лушпинська Л.П. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2003. 132 с.
- Нищета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. Київ: Центр учбової літератури. 2017. 340 с. URL: <https://cutt.ly/SIzpw8T>
- Омельчук С. Дослідницький підхід до навчання мови: лінгводидактичний словник-довідник: навчальний посібник. Київ: [б.в.], 2015. 56 с. URL: <https://cutt.ly/0IqY2zb>
- Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
- Онкович Г.В. Українознавство і лінгводидактика. Київ: Логос, 1997. 108 с.
- Опорний матеріал із методики викладання української мови: навчально-методичний посібник із методики викладання української мови / автор-укл. І.М. Хом'як. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. 112 с.
- Остапенко Н.М., Симоненко Т.В., Руденко В.М. Технологія сучасного уроку рідної мови: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 248 с.
- Палихата Е.Я. Методика навчання української мови. Практикум: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2019. 300 с.
- Пентиліук М.І., Окуневич Т.Г. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2010. 134 с.
- Пентиліук М.І., Окуневич Т.Г. Сучасний урок української мови: навчальний посібник. Харків: Основа, 2007. 170 с.
- Пігур М.В. Методика навчання української мови. Практикум: навчально-методичні рекомендації для філологічних факультетів вищих закладів освіти України. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2019. 99 с.
- Плиско К.М. Довідник з теорії і методики навчання української мови в середній загальноосвітній школі: посібник для студентів-філологів та вчителів-словесників. Харків: ХДПУ, 1998. 115 с.
- Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови (Теоретичний аспект): навчальний посібник. Харків: Основа, 1995. 240 с.
- Плиско К.М. Теорія і методика навчання української мови в середній школі. Харків: ХДПУ, 2003. 114 с.

- Попович А.С. Практикум з методики навчання української мови в 5-9 класах закладів загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 220 с. URL: <https://cutt.ly/mKVLP8I>
- Попович А.С. Шкільний курс української мови та методика його викладання. Навчально-методичний комплекс: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2006. 88 с.
- Попович А.С., Пастернак О.В. Методика навчання української мови. Навчально-методичний комплекс : навчально-методичний посібник / за ред. А.С. Попович. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2014. 258 с.
- Практикум з методики навчання української мови: посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів / колектив авторів: С.О. Караман, О.В. Караман, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна, І.В. Гайдаєнко, Т.Г. Окуневич, З.П. Бакум, Н.М. Дика; за ред. М.І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2003. 302 с.
- Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах: модульний курс: посібник для студентів педагогічних університетів та інститутів / колектив авторів; за редакцією М.І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с. URL: <https://cutt.ly/CTY01Hs>
- Рускуліс Л. Бібліографічний гід: методичний каталог із лінгводидактики: методичний посібник. Миколаїв, 2020. 147 с.
- Рускуліс Л. Методика навчання української мови у схемах, таблицях, рисунках та коментарях: навч. посіб. Миколаїв – Одеса: Видавництво ТОВ Лерадрук, 2022. 202 с. URL: <https://cutt.ly/fZEwM7k>
- Рускуліс Л., Ситченко А., Мхитарян О. Корпус навчально-методичних матеріалів до дисциплін методичного циклу: навчально-методичний посібник. Миколаїв: Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г.В., 2020. 188 с.
- Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник / колектив авторів; за ред. М. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2003. 149 с.
- Стратегічні напрями розвитку сучасної української лінгводидактики: монографія / за ред. Е. Палихати, О. Петришиної. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. 352 с. URL: <https://cutt.ly/HUCNhyi>
- Технологія сучасного уроку рідної мови / Н.М. Голуб, Л.М. Дяченко, Н.М. Остапенко, В.В. Шляхова. Черкаси: Відлуння, 1999. 128 с.

Методика навчання української літератури

- Башманівська Л.А. Методика викладання української літератури: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів і дистанційного навчання. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 140 с.
- Башманівська Л., Білоус Н. Практикум з методики викладання української літератури. Київ: Видавничий дім «Слово», 2013. 144 с.

- Богдан Л. Застосування мультимедійних технологій / Інноваційні технології та сучасний урок літератури. Київ: Вид. дім «Шкіл. світ»; Вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
- Бондаренко Ю. Загальна модель шкільного навчання української літератури. Рівне, 2017. 398 с.
- Бондаренко Ю. Методика шкільного вивчення української літератури на засадах ідеаційно-концептуального підходу: теорія і практикум. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 199 с.
- Гнаткович Т.Д., Бабич Г.С. Інноваційні технології навчання при викладанні української літератури в школі. Ужгород, 2005. 144 с.
- Гоголь Н. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія / за наук. ред. д-ра. пед. наук Т.О. Яценко. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. 484 с.
- Градовський А. Українська палітра на європейському тлі: формування у майбутніх учителів-словесників навичок компаративного аналізу художнього твору. Черкаси: Ант, 2011. 219 с.
- Градовський А.В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія та методика. Черкаси: Брама, вид. О.Ю. Вовчок, 2003. 292 с.
- Градовський А.В. Магія слова і думки: формування професійної компетенції аналізу художнього твору у майбутніх учителів-словесників. Черкаси: Ант, 2011. 175 с.
- Гулевич Л. Методика навчання української літератури. Практикум. Дрогобич, 2014. 148 с.
- Домчук М.П. Тестові технології у процесі вивчення української літератури в школі: навчальний посібник. Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. 60 с.
- Жила С.О. Мозаїка мистецтв на уроках української літератури: посіб. для вчителя. Чернігів, 2009. 373 с.
- Коваль Г.П. Виразне читання в структурі уроку: навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2013. 174 с.
- Компетентнісний підхід до вивчення української літератури в основній школі / С.П. Паламар, Г.Л. Бійчук, В.О. Братко, Н.М. Логвіненко, А.М. Фасоля, В.М. Тищенко, З.О. Шевченко. Київ: Вид. дім «Сам», 2017. 113 с.
- Куцевол О. Методика вивчення української літератури (креативно-інноваційна стратегія): навчальний посібник. Київ: Освіта України, 2009. 464 с.
- Куцевол О. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури. Вінниця, 2006. 348 с.
- Микитюк В. Педагогічні концепти Івана Франка (теорія і методика навчання літератури). Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 408 с.
- Мірошніченко Л. Конспект лекцій з дисципліни «Методика викладання української літератури в середній школі». Київ, 2017. 124 с.
- Назаренко Л. Уроки літератури з використанням інформаційних технологій: посібник. Миколаїв: ОІППО, 2011. 136 с.
- Наукові основи методики літератури: посібник для студентів вищих закладів науки / за ред. Н. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.

- Недайнова Т. Мистецтво викладання літератури в школі: наук.-навч. посіб. Луганськ: Альма-матер, 2006. 160 с.
- Нежива Л.Л. Теорія і практика вивчення літературних напрямів українського письменства в школі. Полтава, 2016. 356 с.
- Оліфіренко В. Інтернет на уроках української літератури: посібник-довідник. Київ: Грамота, 2007. 208 с.
- Панченко В. Урок літератури. Кіровоград, 2000. 200 с.
- Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.
- Професія – вчитель літератури: словник-довідник / упоряд. Т.П. Чередник. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 140 с.
- Пультер С.А., Лісовський А.М. Методика викладання української літератури в середній школі. Тернопіль, 2004. 144 с.
- Романишина Н. Практикум із методики викладання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах. Рівне, 2016. 208 с.
- Семенов О., Базиль Л. Мовно-літературна освіта в Україні: погляд крізь роки: навчальний посібник. Київ, 2008. 240 с.
- Сидоренко В.В. Розвиток педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти: монографія. Донецьк: Каштан, 2012. 492 с.
- Ситченко А. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах. Київ: Ленвіт, 2011. 291 с.
- Ситченко А.Л., Шуляр В.І., Гладишев В.В. Методика викладання літератури: термінологічний словник. Київ: ВД «Ін-Юре», 2008. 132 с.
- Степанишин Б. Давня українська література в школі. Київ: Либідь, 2000. 504 с.
- Степанишин Б. Стратегія і тактика в літературній освіті учнів. Тернопіль, 2003. 191 с.
- Степанишин Б.І. Викладання української літератури в школі. Київ: РВЦ «Проза», 1995. 256 с.
- Токмань Г. Методика навчання української і зарубіжної літератури: самостійна робота студента. Київ: Міленіум, 2019. 110 с.
- Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі. Київ: Академія, 2012. 312 с.
- Уліщенко В.В. Теорія і практика інтерсуб'єктного навчання української літератури в школі: монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 398 с.
- Шуляр В.І. Валеологічні стратегії сучасного уроку літератури в умовах природовідповідної (ноосферної) освіти: наук.-метод. посіб. Миколаїв: ОІППО, 2012. 152 с.
- Шуляр В.І. Електронний конструктор уроку в планувальній діяльності суб'єктів літературної освіти. Миколаїв: ОІППО, 2012. 84 с.
- Шуляр В.І. Сучасний урок української літератури : теорія, методика, технологія: монографія. Миколаїв: Іліон, 2012. 876 с.
- Шуляр В.І. Сучасний урок української літератури. Миколаїв, 2014. 552 с.

- Шуляр В.І. Сучасний урок української літератури: наук.-метод. посіб. Харків: Основа, 2009. 121 с.
- Шуляр В.І. Урок літератури в умовах 12-річної школи: 5-9 класи: практико-орієнтована монографія. Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2006. 284 с.
- Шуляр В.І., Огренич Н.М. Учень-читач і вчитель-фасилітатор в умовах 12-річної школи: науково-методичний посібник. Миколаїв: Видавець: Ганна Гінкул, 2006. 208 с.
- Яценко Т.О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія. Київ: Пед. думка, 2016. 360 с.

Рекомендовані джерела інформації

https://undip.org.ua/about/structure/science-departments/ua-lang-lit/ ; https://www.facebook.com/groups/505688203677039	Відділ навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України
https://nus.org.ua/	Сайт проекту «Нова українська школа»
http://osvita.org.ua/	Освітній портал України
http://omelchuk.ks.ua/index.php?option=com_remository&Itemid=53&func=fileinfo&id=14	Персональний сайт Сергія Омельчука
http://xn--80aafnzkiym.xn--j1amh/	Сайт Олександра Авраменка
https://newlmetod.blogspot.com/p/blog-page_44.html	Лінгвометодична майстерня українського філолога. Блог Оксани Кучерук
https://kulbabska.com/	Персональний сайт Олени Кульбабської
http://www.glazova.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=103:-10-11-&catid=56:-10-&Itemid=77	«Український словесник». Сайт Олександри Глазової
http://korycja50.blogspot.com/p/blog-page_12.html	«Камертон філолога». Блог Галини Романівни Корицької
http://www.nbu.gov.ua/	Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського
https://naurok.com.ua/	Освітній проект «На урок»
https://vseosvita.ua/	Національна освітня платформа «Всеосвіта»

http://www.koncpekt.org.ua/news.php	Сайт «Все для вчителя»
http://dyvoslovo.com.ua/archive/zmist_1/	Журнал «Дивослово»
http://lib.vippo.org.ua/periodyka.php?cat=63	Журнал «Українська мова і література в школах України»
http://library.udpu.org.ua/vydannia/vidannya-udpu/problemi-pidgotovki-suchasnogo-vchitelya	часопис «Проблеми підготовки сучасного вчителя»
http://pptp.kubg.edu.ua/numbers.html	Науковий журнал «Педагогічний процес: теорія і практика»
http://mdu.edu.ua/?page_id=1502	Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки
http://visnyk.chnpu.edu.ua/	Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки
http://ped-ejournal.cdu.edu.ua/index	Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького університету. Серія: педагогічні науки
http://pedagogica.tnpu.edu.ua/	Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка.
http://peddiskurs.kgpa.km.ua/vymohy	Збірник наукових праць «Педагогічний дискурс»
http://vytokypedagogmayster.webnode.com.ua/	Збірник наукових праць «Витоки педагогічної майстерності»
http://pedosv.kpnu.edu.ua/	Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виробнича (педагогічна) практика в системі професійної підготовки студентів факультету української філології та журналістики: навчально-методичний посібник / уклад. Н.Б. Ладиняк. Кам'янець-Подільський: видавець ПП Зволейко Д.Г., 2014. 56 с.
2. Денищич Т.А., Косарева Г.С. Педагогічна практика: зміст, організація, проблемні аспекти формування педагогічної майстерності: посібник для студентів галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальність 035 «Філологія (українська)». Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 84 с.
3. Звіт керівника практики від кафедри. URL: <https://cutt.ly/PVHt1fY>
4. Інструкція № 11 з охорони праці та безпеки життєдіяльності для здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, які направляються для проходження практики: затв. наказом ректора від 13.01.2021 р. № 6-ОД. URL: <https://cutt.ly/JVHth6S>
5. Навчальна педагогічна практика: організаційно-методичні рекомендації / уклад. Н.В. Коваленко. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019. 41 с.
6. Навчальна практика з фахових методик: навчально-методичний посібник / укладачі: Н.П. Лебідь, Л.О. Сологуб. Полтава, 2011. 31 с.
7. Нікітіна А.В. Крок до педагогічної майстерності: методичні рекомендації з педагогічної практики студентів факультету української філології та соціальних комунікацій. Луганськ, 2014. 57 с.
8. Педагогічна практика в системі професійної підготовки викладача української мови і літератури: навчально-методичний посібник / укладачі: А.С. Попович, О.В. Савицька. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О.А., 2011. 160 с.
9. Педагогічна практика в системі професійної підготовки вчителя української мови та літератури: навчально-методичний посібник / за ред. Г.І. Дідук. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 144 с.
10. Педагогічна практика студентів у загальноосвітніх навчальних закладах (освітньо-кваліфікаційні рівні «бакалавр», «спеціаліст»): навчальний посібник / уклад: М.І. Соловей, С.Ю. Ніколаєва, В.В. Кудіна та ін. Київ: Ленвіт, 2014. 171 с.
11. Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (зі змінами): наказ ректора від 26.02.2020 р. № 25-ОД. Кам'янець-Подільський, 2020. 61 с. URL: <https://cutt.ly/OVHiBRZ>
12. Положення про проведення практики здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція): затв. наказом ректора від 31.08.2021 р. № 111-ОД. Кам'янець-Подільський, 2021. 40 с. URL: <https://cutt.ly/BVHiuyC>
13. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України: затв. наказом Міністерства освіти України від 08.04.1993 р. № 93 (за-

реєстровано в Міністерстві юстиції України 30.04.1993 р. № 35). Дата оновлення: 20.12.1994. № 351. URL: <https://cutt.ly/DVHuOOT>

14. Практика в системі бакалаврської і магістерської освіти філолога: літературознавчий аспект / Г. Токмань, Л. Козубенко, Н. Дига, Н. Черниш. Ніжин, 2017. 304 с.
15. Практика в системі фахової освіти вчителя-словесника: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. О.М. Семенов. Київ: Фенікс, 2008. 300 с.
16. Програма та методичні рекомендації з педагогічної практики для студентів IV-V курсів факультету української філології: методичний посібник / А.С. Попович, І.Є. Боднар, Е.І. Федорчук, О.В. Савицька. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. 88 с.
17. Семенов О.М., Базиль Л.О., Дятленко Т.І. Фахова практика вчителя-словесника: навчальний посібник. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2011. 496 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ТИТУЛЬНА СТОРІНКА ТЕКИ ЗІ ЗВІТНОЮ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Навчально-науковий інститут української філології та журналістики

Керівник практики від фахової кафедри:

_____
ім'я, прізвище та по батькові, посада

ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ

здобувача (ки) вищої освіти _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

денної форми здобуття вищої освіти _____ курсу _____ групи
рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

освітньо-професійної програми Середня освіта (Українська мова і література)

спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література)

предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

Місце проходження практики: _____

Термін проходження практики: _____

Оцінювання навчальної фахової практики:

за національною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

_____
підпис керівника практики

_____
ім'я та прізвище

Кам'янець-Подільський

20__

ЩОДЕННИК НАВЧАЛЬНОЇ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Навчально-науковий інститут української філології та журналістики

ЩОДЕННИК ПРАКТИКИ

навчальної фахової практики

здобувача вищої освіти _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

рівень вищої освіти **перший (бакалаврський)**

освітньо-професійна програма **Середня освіта (Українська мова і література)**

спеціальність **014 Середня освіта (Українська мова і література)**

_____ курс, група _____

20__ / 20__ н. р.

Здобувач (ка) вищої освіти _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

прибув(ла) на підприємство, організацію, установу _____
_____

Печатка
підприємства, організації, установи “ ____ ” _____ 20__ року

_____
(підпис) (посада, ім'я та прізвище відповідальної особи)

Вибув (ла) з підприємства, організації, установи _____
_____

Печатка
підприємства, організації, установи “ ____ ” _____ 20__ року

_____
(підпис) (посада, ім'я та прізвище відповідальної особи)

1	2	3	4	5	6

Керівники практики:
від закладу вищої освіти _____
(підпис) (ім'я та прізвище)

від підприємства, організації, установи _____
(підпис) (ім'я та прізвище)

Відгук осіб, які перевіряли проходження практики

**Висновок керівників практики від університету
про проходження практики**

Дата складання заліку “ ____ ” _____ 20__ року

Оцінка: за національною шкалою _____
(словами)

кількість балів _____
(цифрами і словами)

за шкалою ECTS _____

Керівники практики від університету та члени комісії

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

**ТИТУЛЬНА СТОРІНКА
ЗВІТУ ПРО НАВЧАЛЬНУ ФАХОВУ ПРАКТИКУ**

ЗВІТ

про навчальну фахову практику

з _____ до _____ 20__ року

здобувача(ки) вищої освіти

_____ курсу групи _____

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

освітньо-професійної програми Середня освіта (Українська мова

і література)

навчально-наукового інституту української філології та журналістики

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

прізвище, ім'я та по батькові

ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА ВІДОМОСТЕЙ ПРО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальні відомості про вчителя української мови і літератури:
  - місце роботи вчителя (офіційна назва закладу загальної середньої освіти, район, область, посада);
  - заклад вищої освіти, який закінчив учитель, рік випуску, факультет / інститут, спеціальність, кваліфікація;
  - кваліфікаційна категорія, наявність звання «вчитель-методист» та ін.;
2. Світлина (особиста, світлина вчителя з учнями та ін.).
3. Результати педагогічної діяльності (як правило, за останні 5 років): наявність учнів-переможців конкурсів, олімпіад тощо.
4. Наявність опублікованих учителем посібників, методичних рекомендацій та ін.
5. Досягнення вчителя української мови і літератури (як правило, за останні 5 років): нагороди, грамоти, подяки та ін.
6. Покликання на особистий сайт / блог учителя, інтернетну сторінку та ін. (за наявності).

Вітається оформлення портфоліо вчителя української мови і літератури за допомогою шаблонів (<https://cutt.ly/42jFNF2>).

СХЕМА АНАЛІЗУ ПІДРУЧНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ / УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ¹

Автори, назва, видавництво, рік видання підручника, загальна кількість сторінок.

Науковість змісту підручника

1. Дотримання в підручнику вимог Державного стандарту базової середньої освіти.

2. Відповідність підручника навчальній програмі щодо структури, обсягу і розгляду матеріалу, співвідносність розділів, параграфів із навчальним часом, відведеним для його вивчення.

3. Відповідність підручника цілям і завданням освіти (сучасній освітній парадигмі):

– реалізація ідей особистісно зорієнтованого підходу в підручнику (наявність різноманітного представлення елементів знань і способів виконання навчальних дій; розгляд можливих способів виконання одного й того ж завдання / вправи; забезпечення можливості для вибору здобувачем завдань відповідно до свого рівня навчальних можливостей тощо);

– компетентнісна зорієнтованість змісту підручника (передбачення формування не лише знань, а й способів діяльності, здатності застосовувати вивчене у різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях, висловлювати власні судження, обґрунтовуючи їх, здійснювати логічні міркування, оцінювальні дії, формулювати висновки тощо).

– реалізація діяльнісного підходу в підручнику (наявність системи завдань, проблемних ситуацій, що спонукають до активної діяльності кожного здобувача на уроці й водночас до свідомої самостійної роботи, до застосування на практиці здобутих знань, до колективної діяльності та самоосвіти).

---

¹ Використано матеріали посібника: Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів: посібник / за заг. ред. О.М. Топузова, Н.Б. Вяткіної. Київ: Педагогічна думка, 2016. 128 с.

4. Дотримання вимог щодо побудови текстів, виділення в них основного змісту і доповнення (запитань, пояснення лінгвістичного / літературознавчого матеріалу, посилання на попередні параграфи, інші навчальні книги тощо).

5. Наявність у підручнику таких структурних елементів, як вступ, висновки, узагальнювальні тексти, наочні схеми, таблиці, що ілюструють змістово-логічні, структурно-функційні зв'язки фрагментів навчального матеріалу в загальній системі предмета, завдання для систематизації.

6. Умотивованість поділу навчального матеріалу на розділи, їх послідовність, наявність зв'язків між ними; цілісний виклад матеріалу в підручнику.

7. Оптимальність обсягу підручника, співвіднесення його з предметним змістом, можливістю забезпечити опанування учнем програмового змісту в результаті навчальної діяльності як під керівництвом учителя, так і самостійно.

8. Відбір й наявність базових знань у системі, що забезпечує їхнє міцне засвоєння.

9. Диференціація знань: за видами (теорія, поняття, правило, приклади тощо); за фундаментальним спрямуванням (найбільш важливі базові й опорні приклади); за системно-творчим фактом (частина цілого, ціле як частина, системи більш високого рівня, додатковий матеріал тощо).

10. Наявність у підручнику вправ / завдань на порівняння, вибірко-вий аналіз, розпізнавання та виділення основного, установлення взаємозв'язку, групування, класифікування, узагальнення та систематизація тощо.

11. Методологічна обґрунтованість у підручнику, розкриття основних понять, фактів, висновків, теорій.

12. Розгляд системи знань в єдності з методами пізнання, застосування знань на практиці.

13. Розкриття наукових положень відповідно до досягнень сучасної лінгвістичної теорії.

14. Наявність змістових і наскрізних ліній та дидактичних прийомів для забезпечення усвідомлення і розуміння здобувачами теоретичних пояснень і емпіричних даних у навчальному матеріалі.

15. Чіткість аргументацій, логічність побудови висновків.

16. Коректність уведення наукових понять, їхня відповідність усталеній термінології.

17. Віддзеркалення еволюції наукових ідей, ролі діячів науки, на-самперед вітчизняних учених, у розвитку мовознавчої науки.

18. Зв'язок змісту підручника з життям, із завданнями виховання дитини як особистості, забезпечення розвитку її здібностей й обдаровувань.

19. Наявність навчальних ситуацій, різнорівневих завдань, для формування ключових компетентностей, а також для самоосвітньої діяльності.

20. Наявність ситуацій, які створюють умови для педагогічної творчості учителя.

21. Наявність ситуацій, які сприяють формуванню життєвої компетентності.

Структура змісту

1. Чіткість і послідовність структурування навчального матеріалу.
2. Наявність інтегрованих розділів у підручнику.
3. Рівномірність розподілу між розділами.
4. Послідовність етапів роботи в окремому розділі, параграфі (ключові питання, рекомендації тощо).

Доступність змісту

1. Відповідність складності та обсягу матеріалу можливостям його засвоєння здобувачами певної вікової групи на належному рівні й за встановлений час; особистісна зорієнтованість навчального матеріалу.

2. Відповідність основних питань, завдань, вправ, практичних робіт, завдань і розвитку зв'язного мовлення віковим особливостям здобувачів.

3. Придатність змісту підручника для організації самоосвіти здобувачів, розвитку творчого мислення, формування узагальнювальних та інших груп компетентностей.

4. Наочність і конкретність викладу матеріалу в підручнику.

5. Достатність довідкового забезпечення.

6. Наявність у тексті підручника елементів пояснення (роздуми, доведення, висновки тощо).

7. Відповідність лексично-синтаксичної складності тексту віковим особливостям, емоційності викладу.

8. Дотримання узгодженості із суміжними предметами, наступності раніше вивченого матеріалу.

Навчально-методичний апарат

1. Методична доцільність системи введення наукових понять, основних положень і висновків, вибору способу викладу.
2. Наявність засобів підвищення мотивації до навчання, розвитку інтересів учнів до предмета.
3. Наявність засобів рефлексії, зокрема самоконтролю і самооцінювання засвоєння теоретичного й практичного матеріалу.
4. Прикладне спрямування змісту.
5. Методична вартість ілюстративного матеріалу, достатність і доцільність апарату орієнтування (передмова, зміст, рубрикації, сигнали-символи, покажчики різних типів, колонтитул (заголовки розділів, параграфів тощо)).
6. Чіткість зображеного на ілюстраціях.
7. Супроводження ілюстрацій підписами, текстами; їх доречність.
8. Унаочнення ілюстрацією потрібної інформації.
9. Ілюстративний матеріал як самостійне джерело інформації.
10. Наявність графіків, схем, таблиць, діаграм; їх практичне застосування.

Придатність до самостійного використання

1. Визначення чітких завдань на навчальний рік у підручнику.
2. Визначення завдань кожного розділу.
3. Визначення завдань на кожен урок.
4. Відповідність навчальних завдань вимогам програми.
5. Наявність завершальних структурних складників (підсумок, узагальнювальна таблиця, інтегрувальна ситуація, тестових завдань, узагальнювальної вправи / завдання тощо).
6. Аргументованість висновків.
7. Рекомендації з використання додаткових засобів навчання (аудіовізуальних та відеоматеріалів, наочних посібників, електронних ресурсів тощо).

Засоби полегшення роботи з навчальною книгою

1. Наявність у підручнику передмови (вступу).
2. Наявність у вступі чи передмові пояснення щодо способів послуговування підручником для здобувачів і вчителів.
3. Наявність додатків, словників, довідкових та інших таблиць.

Забезпечення виховної, розвивальної та здоров'язбережувальної функцій

1. Наявність у підручнику дидактичного матеріалу, що сприяє формуванню патріотизму, любові і поваги до Батьківщини, свого народу, його мови, державних, національних, родинних цінностей, толерантному ставленню кожної людини, незалежно від її статі, етнічної, релігійної, культурної приналежності чи інших ознак, навчає міжнаціонального і міжконфесійного діалогу; виховує особистість, готову до ефективної міжкультурної взаємодії в нових історичних реаліях, чутливу до людської інакшості та нетерпиму до проявів расизму, ксенофобії й нетерпимості до людських відмінностей.

2. Наявність елементів полікультурного виховання як одного з пріоритетних напрямів у підготовці особистості в умовах європейської інтеграції.

3. Наявність матеріалів, що виховують характер, сприяють розвитку особистості, створенню умов для самовизначення і соціалізації здобувача на основі соціокультурних, духовно-моральних цінностей і усталених у суспільстві правил і норм поведінки в інтересах людини, родини, суспільства і держави; навчають раціональному природокористуванню, дотриманню безпечних норм життєдіяльності.

Відповідність гендерному підходу в освіті

1. Паритетність представлення осіб обох статей – рівномірному співвідношенні жіночих і чоловічих образів.

2. Відсутність сегрегації й поляризації за ознакою статі – навмисного розділення осіб обох статей шляхом приписування їм принципово різних форм соціальної активності, зображення їх як протилежностей, що протиставляються одна одній та начебто не мають між собою спільних рис і якостей, спільної діяльності.

3. Відсутність тенденції прив'язувати різні форми активності або пасивність зображуваних людських образів до статі (переважно активність – до чоловічої, пасивність – до жіночої).

4. Відсутність стереотипних гендерних сценаріїв, що прив'язують жіночі образи передусім до приватної сфери (сім'ї, господарства, піклування про дітей), а чоловічі – до інших, масштабніших форм соціальної активності, зображенні осіб обох статей (і дітей, і дорослих) у різноманітних (за змістом та масштабом) ролях і видах діяльності.

5. Зображення людини загалом і загальнолюдських цінностей як через образ чоловіка (що наразі домінує), так і через образ жінки.

Пропоновані методики

1. Наявність зразків виконання вправ / завдань.
2. Наявність пропозицій для написання текстів (рефератів, переказів творів, ділових паперів тощо).
3. Наявність інтерактивних, колективних, індивідуальних форм роботи.
4. Наявність порад здобувачам загальної середньої освіти щодо розв'язання навчальних проблем.

ОРІЄНТОВНА СХЕМА АНАЛІЗУ МЕТОДІВ І ПРИЙОМІВ, ВИКОРИСТАНИХ НА УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ / УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальні відомості про урок

- 1.1. Тема уроку, автор, повні бібліографічні дані (зокрема, гіперпосилання).
- 1.2. Тип уроку, форма його проведення (традиційна / нетрадиційна).
- 1.3. Структура уроку, його етапи.

2. Загальні відомості про методи і прийоми

- 2.1. Перерахувати методи і прийоми, які використано на уроці.
- 2.2. Зазначити відповідність методів типу і структурі уроку української мови / української літератури, віковим особливостям здобувачів, рівню їхніх знань тощо.
- 2.3. Схарактеризувати актуальність методів, відповідність вимогам сучасної освітньої галузі та реформі «Нова українська школа». Різноманітність методів.
- 2.4. Поєднання фронтальної, групової, парної та індивідуальної роботи.
- 2.5. Співвідношення відтворювальної та творчої розумової діяльності здобувачів. Методи і прийоми, що спонукають здобувачів до активної творчої діяльності, критичного мислення тощо.
- 2.6. Використання засобів навчання на уроці української мови / української літератури: підручники, посібники, збірники вправ і завдань, лексикографічні видання, тексти художніх творів, дидактичний матеріал, наочність (зорова, слухова, зоро-слухова), технічні та інформаційно-комунікаційні засоби тощо.

3. Характеристика методів і прийомів

- 3.1. *Метод усного викладу вчителем теоретичного матеріалу (у методиці літератури – репродуктивний метод):* форма подання матеріалу (розповідь, пояснення, лекція тощо); спосіб організації ма-

теріалу (описово-розповідний, проблемний); мовлення вчителя; дотримання норм сучасної української літературної мови; послуговування невербальними засобами комунікування; послідовність викладу матеріалу; доступність; використання наочності; обсяг пояснення; наявність висновків; використання різних прийомів; наявність прикладів; способи активізації уваги здобувачів; наявність записів у робочих зошитах, їх обсяг та ін.

3.2. *Бесіда (у методиці літератури – евристичний метод)*: використання різновидів бесіди; підготовленість і логічність запитань, точність їх формулювання; дотримання методики постановки запитань; види запитань (аналітичні, синтетичні та інші); творчий підхід; спонукання здобувачів до розв'язання проблем; тривалість бесіди; темп бесіди; поведінка вчителя (вислуховування здобувачів, наявність додаткових запитань і власних думок учителя, розподіл запитань між здобувачами з урахуванням рівня знань); дотримання етапності (підготовчий етап, етап реалізації, висновки); наявність порівняльного аналізу образів героїв твору, епізодів, пейзажів, стильових особливостей твору та ін.

3.3. *Спостереження й аналіз мовних явищ*: різновиди прийомів; доцільність добору дидактичного матеріалу для спостереження; правильна постановка завдань (проблем); уміла організація роботи; способи привернення уваги здобувачів; спонукання здобувачів формулювати правила; ступінь самостійності здобувачів; наявність елементів бесіди та лінгвістичного експерименту; залучення вчителем додаткової літератури та ін.

3.4. *Робота за підручником*: різновиди прийомів; доцільність використання; прийоми спонукання до самостійної роботи; проведення вступної бесіди; наявність інструктажу вчителя та відтворювальної бесіди; добір власних прикладів до теоретичного матеріалу тощо; підбиття підсумків.

3.5. *Метод вправ*: різновиди вправ; чергування різних видів вправ та їх послідовність; наявність творчих вправ; варіювання умов виконання і ступеня складності; урахування виду теоретичного матеріалу, вікових особливостей здобувачів та ін.; наявність інструктажу вчителя та пояснення виконання; кількість вправ, обсяг дидактичного матеріалу, урахування соціокультурної змістової лінії, наскрізних ліній, потреби формування ключових компетентностей здобувачів та ін.

3.6. *Метод читання художнього твору*: різновиди прийомів (індивідуальне читання – вголос, про себе, ланцюжкове), колективне читання, читання в особах, коментоване читання, повторне читання, вибіркоче читання, виразне читання, читання напам'ять, інсценізування та ін.; способи перевірки техніки читання; вплив методу на розширення світогляду учнів та розвитку естетичних і моральних почуттів; дотримання етапів творчого читання; використання учителем матеріалів для бесіди у процесі читання; використання наочності й завдань для тренування периферійного зору, пам'яті та спостережливості; підтримування інтересу учнів до словникової роботи; забезпечення реалізації освітньо-виховних завдань; стимулювання видів пізнавальної діяльності учнів; способи формування інтересу до читання, активізації художнього сприймання і художніх переживань; застосування різних видів коментарів (історико-культурного, побутового, географічного або природничого, лінгвістичного, лінгвопорівняльного) і рецензування прочитаного тощо.

3.7. *Дослідницький метод*: види аналізу художнього твору (побудова системи питань, постановка проблемних питань, постановка дослідницьких завдань: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, оцінювання художнього твору або критичної літератури, порівняння творів та ін.); види навчальної діяльності (порівняльний аналіз художніх творів; тематичне, проблемно-ідейне, історико-літературне зіставлення твору; зіставлення твору з його екранізацією, самостійне оцінювання вистави, кінофільму, твору живопису та ін.); домінування самостійної роботи учнів; наявності критичності в опануванні художніх творів; використання прийомів дослідницького методу (науковий пошук, самостійний аналіз, зіставлення); доцільність формулювання тем для повідомлень і доповідей учнів тощо.

3.8. *Інтерактивні та інноваційні методи, сучасні технології навчання* на уроці української мови / української літератури, їх різновиди та доцільність застосування.

3.9. *Прийоми навчання*: прийоми мисленнєвої діяльності (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, зіставлення, абстрагування, класифікація, диференціація та ін.); специфічні прийоми (наприклад: види мовного розбору, групування мовних явищ, заміна одних мовних одиниць іншими, поширення речення, переставлення мовних одиниць, конструювання речень, стилістичний експеримент, відмінювання слів,

прийоми роботи з текстом, види читання художнього твору тощо);
прийоми проблемного навчання (постановка проблемного питання,
аналіз ситуації, висловлювання припущень, встановлення зв'язків між
мовними явищами, аналіз мовних фактів, зіставлення їх, перевірка
правильності доказів, формулювання висновків і узагальнень), доціль-
ність та особливості їх застосування.

**4. Висновки про доцільність використання методів і прийомів.
Рекомендації та побажання**

ОРІЄНТОВНА СХЕМА АНАЛІЗУ СИСТЕМИ ВПРАВ

1. Загальні відомості про урок української мови

- 1.1. Тема уроку, клас, автор.
- 1.2. Тип уроку, форма його проведення (традиційна / нетрадиційна).
- 1.3. Соціокультурна змістова лінія та її відповідність програмі української мови для закладів загальної середньої освіти.

2. Загальні відомості про систему вправ

- 2.1. Відповідність методу вправ типу уроку, віковим особливостям учнів та рівню їхніх знань тощо.
- 2.2. Увідповіднення з вимогами сучасної школи.
- 2.3. Урахування сучасних підходів до навчання (особистісно зорієнтованого, компетентнісного, комунікативно-діяльнісного) та принципів навчання.
- 2.4. Поєднання фронтальної та індивідуальної роботи.
- 2.5. Співвідношення відтворювальної та творчої розумової діяльності здобувачів.
- 2.6. Урахування вимог соціокультурної змістової лінії, наскрізних ліній.
- 2.7. Формування ключових компетентностей здобувачів.

3. Аналіз системи вправ

- 3.1. Різновиди вправ.
- 3.2. Чергування різних видів вправ та їх послідовність.
- 3.3. Наявність творчих вправ.
- 3.4. Варіювання умов виконання і ступеня складності вправ.
- 3.5. Урахування виду теоретичного матеріалу.
- 3.6. Наявність інструктажу вчителя та пояснення виконання вправ.
- 3.7. Кількість вправ та обсяг дидактичного матеріалу та ін.

ОФОРМЛЕННЯ «ФОТОГРАФІЇ» УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ / УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ¹

Етапи уроку	Перебіг уроку (зміст)	Позитивне і негативне в діяльності вчителя та здобувачів	Помилки в мовленні вчителя і здобувачів	Примітки
<i>Назви етапів уроку</i>	<i>Діяльність учителя, учнів, форми їх взаємодії</i>			

Цю схему заповнюють після запису загальних відомостей про урок: назва предмета, клас, прізвище, ім'я та по батькові вчителя (або здобувача-практиканта), дата проведення, тема уроку та ін.

Записуючи перебіг уроку, спочатку називають його етап і вказують час (його тривалість), а потім занотовують діяльність учителя (здобувача-практиканта) і здобувачів. Бажано назви етапів уроку виділяти іншим кольором або підкресленням, а перед кожним видом діяльності ставити тире або починати його з нового рядка. Діяльність учнів за потреби позначають у дужках. Ілюстративний матеріал доцільно подавати іншим кольором. Перед записом позитивного в діяльності учителя та учнів ставлять плюс (+), а перед вказівкою на негативне – мінус (-). Для виділення чогось особливого використовують знак оклику (!).

¹ Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови (Теоретичний аспект). Харків: Основа, 1995. С. 230-231.

ОРІЄНТОВНА СХЕМА АНАЛІЗУ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ / УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальні відомості про урок, його тип, структуру і зміст

1.1. Назва предмета, клас, школа, прізвище, ім'я і по батькові вчителя, дата проведення; тема уроку.

1.2. Тип уроку, його місце з-поміж інших уроків цієї ж теми.

1.3. Структура уроку, послідовність етапів і тривалість їх, логічний зв'язок між ними (відповідність структури уроку дидактичній меті, логіці освітнього процесу; зв'язок наступного етапу з попереднім, раціональність розподілу часу).

1.4. Зміст уроку: науковість, оптимальність (відповідність типу і структури уроку його змісту, завданням і меті, а також логіці освітнього процесу).

2. Організаційний момент. Мотивація навчальної діяльності.

Актуалізація опорних знань, умінь і навичок

2.1. Організація класу і повідомлення теми та мети уроку (підготовка до уроку, обладнання уроку, постановка мети уроку).

2.2. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок (відтворення знань, їх застосування в новій ситуації, поглиблення понять на уроці, актуалізація навичок, способи опитування здобувачів, активність роботи, залучення учнів до виправлення помилок і неточностей, застосування методичних прийомів, використання дидактичного матеріалу, об'єктивність у виставлянні оцінок).

3. Формування нових понять і способів дій

(вивчення нового матеріалу)

3.1. Постановка перед здобувачами основних завдань вивчення теми, здійснення мотивації навчання, способи викликання інтересу до теми.

3.2. Забезпечення реалізації принципів науковості, систематичності, наступності, доступності, проблемності та інших.

3.3. Віддзеркалення питань теми в поясненні вчителя.

3.4. Застосування методів і прийомів, їх поєднання.

3.5. Створення проблемних ситуацій, способи і шляхи їх розв'язання.

3.6. Встановлення міжпредметних зв'язків.

3.7. Ступінь розуміння здобувачами нового матеріалу.

3.8. Зв'язок між етапами уроку.

4. Формування умінь і навичок учнів (закріплення знань, умінь і навичок)

4.1. Добір вправ / завдань, їх логічність і послідовність.

4.2. Сприяння добору вправ / завдань навчальній, розвивальній та виховній меті уроку.

4.3. Організація вивчення художнього твору: 1) підготовка учнів до сприймання твору (відомості про автора та життєву основу твору й історію його написання, опублікування); 2) первинне читання тексту (словникова робота; настанова учням до прочитання твору; власне читання); 3) етап аналізу художнього твору (врахування філософсько-літературознавчих і дидактичних принципів літературного аналізу; вибір одного зі шляхів аналізу твору); 4) підсумкова робота над прочитаним (установлення зв'язків між однотипними (різнотипними) образами й поняттями одного твору; встановлення зв'язків між однотипними (різнотипними) образами й поняттями кількох творів і різних видів мистецтва; встановлення зв'язків між однотипними (різнотипними) образами й поняттями, що розкриваються в художніх творах і пізнавані в реальному житті людей).

4.4. Забезпечення самостійності здобувачів у процесі виконання вправ / завдань, обговорення питань і роботи з текстом художнього твору.

4.5. Проведення роботи над помилками. Форми проведення роботи із вивчення біографії письменника, з текстом художнього твору та засвоєнням літературознавчих понять.

4.6. Організація самоконтролю за якістю виконання вправ / завдань, підбиття підсумків їх виконання.

4.7. Поєднання колективної роботи з індивідуальною, диференціація завдань для здобувачів, різних за рівнем підготовки.

4.8. Використання виховних можливостей дидактичного матеріалу та застосування прийомів виховного впливу на здобувачів.

5. Підбиття підсумків уроку. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія

- 5.1. Правильність формулювання запитань.
- 5.2. Ступінь активності здобувачів.
- 5.3. Використання методів і прийомів.
- 5.4. Поєднання висновків із теми з попередніми темами.
- 5.5. Наявність загального оцінювання результатів уроку. Види рефлексії. Підбадьорювання здобувачів.

6. Інструктаж до виконання домашнього завдання

- 6.1. Обсяг і вид домашнього завдання.
- 6.2. Передбачення вчителем способів підвищення інтересу здобувачів до виконання домашнього завдання.
- 6.3. Проведення інструктажу до виконання домашнього завдання.
- 6.4. Повідомлення вимог до оформлення домашньої роботи.
- 6.5. Диференціація домашніх завдань.
- 6.6. Записування домашнього завдання на дошці, перевірка уважності здобувачів у процесі його записування.

7. Результативність уроку

- 7.1. Успішність розв'язання на уроці навчальних, розвивальних і виховних цілей.
- 7.2. Якість знань (свідомість, глибина, міцність, дійовість), уміння застосувати їх на практиці.
- 7.3. Практичні уміння й навички, вироблені на уроці.
- 7.4. Елементи уроку, які мали найбільший виховний вплив.
- 7.5. Поведінка вчителя на уроці (педагогічний такт, культура мовлення, наукова організація праці на уроці, ставлення до учнів); раціональне використання часу на уроці; ступінь володіння класом; підвищення активності здобувачів; викликання інтересу до предмета, володіння емоційністю викладу.
- 7.6. Поведінка здобувачів на уроці: ступінь активності, дисциплінованості й загального розвитку, культура мовлення, ставлення здобувачів до вчителя і один до одного, наявність інтересу до навчального предмета.

8. Висновки і пропозиції

8.1. Загальне оцінювання уроку.

8.2. Рекомендації вчителів для впровадження в практику.

8.3. Способи виправлення недоліків і закріплення успіхів на наступних уроках.

8.4. Удосконалення процесу навчання на уроці, поліпшення якості уроку.

Примітка. Запропонована схема є орієнтовною. Вона стосується уроку вивчення нового матеріалу. Проте може використовуватися для аналізу уроків інших типів з опертям на їхню структуру. Послідовність етапів аналізу уроку може змінюватися залежно від типу уроку. За поданою схемою здійснюємо самоаналіз уроків української мови / української літератури різних типів.

ОРІЄНТОВНА СХЕМА АНАЛІЗУ ПОЗАКЛАСНОГО ЗАХОДУ

1. Тема і мета заходу. Дата проведення заходу.
2. Прізвище, ім'я, по батькові вчителя.
3. Актуальність і вмотивованість теми заходу (чи відповідає віковим особливостям, запитам та інтересам учнів).
4. Чіткість, конкретність формулювання мети заходу, сприймання її учнями.
5. Доцільність вибору певної форми проведення заходу (чи відповідає психофізіологічним особливостям школярів). Урахування можливості активної участі в обраній формі заходу всіх чи більшості учнів.
6. Доцільність вибору місця, часу і тривалості заходу (чи відповідає меті та віковим особливостям здобувачів загальної середньої освіти).
7. Наявність і продуманість плану чи програми підготовки позакласного заходу. Конкретність доручень учням. Активність та ініціативність учнів у процесі підготовки. Рівень розуміння ними змісту організаторської діяльності. Відповідальність за вчасне й правильне виконання доручень. Співпраця вчителя і учнів у процесі підготовки.
8. Доцільність підбору обладнання, якість оформлення навчального класу.
9. Точність і організованість початку. Мотивація діяльності вчителя й учнів у процесі позакласного заходу. Прийоми активізації учнів на початку заходу.
10. Змістовність заходу (чи відповідає віковим особливостям учнів). Достовірність, науковість та емоційне насичення фактичного матеріалу, зв'язок його з життям, опора на життєвий досвід учнів. Повнота і послідовність викладу матеріалу.
11. Доцільність відбору методів і прийомів роботи. Наявність елементів дискусії. Використання фронтальної, групової та індивідуальної форм організації діяльності. Стимулювання діяльності школярів.

12. Педагогічна майстерність учителя: уміння володіти собою; ставлення до учнів; стиль педагогічного спілкування; педагогічний такт вчителя, культура мовлення; використання прийомів педагогічного впливу; організаторські уміння вчителя.

13. Завершення заняття: проведення колективного аналізу; активність учнів у висуненні пропозицій; загальні висновки.

14. Характеристика результатів заняття: досягнення мети; вплив заняття на розвиток свідомості, почуттів і волі школярів.

ВИДИ ПОЗНАЧОК У ДИКТАНТАХ¹

Позначки	Значення позначок
=	Орфографічна помилка, на полі ставиться /
—	Пунктуаційна помилка, на полі ставиться √
.....	Описка
Z	Не виокремлено абзац
×	Невиправдано виокремлений абзац
?	Неясно, незрозуміла думка або слово
!	Важлива думка, те, на що варто звернути увагу
√	Пропущено слово або частину тексту
—	Закреслюється зайва частина (слова, фрази)
~~~~~	Немає зв'язку
I	Варто писати окремо
□	Поміняти місцями сусідні літери чи слова
3 1 2	Поміняти місцями більш як два слова або групу слів (цифри означають порядок, у якому треба переставити слова чи словосполучення)

¹ Горбачук В.Т. Види диктантів і методика їх проведення. Київ: Рад. школа, 1989. С. 80-81.

ВИДИ ПОМИЛОК У ДИКТАНТАХ

Неправильні написання, що трапляються в роботах здобувачів, поділяються на помилки (орфографічні та пунктуаційні) і описки.

Орфографічні помилки – це написання, які порушують правила орфографії або традиційні написання.

Орфограма – це певне, правильне (таке, що відповідає правилам або традиції) написання, яке треба обрати з низки можливих. Орфограма наявна, коли існують графічні варіанти, з яких можливий із погляду орфографії лише один.

За графічним вираженням розрізняють шість видів орфограм:

- 1) орфограма-буква: *пишеш, читаєш* та ін.;
- 2) орфограма-дефіс: *будь-хто, хто-небудь, по-нашому, блідо-рожевий* та ін.;
- 3) орфограма-рисочка (знаки переносу слів із рядка в рядок): *кри-жа-ний, лю-тий* та ін.;
- 4) орфограма-пропуск (написання окремо): *під лісом, на чолі, в цілому, в основному*;
- 5) орфограма-контакт (написання разом): *сільськогосподарський, двохтисячний*;
- 6) орфограма-апостроф.

Пунктуаційними помилками вважаємо пропуск потрібного розділового знака; постановка знака не в тому місці, де він має бути; невинуватена пунктуаційними правилами заміна одного знака іншим; невинуватена послідовність постановки розділових знаків під час їхнього сполучення; перенос знака в інший рядок.

Описки – помилкові написання, які не пов'язані з порушеннями існуючих правил. Зазвичай вони спотворюють звуковий склад слова, наприклад, «оперігати» (замість *оберігати*); «докша» (замість *дошка*). Найбільш типовими видами описок є пропуски, заміни, недописування букв. Описки виправляємо, але не вважаємо орфографічними помилками і не враховуємо.

У процесі оцінювання диктантів важливо також урахувати особливості помилки. З-поміж помилок виокремлюють **негрубі**, тобто такі, які не мають суттєвого значення для грамотності, **повторювальні** та **однотипні**.

До **негрубих** помилок зараховують такі:

- винятки з усіх правил;
- написання великої букви в складних власних назвах;
- написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників із прийменниками;
- поставлений один знак замість іншого;
- розрізнення *не* і *ні* (у сполученнях *не хто інший, як...; не що інше, як...; ніхто інший не...; ніщо інше не...*);
- пропуск одного зі сполучуваних розділових знаків або порушення їхньої послідовності;
- заміна українських букв російськими.

Повторювальні орфографічні помилки – помилки в одному й тому ж слові, яке вживається декілька разів, або в корені однокореневих слів.

Однотипними помили – помилки на одне правило, якщо умови вибору правильного написання полягають у граматичних (*борються, ходить*) і фонетичних (*пісня, сміється*) особливостях слова.

За контрольну роботу, складниками якої є диктант та додаткове граматичне, орфографічне, лексичне завдання, ставлять дві оцінки (окремо за кожний вид роботи).

КІЛЬКІСТЬ СЛІВ У ДИКТАНТІ

Класи	Кількість слів у контрольному диктанті
5	90-100
6	100-110
7	110-120
8	120-140
9	140-160
10	170-180
11	180-190

Якщо диктант супроводжується завданням, то його обсяг можна скоротити на 10-20 слів.

Для контрольних диктантів використовують тексти, у яких кожне з опрацьованих упродовж семестру правил орфографії та/чи пунктуації були представлені 3-5 прикладами.

Класи	Кількість слів у словниковому диктанті
5	10-15
6	15-20
7	20-25
8	25-30
9	30-35
10-11	35-40

У процесі визначення кількості слів ураховуються як самостійні, так і службові частини мови.

ОЦІНЮВАННЯ КОНТРОЛЬНОГО ДИКТАНТУ

Диктант оцінюємо однією оцінкою на основі таких критеріїв:

- 1) орфографічні та пунктуаційні помилки оцінюються однаково;
- 2) виправляються, але не враховуються такі орфографічні й пунктуаційні помилки:
  - на правила, які не містить шкільна програма;
  - на ще не вивчені правила;
  - у словах із написаннями, що не перевіряються, над якими не проводилась спеціальна робота;
  - у переданні так званої авторської пунктуації;
- 3) повторювальні помилки вважаються однією помилкою;
- 4) однотипні помилки, але в різних словах, – різними помилками;
- 5) п'ять виправлень прирівнюються до однієї помилки (але зниження оцінки не повинно призводити до незадовільного оцінювання роботи здобувача);
- 6) орфографічні та пунктуаційні помилки на неопрацьовані правила виправляються, але не враховуються.

Нормативи оцінювання за класами:

Бали	Кількість помилок	Бали	Кількість помилок
1	15–16 і більше	7	4
2	13–14	8	3
3	11–12	9	1+1 (негруба)
4	9–10	10	1
5	7–8	11	1 (негруба)
6	5–6	12	–

ОЦІНЮВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ. ГОВОРІННЯ (УСНІ ПЕРЕКАЗ І ТВІР); ПИСЬМО (ПИСЬМОВІ ПЕРЕКАЗ І ТВІР)¹

Оцінюється здатність учнів: виявляти обізнаність із теми, що розкривається (усно чи письмово); здобувати потрібну інформацію в різноманітних джерелах (зокрема, користуватися ІКТ) для створення власних усних і письмових висловлень; будувати висловлення певного обсягу, типу й стилю, добираючи й упорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал (епізод із власного життєвого досвіду, прочитаний або прослуханий текст, епізод із кінофільму, сприйнятий (побачений чи почутий) твір мистецтва, розповідь іншої людини тощо) і використовуючи мовні засоби оформлення; продукувати чітке, плавне, зв'язне мовлення з ефективною логічною структурою, що допомагає слухачеві сприйняти й запам'ятати почуте; будувати композиційно й змістовно завершене висловлення; урахувати мету спілкування, адресата мовлення; формулювати основну думку висловлення; розкрити тему висловлення тощо.

Під час оцінювання усного монологічного мовлення враховуються також такі аспекти: здатність дотримуватися культури мовлення й правил спілкування з урахуванням мовленнєвих ситуацій; виявляти певний рівень творчої діяльності; вільно й невимушено триматися перед слухачами, підтримувати з ними зоровий контакт; доцільно й ефективно використовувати позамовні засоби (постава, міміка, жести).

---

¹ Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти: Наказ від 21.08.2013 р. № 1222 (зі змінами, внесеними згідно з наказом від 19.08.2016 р. № 1009). URL: <https://cutt.ly/7G14s8B>

Вимоги до оцінювання монологічного мовлення

Рівень	Бали	Характеристика змісту виконаної роботи	Грамотність	
			Припусти-ма кіль-кість орфо-графічних і пунктуа-ційних по-милок	Припусти-ма кіль-кість лек-сичних, граматич-них і сти-лістичних помилок
1	2	3	4	5
I. Почат-ковий	1	Учень (учениця) будує лише окремі не пов'язані між собою речення; бідне лексичне і граматичне оформлення роботи.	15-16 і більше	9-10
	2	Створений учнем (ученицею) текст (висловлення) характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; лексика і граматична будова мовлення потребують збагачення й урізноманітнення.	13-14	
	3	Учень (учениця) демонструє висловлення, що не є завершеним текстом; у роботі порушена послідовність й чіткість викладення власних думок; недостатньо сформовані вміння дотримуватися змістової і стилістичної єдності; активний словник бідний, граматична будова висловлення недосконала.	11-12	
II. Середній	4	Створений учнем (ученицею) текст (висловлення) за обсягом становить трохи більше половини від норми й характеризується певною завершеністю, зв'язністю; бракує повноти, ґрунтовності, послідовності й переконливості у формулюванні думок; порушено пропорційність композиційних частин; чіткішого розмежування потребують основна й другорядна інформація; урізноманітнення потребує лексично-фразеологічний запас і граматична будова; немає самостійних суджень і висновків.	9-10	7-8

1	2	3	4	5
II. Середній	5	За обсягом робота близька до норми, композиційно завершена; проте потребує більше самостійних суджень, узагальнень і ґрунтовних висновків; удосконалення потребує лексичне оформлення; основна думка формулюється невиразно, стандартно; бракує сильних аргументів, яскравих мовних засобів.	7-8	7-8
	6	За обсягом висловлення відповідає нормі; композиційна будова пропорційна; для повного розкриття теми бракує доказовості, самостійних суджень; виклад загалом зв'язний, але учень не вміє самостійно творчо мислити, належно аргументувати думки, влучно добирати слова й вирази, демонструвати багатство синтаксичних конструкцій.	5-6	
III. Достатній	7	Учень (учениця) виявляє обізнаність із теми; демонструє здатність самостійно створювати зв'язний, із елементами самостійних суджень текст, (з урахуванням виду переказу), вдало добирає лексичні засоби (використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), але подекуди порушує логіку викладу думок; бракує сильних аргументів на користь основної думки; потребує вдосконалення грамотності і збагачення засобами виразності активний словник.	4	5-6
	8	Учень (учениця) самостійно будує (з урахуванням виду переказу), осмислене висловлення; виявляє обізнаність із теми, добирає переконливі аргументи на користь власної позиції, однак словник, граматичне і стилістичне оформлення роботи потребують урізноманітнення.	3	

1	2	3	4	5
III. Достатній	9	Учень (учениця) демонструє здатність самостійно будувати висловлення певного обсягу, типу і стилю, добираючи й упорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал; виклад думок послідовний, достатній для розкриття теми, логічний (з урахуванням виду переказу); авторська позиція загалом чітка й зрозуміла; вдало дібрано лексичні засоби, однак потребує вдосконалення граматичне оформлення роботи; урізноманітнює синтаксичну будову твору; демонструє навички робити висновки й узагальнення; розмежовувати сильні й слабкі аргументи.	1+1 (негруба)	5-6
IV. Високий	10	Учень (учениця) самостійно будує (з урахуванням виду переказу) текст, орієнтований на комунікативне завдання, чітко дотримується композиційної пропорційності, висловлює власну думку, аргументує різні погляди на проблему (зіставляє свою позицію з авторською), робота демонструє багатий активний лексично-фразеологічний словник, граматичну правильність; дотримується стильової єдності й виразності тексту. У роботі бракує засобів мовної виразності.	1	3
	11	Учень (учениця) самостійно будує (з урахуванням виду переказу) оригінальний текст, орієнтований на комунікативне завдання, чітко дотримується композиційної пропорційності, висловлює власну думку, аргументує різні погляди на проблему (зіставляє свою позицію з авторською), робота демонструє багатий активний лексично-фразеологічний словник і мовну грамотність; здатність творчо мислити, уявляти, фантазувати, дотримується стильової єдності й виразності тексту; використовує мовні засоби виразності.	1 (негруба)	2

1	2	3	4	5
IV. Високий	12	Учень (учениця) самостійно будує (з урахуванням виду переказу) яскравий оригінальний за ідеєю й мовним оформленням текст, орієнтований на комунікативне завдання, чітко дотримується композиційної пропорційності, висловлює власну думку, аналізує різні погляди на предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, робота демонструє багатий активний лексично-фразеологічний словник і мовну грамотність; здатність творчо мислити, уявляти, фантазувати, робота відзначається стилістичною довершеністю, наявністю оригінальних мовних засобів виразності. Робота відзначається багатством слововживання, граматичною правильністю й різноманітністю, стилістичною довершеністю.	–	1

МОНОЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ

Говоріння (усні переказ і твір), письмо (письмові переказ і твір)

1. Перевіряється здатність учня (учениці):

- а) виявляти певний рівень обізнаності з теми, що розкривається (усно чи письмово);
- б) демонструвати вміння:
- будувати висловлення певного обсягу, добираючи і впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал (епізод із власного життєвого досвіду, прочитаний або прослуханий текст, епізод із кінофільму, сприйнятий (побачений чи почутий) твір мистецтва, розповідь іншої людини тощо);
  - урахувати мету спілкування, адресата мовлення;
  - розкривати тему висловлення;
  - виразно віддзеркалювати основну думку висловлення, диференціюючи матеріал на основний і другорядний;
  - викладати матеріал логічно, послідовно;
  - використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання, дотримуючись норм літературної мови;

– додержуватися єдності стилю;

в) виявляти своє ставлення до предмета висловлення, розуміти можливість різних тлумачень однієї проблеми;

г) виявляти певний рівень творчої діяльності, зокрема:

– трансформувати одержану інформацію, відтворюючи її докладно, стисло, вибірково, своїми словами, змінюючи форму викладу, стиль тощо відповідно до задуму висловлення;

– створювати оригінальний текст певного стилю;

– аргументувати висловлені думки, переконливо спростовувати помилкові докази;

– викладати матеріал виразно, доречно, економно, виявляти багатство лексичних і граматичних засобів.

Організація контролю здійснюється за одним із двох варіантів. *Варіант перший*: усі учні виконують роботу самостійно. *Варіант другий*: учні складають висловлення на основі диференційованого підходу (для початкового рівня пропонуються докладні допоміжні матеріали, для середнього (допоміжні матеріали загального спрямування), а для одержання балів достатнього і високого рівнів необхідно написати переказ чи твір самостійно.

Перевірка здатності **говорити** (усно переказувати чи створювати текст) здійснюється індивідуально: учитель пропонує певне завдання (переказати зміст матеріалу докладно, стисло, вибірково; самостійно створити висловлення на відповідну тему) і дає учневі час на підготовку.

Перевірка здатності **письмово** переказувати і створювати текст здійснюється фронтально: учням пропонується переказати прочитаний учителем (за традиційною методикою або самостійно прочитаний) текст чи інший матеріал для переказу або самостійно написати твір.

2. Матеріал для контрольного завдання:

а) переказ (переказ із творчим завданням)

Матеріалом для переказу (усного/письмового) можуть бути: текст, що читає вчитель, або попередньо опрацьований текст; самостійно прочитаний матеріал із газети, журналу, епізод кінофільму чи телепередачі, розповідь іншої людини про певні події, народні звичаї тощо. Якщо пишеться переказ із творчим завданням, учням пропонується,

окрім того, також завдання, що передбачає написання творчої роботи, обов'язково пов'язаної зі змістом переказу.

Якщо матеріал читається безпосередньо перед контрольною роботою, то обсяг тексту орієнтовно визначається так:

Клас	Кількість слів
5-й	100–150
6-й	150–200
7-й	200–250
8-й	250–300
9-й	300–350
10-й	350–400
11-й	400–450

Обсяг тексту для стислого чи вибіркового переказу має бути у 1,5–2 рази більшим за обсяг тексту для докладного переказу.

Якщо для контрольної роботи використовуються інші джерела, то матеріал добирається так, щоб обсяг переказу міг бути в межах пропонованих для певного класу норм.

Тривалість звучання усного переказу – 3-5 хвилин.

Обсяг творчого завдання до переказу, виконаного письмово:

Клас	Кількість сторінок
5-й	0,3–0,5
6-й	
7-й	0,5–0,75
8-й	
9-й	0,75–1,0
10-й	
11-й	1,0–1,5

б) твір

Матеріалом для твору (усного/письмового) можуть бути: тема, сформульована на основі попередньо обговореної проблеми, життєвої ситуації, прочитаного та проаналізованого художнього твору; а також пропоновані для окремих учнів допоміжні матеріали (якщо обирається варіант диференційованого підходу до оцінювання).

3. Одиниця контролю: усне/письмове висловлювання учнів

Обсяг письмового твору, складеного учнем, орієнтовно визначається так:

Клас	Кількість сторінок
5-й	0,5–1,0
6-й	1,0–1,5
7-й	1,5–2,0
8-й	2,0–2,5
9-й	2,5–3,0
10-й	3,0–3,5
11-й	3,5–4,0

4. Оцінювання

У монологічному висловленні оцінюють його зміст і форму (мовне оформлення). За усне висловлення (переказ, твір) ставлять одну оцінку – за зміст, а також якість мовного оформлення (орієнтовно, спираючись на досвід учителя і не підраховуючи помилок, зважаючи на технічні труднощі фіксації помилок різних типів в усному мовленні).

За письмове мовлення виставляють також одну оцінку: на основі підрахунку допущених недоліків за зміст і помилок за мовне оформлення, ураховуючи їх співвідношення.

Критерії оцінювання письмового мовлення

Рівень	Бали	Характеристика змісту виконаної роботи	Грамотність	
			орфографія і пунктуація	лексична, граматична і стилістична
1	2	3	4	5
Початковий (Бали цього рівня одержують учні, які не досягають значного успіху за жодним із визначених критеріїв)	1	Учень (учениця) будує лише окремі, не пов'язані між собою речення; лексика висловлювання дуже бідна.	15–16і більше	9–10
	2	Учень (учениця) будує лише окремі фрагменти висловлення; лексика і граматична будова мовлення бідна й одноманітна	13–14	
	3	За обсягом робота складає менше половини від норми; висловлення не є завершеним текстом, хибує на непослідовність викладу, пропуск фрагментів, важливих для розуміння думки; лексика і граматична будова збіднені	11–12	
Середній (Балів цього рівня заслуговують учні, які будують текст, що за критерієм обсягу, повноти відтворення інформації та зв'язності значною мірою відповідає нормі, але за іншими критеріями результати істотно нижчі)	4	Усне чи письмове висловлення за обсягом складає дещо більше половини від норми і характеризується певною завершеністю, зв'язністю; проте є недоліки за низкою показників (до семи), наприклад: характеризується неповнотою і неґрунтовністю в розкритті теми; порушенням послідовності викладу; не розрізняється основна та другорядна інформація; добір слів не завжди вдалий (у разі переказу – не використано авторську лексику)	9–10	7–8
	5	За обсягом робота наближається до норми, загалом є завершеною, тема значною мірою розкрита, але трапляються недоліки за низкою показників (до шести): роботі властива неґрунтовність висвітлення теми, невиразна основна думка, бракує єдності стилю та ін.	7–8	
	6	За обсягом висловлювання відповідає нормі, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний, але робота характеризується недоліками за кількома показниками (до п'яти): репродуктивність, відсутність самостійності суджень, їх аргументованості, не завжди вдалий добір слів тощо	5–6	

1	2	3	4	5
Достатній (Балів цього рівня заслуговують учні, які досить вправно будують текст за більшістю критеріїв, але за деякими з них ще припускаються недоліків)	7	Учень (учениця) самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст (у разі переказу – з урахуванням виду переказу), вдало добираються лексичні засоби (у разі переказу – використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), але в роботі є недоліки (до чотирьох), наприклад: відхилення від теми, порушення послідовності викладу; основна думка не аргументується тощо	4	5–6
	8	Учень (учениця) самостійно будує достатньо повне (у разі переказу – з урахуванням виду переказу), осмислене, самостійно і загалом вдало написане висловлювання, проте трапляються недоліки за певними показниками (до трьох)	3	
	9	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст (у разі переказу – з урахуванням виду переказу); розкриває тему, висловлює основну думку (у разі переказу – авторську позицію); вдало добирає лексичні засоби (у разі переказу – використовує авторські засоби виразності, образності мовлення); однак припускається окремих недоліків (за двома показниками): здебільшого це відсутність виразної особистісної позиції чи належної її аргументації тощо	1 + 1 (негруба)	
Високий (Балів цього рівня заслуговують учні, які вправно за змістом і формою будують текст;	10	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний (у разі переказу – з урахуванням виду переказу) текст, урахує комунікативне завдання, висловлює власну думку, певним чином аргументує різні погляди на проблему; (у разі переказу – зіставляє свою позицію з авторською), робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, додержанням стильової єдності та виразності тексту; але за одним із критеріїв допущено недолік	1	3

1	2	3	4	5
висловлюють і аргументують думку; вміють зіставляти різні погляди на предмет, оцінювати аргументи на їх доказ, обирати один із них; окрім того, пристосовують висловлювання до особливостей певної мовленнєвої ситуації, комунікативного завдання)	11	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний (у разі переказу – з урахуванням виду переказу) текст, ураховує комунікативне завдання; висловлює власну думку, зіставляє її з думками своїх однокласників (у разі переказу – враховує авторську позицію), уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, добирає переконливі докази для обґрунтування тієї чи тієї позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; робота загалом відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю	1 (негруба)	2
	12	Учень (учениця) самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації; аналізує різні погляди на предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи тієї позиції, усвідомлює можливості використання тієї чи тієї інформації для розв'язання певних життєвих проблем; робота відзначається багатством слововживання, граматичною правильністю	—	1

У процесі виставлення єдиної оцінки за письмову роботу до кількості балів, набраних за зміст переказу чи твору, додається кількість балів за мовне оформлення, і їхня сума ділиться на два. Якщо частка не є цілим числом, то вона заокруглюється до більшого числа.

ВИДИ ЕСЕ ТА ЙОГО ОЦІНЮВАННЯ¹

Есе – самостійна творча письмова робота, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу.

Види есе:

Вільне	Формальне
<p>Ознаки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • невеликий обсяг (7-10 речень); • вільна форма і стиль викладу; • довільна структура; • обов'язкова вимога: наявність позиції автора 	<p>Ознаки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • дотримання структури тексту, • наявність відповідних компонентів (тези, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновки); • обґрунтування (аргументування) тези

Вільне есе обмежене в часі (5–10 і 10–15 хв.). Його доцільно використовувати на кожному уроці й на різних його етапах (цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо).

Для написання формального есе виділяють більше часу: від 20 до 45 хвилин.

Види формального есе:

- інформаційне (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);
- критичне;
- есе-дослідження (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини-наслідку, есе-аналіз).

Вимоги до формального есе:

1. Обсяг – 1–2 сторінки тексту (120-200 слів).
2. Есе повинно сприйматися як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка.
3. Кожен абзац есе розкриває одну думку.

¹ Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році: Лист Міністерства освіти і науки України від 01.07.2019. № 1/11-5966.

4. Необхідно писати стисло і ясно. Есе не повинно містити нічого зайвого, використовувати інформацію, необхідну для розкриття ідеї есе, позиції автора.

5. Есе має відрізнятися чіткою композиційною побудовою, бути логічним за структурою. В есе, як і в будь-якому творі, повинна простежуватися внутрішня логіка, що визначається, з одного боку, авторським підходом до обговорюваного питання, а з іншого – самим питанням. Необхідно уникати різких переходів від однієї ідеї до іншої, думка має розкриватися послідовно.

6. Есе повинно засвідчити, що його автор знає й осмислено застосовує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї.

7. Есе має містити переконливе аргументування порушеної проблеми.

Есе складається з таких частин – вступ, основна частина, висновок. Вступ – обґрунтування вибору теми есе. Основна частина – теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. У цій частині розвивається аргументація й аналіз, а також обґрунтування їх, зважаючи на дані, інші аргументи й позиції. Висновок – узагальнення й аргументовані висновки до теми тощо. Тут підсумовується есе або, підкріплюється зміст і значення викладеного в основній частині.

Критерії оцінювання мовного та змістового оформлення есе

Критерії оцінювання змісту есе	Бали	Критерії оцінювання мовного оформлення есе		Бали
Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів		Грамотність		
		орфографічні, пунктуаційні, помилки	лексичні, граматичні, стилістичні	
1	2	3	4	5
Побудованому учнем (ученицею) тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи; теза не відповідає запропонованій темі; не наведено жодного аргументу.	1	13 і більше	9-10 і більше	1
Побудоване учнем (ученицею) висловлення характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики і граматична будова мовлення; теза не відповідає запропонованій темі; наведені аргументи не є доречними; прикладу немає або він не є доречним.	2	12		2
Учневі (учениці) варто працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлення, потребує збагачення та урізноманітнення лексики й граматична будова висловлення; теза частково відповідає запропонованій темі; наведений аргумент не впливає з тези; приклад не є доречним; висновок сформульовано нечітко.	3	11		3
Висловлення учня (учениці) за обсягом складає дещо більше половини від норми й характеризується певною завершеністю, зв'язністю; чіткіше мають розрізнятися основна та другорядна інформація; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами; є недоліки за сімома показниками: посереднє розуміння теми; порушення послідовності побудови твору; рівень словникового запасу нижче середнього; відносна стильова єдність твору; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент.	4	9-10		7-8

1	2	3	4	5
За обсягом робота учня (учениці) наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент; приклад непереконливий; висновок лише частково відповідає тезі, не пов'язаний з аргументом та прикладом; трапляються недоліки за низкою показників (до шести): роботі властива поверховість висвітлення теми, не простежується основна думка, відносно струнка побудова твору, середній рівень словникового запасу, бракує стильової єдності.	5	7-8	7-8	5
За обсягом висловлення учня (учениці) відповідає нормі, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний; учень (учениця) наводить один доречний аргумент; наводить непереконливий приклад; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами та прикладами; робота характеризується недоліками за п'ятьма показниками: помітний її репродуктивний характер, відсутня самостійність суджень, їх аргументованість, добір слів не завжди вдалий, учень (учениця) неточно добирає слова й синтаксичні конструкції.	6	5-6		6
Учень (учениця) самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст, формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі є недоліки (до чотирьох): відхилення від теми, порушення послідовності її викладу; висловлювання не завжди конкретне, просторовий виклад міркувань, не підкріплених фактичним матеріалом нелогічне розташування абзаців, переходи між ними не є вмотивованими; основна думка не аргументується.	7	4	6	7

1	2	3	4	5
Учень (учениця) самостійно будує достатньо повне, осмислене висловлення, загалом ґрунтовно висвітлює тему, формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; приклад не конкретизований; висновок відповідає запропонованій темі; трапляються недоліки за трьома показниками: невміння пов'язати предмет обговорення із сучасністю, не добирає переконливі докази для обґрунтування певного явища, відносно багатство словникового запасу, робота не відзначається різноманітністю та чіткістю слововживання.	8	3	5	8
Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст; формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; наводить один доречний приклад; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлені недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистісної позиції, належної її аргументації тощо.	9	1+1 (негруба)	4	9
Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання, чітко формулює тезу; певним чином аргументує різні погляди на проблему, наводить два доречні й переконливі аргументи, приклади; неординарна побудова твору, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту, але за одним із критеріїв допущено помилку; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.	10	1	3	10

1	2	3	4	5
<p>Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; вправно формулює тезу; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, наводить два доречні й переконливі аргументи для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; приклади конкретизовані; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.</p>	11	1 (негруба)	2	11
<p>Учень (учениця) самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлення відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні погляди на предмет, наводить два доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі й органічно пов'язаний із сформульованою тезою, аргументами й прикладами; робота відзначається багатством слововживання та художньою цінністю.</p>	12		1	12

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗРІЗНЕННЯ ПОМИЛОК ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ МОНОЛОГІЧНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ¹

Аналізуючи перекази і твори, учитель повинен правильно кваліфікувати кожне порушення мовної норми, кожен недолік у змісті. Це необхідно для подальшої правильної організації роботи над попередженням помилок для вдосконалення мовлення учнів. Правильна класифікація помилок, яку повинен осмислити вчитель, є запорукою професійної перевірки кожної творчої роботи. Робота над підвищенням рівня мовленнєвої культури учнів повинна забезпечувати правильність і комунікативну доцільність мовлення.

Щоб правильно оцінити творчу роботу учня (учениці), вчителеві необхідно проаналізувати їх щодо змісту й стосовно мовного оформлення.

Аналізуючи **зміст** творчих робіт, учитель перевіряє рівень інформативно-змістових та структурно-композиційних умінь здобувачів загальної середньої освіти, зокрема:

- 1) орієнтування в ситуації спілкування;
- 2) усвідомлення теми й основної думки висловлювання;
- 3) уміння добирати необхідний матеріал для розкриття задуму (розмежування основного і другорядного); пов'язувати між собою факти, думки в окремі частини (мікротеми) висловлення; визначати, у якій послідовності розташувати ці логічно завершені частини; продумувати смислові зв'язки між частинами тексту і сусідніми реченнями; виділяти слова, важливі для висловлення думки; використовувати мовні засоби відповідно до комунікативної мети.

До **змістових** (позначення у творчих роботах – **З**) помилок зараховуємо такі:

1. Інформаційно-тематичні:

- а) невідповідність твору обраній чи заданій темі; невідповідність змісту переказу первинному текстові;
- б) невідповідність стилю й типу мовлення;

---

¹ Матеріал подано за такими джерелами: Довга О.М. Як писати твір. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 1995. С. 20-22; Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / колектив авторів за редакцією М.І. Пентиліук: М.І. Пентиліук, С.О. Караман, О.В. Караман, О.М. Горошкіна, З.П. Бакум, М.М. Барахтян, І.В. Гайдаєнко, А.Г. Галетова, Т.В. Коршун, А.В. Нікітіна, Т.Г. Окуневич, О.М. Решетилова. Київ: Ленвіт, 2005. С. 308-315.

- в) наявність зайвої (другорядної) інформації, не пов'язаної з темою чи основною думкою переказу або твору;
- г) відсутність важливої інформації (або її частини), необхідної для розкриття теми та основної думки;
- д) невдалі узагальнення, висновки;
- е) неправильно описані події, вчинки персонажів, явища, виклад фактів, які не відповідають дійсності;
- ж) перекручення первинного тексту;
- з) невідповідність комунікативному завданню – не враховано мовленнєву ситуацію, адресата мовлення та мету спілкування;
- и) відсутність доказовості думки, самостійних суджень, чіткої особистісної позиції (врахування виду роботи та жанру висловлення).

2. Помилки, що порушують структуру тексту:

- а) непропорційність частин тексту (вступу, основної частини, висновку) або відсутність певної;
- б) невідповідність тексту планові висловлення (не розкрито мікротеми, порушено порядок їх викладу);
- в) відсутність смислового зв'язку між частинами тексту та всередині мікротем (непослідовність викладу думок).

Твір повинен бути яскравим, оригінальним висловлюванням (під час написання переказу – з урахуванням авторської позиції). У ньому має бути аналіз різних поглядів на предмет висловлювання, дібрані переконливі аргументи щодо певної позиції, вдало використана та чи та інформація для розв'язання певних життєвих проблем, докази для обґрунтування власної думки.

Власне висловлення на дискусійну тему

1. Наявність чіткої тези (або кількох тез) перед аргументами, використання мовних конструкцій «*я вважаю...*», «*на мою думку...*».

2. Аргументи передують прикладам. Учень (учениця) наводить принаймні два доречних докази для підтвердження висловленої тези, використовує мовні конструкції, як-от: «*тому що*», «*це доводить*», «*підтвердженням цього є*», «*це засвідчує*», «*доказом цього є*», «*свідченням цього є*».

3. Приклади з художньої літератури або інших видів мистецтва (не менше двох). Указана проблема, порушена автором художнього твору, назва твору, художній образ, через який розкрита ця проблема, наве-

дена цитата чи цитати з твору. Учень (учениця) може покликатися на факти з життя митців, якщо ці факти стосуються їхньої творчості. Використано мовні конструкції: *«наприклад»*, *«прикладом може слугувати...»*, *«не можна не згадати...»*.

4. У творі наведено принаймні один доречний приклад з історії, суспільно-політичного чи власного життя з використанням вище зазначених мовних конструкцій.

5. Висловлення побудовано логічно й послідовно, використані слова, що оформлюють текст: *«по-перше»*, *«по-друге»*, *«як було зазначено...»*, *«повертаючись до думки...»*, *«як можна побачити...»* тощо. У структурі роботи використано абзаци.

6. Висновок обов'язковий і відповідає тезі, базується на аргументах і прикладах. Доречно використати мовні конструкції, як-от: *«отже»*, *«можна зробити висновок...»*, *«висновком може слугувати...»*.

До **лексичних помилок** (позначення у творчих роботах – Л) зараховують недоліки, пов'язані з використанням лексичних засобів, які не відповідають основній думці висловлення та обраному стилю:

- 1) уживання слова в неприйнятному йому значенні;
- 2) невдалий добір синонімів;
- 3) поєднання семантично несумісних слів;
- 4) невдале вживання багатозначних слів, що призводить до двозначності;
- 5) сплутування паронімів;
- 6) лексичні анахронізми (слова, що не відповідають нормам певної епохи);
- 7) перекручування фразеологізмів.

Граматичні помилки (позначення у творчих роботах – Г) поділяють на морфологічні та синтаксичні.

Морфологічні помилки:

- 1) порушення правил творення слів;
- 2) помилки у відмінкових закінченнях;
- 3) неправильне творення відмінкових форм тощо.

Синтаксичні помилки:

- 1) неправильне узгодження підмета з присудком;
- 2) вживання як однорідних членів речення слів, що означають родові та видові поняття;

- 3) порушення порядку слів і словосполучень у реченні;
- 4) неправильне вживання дієприслівникових зворотів;
- 5) невиправдана віддаленість підрядного означального від означуваного ним слова і т. ін.

До **стилістичних помилок** зараховують:

1) повторення без потреби тих самих слів або спільнокореневих («зобразити образ»; «відтворити у творі»);

2) плеоназми – словосполучення, в яких частково збігаються лексичні значення слів («пам'ятний сувенір», «передовий авангард»);

3) невмотивоване вживання розмовних слів, жаргонізмів, діалектизмів, слів-паразитів, мовних штампів («червоною ниткою проходить...»), росіянізмів («стул», «получати»), слів, скалькованих з російської мови («взаємовідносини», «міроприємство»), словосполучень («рослинне масло»), фразеологізмів («кидатися у вічі», «приймати участь»);

4) одноманітність синтаксичних конструкцій;

5) пишномовність висловлювання, штучні красивості, порожні фрази, зайва для певної теми емоційність, патетика, гіперболізація, персоніфікація, невмотивоване використання вигуків;

6) створення надуманих метафор, невдалих порівнянь, епітетів, нагромадження їх у невеликому тексті;

7) стилістично не вмотивоване використання книжної лексики, іншомовних слів;

8) невиправдане поєднання елементів різних стилів;

9) ужиті поряд в одному висловлюванні однакові за звуковим складом слова або їх частини («за законом», «про проблеми»), немилозвучне поєднання слів та словосполучень з однотипними звуками (шиплячими, свистячими);

10) недоречне використання мовних засобів одного функційного стилю в текстах іншого;

11) надуживання канцеляризмами, термінами в художніх та публіцистичних висловлюваннях;

12) невдале використання засобів організації тексту;

13) одноманітність початків речень і абзаців;

14) нагромадження стилістично неоковирних фраз.

СХЕМА РЕЦЕНЗІЇ НА НАУКОВУ СТАТТЮ ТА ЗРАЗКИ РЕЦЕНЗІЙ

Схема рецензії

1. Назва виду документа.

2. Заголовок, який містить назву рецензованої статті, прізвище та ініціали автора статті, назву журналу / збірника / іншого видання, рік публікації, сторінки.

3. Текст, що складається з таких частин:

- загальна характеристика аналізованої роботи та порушеної в ній проблеми, обґрунтування рівня її актуальності;
- стислий виклад основного змісту статті;
- чіткість визначення мети та ефективність шляхів розв'язання поставлених у статті завдань;
- ступінь новизни;
- рівень обґрунтування отриманих результатів, їх оригінальність, наукова і практична значущість;
- дотримання структури наукової статті (анотація, ключові слова, постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями; аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор; виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми; формулювання мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок, список використаних джерел);
- обґрунтованість використаних джерел (бібліографічного списку) та покликань на цитовану літературу;
- доречність рисунків, таблиць, ілюстративного (дидактичного) матеріалу;
- правильність використання термінології, наявність наукових положень;
- рівень доступності для фахівців певної галузі;
- обсяг статті, лаконічність і логічність подання інформації;
- дотримання норм сучасної української літературної мови, відповідність вимогам наукового стилю;
- висновки, критичні зауваження, пропозиції тощо.

4. Відомості про рецензента (прізвище, ім'я та по батькові, посада та підпис рецензента).
5. Дата.

ЗРАЗКИ РЕЦЕНЗІЙ

**Шлях від структуралізму до антропоцентризму,
лінгвістики мовця, граматики висловлення
(рецензія на книгу: Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної
інтенції в українській мові: монографія. Чернівці: Букрек,
2014. 412 с.)¹**

Актуальність теми дослідження, яке підготувала Світлана Тарасівна Шабат-Савка, не потребує особливого вмотивування, вона лежить на поверхні, справді-таки продиктована часом і зумовлена відсутністю комплексного типологічного опису інтенцій, релевантних для українського дискурсу, і тих різнорівневих мовних засобів, що здатні вербалізувати інтенційні потреби мовців. У цьому аргументуванні кожне слово на своєму місці, а загальний його зміст засвідчує, що багатогранна категорія інтенції є органічним складником національно-мовного простору. Авторка роботи взялася за вельми непросту справу – зведення антропоцентричного, когнітивного, комунікативного та дискурсивного вимірів інтенції до спільного знаменника, який би віддзеркалював типологію інтенцій, мовні засоби репрезентування їх, інтенційні потреби комунікантів, і досягла поставленої мети: обґрунтувала категорійний статус комунікативної інтенції, створила типологію інтенцій, скрупульозно проаналізувала когнітивні, граматичні та дискурсивні вияви категорії комунікативної інтенції в українській мові. Тепер про все це й інше, досить важливе в річищі розглядуваної проблеми, укладено.

Розпочнемо з теоретичних засад дослідження інтенції, яким присвячено окремий розділ. Без нього не можна було обійтися насамперед тому, що поняття інтенції є базовим для всіх антропозорієнтованих наук, передусім філософії та психології, з якими безпосередньо контактує лінгвістика. Складність дефінування його зумовлена багатьма чинниками. З-поміж них чи не найвідчутніше заявляє про себе термінологічна неузгодженість. Авторка пройшлася найскладнішими лабіринтами цьо-

---

¹ Філологічні науки. 2014. №18. С. 111-118. URL: <https://cutt.ly/TlqGzyl>

го різнобою і сфокусувала свої дослідницькі зусилля на такому важливому сегменті комунікативно- дискурсивної парадигми: розглядуване поняття, «залишаючись водночас у сфері чи то філософії, чи психології» (с. 16), має яскраво виражену мовознавчу сутність. «Потракткування інтенції як чітко визначеної спрямованості на певний об'єкт, ментальний стан, як задуму, мети та її здійснення, – резюмує вона свої міркування, – підготувало ґрунт для вивчення цього поняття в лінгвістиці» (с. 18) у такому векторному представленні: психолінгвістичний, когнітивний, прагматичний, соціолінгвістичний, граматичний (синтаксичний). На основі узагальнення відомостей, одержаних методом індуктивно-дедуктивного інтерпретування інтенції як важливого складника психічного, ментального стану людини, як ланки, що пов'язує людину й мову і постає стратегічним задумом до актуалізації висловлення, як реалізації інтенційного простору мовної особистості в соціумі, у соціальному адресантно-адресатному континуумі, як системи мовних засобів та їхнього валентнісного потенціалу експлікувати інтенційні потреби мовця, Світлана Тарасівна вимodelювала концепцію про міжрівневий, універсальний статус досліджуваного поняття, про пріоритетну роль інтенції в життєдіяльності кожної особистості, «оскільки це визначальна мовознавча субстанція, що детермінує та організовує багатовекторний процес людського спілкування» (с. 71).

Об'єктом пропонованої монографії є інтенція не як явище взагалі, а як комунікативний феномен із притаманним йому планом змісту, що виражає інтенційні потреби мовця, та планом форми, вербалізованої за участю різнорангових мовних одиниць. Закономірно постала проблема тлумачення комунікативної інтенції не осібно, а на тлі лінгвістичної теорії мовленнєвих актів, мовленнєвої діяльності та мовленнєвого впливу. Позитив убачаємо в тому, що це трактування, як і широке дефінування інтенції, не обмежилось суто мовознавчим ракурсом. Воно спроектоване у філософську площину і вправно занурене в лінгвістично-філософський дискурс. Світлана Шабат- Савка ретельно проаналізувала найважливіші студії відомих філософів та лінгвістів і запропонувала власне бачення проблеми категорійного статусу комунікативної інтенції. Належно вмотивовано, зокрема, положення про те, що мінімальною одиницею людської комунікації є не речення чи висловлення, а здійснення певного акту – констатації, запиту, наказу, вибачення, вдячності, поздоровлення й т. ін., що «комунікативна інтенція становить єдність інтенційного стану мовця (психоментального простору мовної особистості) та інтенційного

знака (синтаксичної конструкції, висловлення, дискурсу)» (с. 26), що комунікативна інтенція нерозривно пов'язана і з мотиваційно- потребою сферою мовця, і з синтаксичним ресурсом мови. Услід за дослідницею поділяємо позицію А. Вежбицької про суспільне життя як сітку актів мови (див.: Wierzbicka A. *Genry movy. A. Wierzbicka. Tekst i zolanie: zbiór studiów*. Wrocław – Warszawa–Kraków–Golańsk, 1983. С. 129–135). Імпонує й інший погляд Світлани Тарасівни, відповідно до якого комунікативний потенціал мовної особистості як носія певних інтенцій найяскравіше розкриває динамічне мовне середовище.

У роботі виражено схарактеризовано проблему комунікативної інтенції й теорії мовленнєвої діяльності. Побіжне знайомство з цим фрагментом роботи справляє враження, що він переобтяжений, подеколи аж занадто, психологічними коментарями. Ретельніше опрацювання його пересвідчує у зворотному: без психологічного, зокрема психоментального, підґрунтя тут не обійтися. Отже, витлумачення комунікативної інтенції в розрізі теорії мовленнєвої діяльності крізь призму таких понять, як потреба, мотив, намір, думка, є не тільки доречним, а й необхідним. Перед нами зразок психолінгвістичної розвідки про текст як утілення комунікативної інтенції за безпосередньою участю тільки-но вирізнених психологічних компонентів.

Звернемося й ще до однієї лінгвістичної теорії як наукової засади комунікативної інтенції – мовленнєвого впливу, під яким розуміють процес керування діяльністю різних стосовно соціально-вікових, гендерних, ментальних й інших характеристик комунікантів за допомогою мовлення, репрезентованого синтаксичним ресурсом. У центр поставлено комунікативні стратегії, що безпосередньо пов'язані з діяльністю мовця. Переконливим видається поділ їх на кооперативні та конфронтаційні. Основне полягає в тому, що вони зусібіч характеризують і охоплюють стратегічну програму висловлень-тактик, які віддзеркалюють можливу поведінку адресата, його дії. Зрозуміло, що до уваги взято передбачувані перебіги мовленнєвого процесу. Усі інші комунікативні інтенції, спричинені непрогнозованими зрушеннями у процесі спілкування, – це вже предмет дослідження радше психолінгвістики, а не мовознавства.

Заслуговує високої оцінки розділ 1.3, у якому висвітлено телеологічні параметри комунікативної інтенції. Дослідниця випрацьовує цю проблему на філософсько-психологічних засадах, чим употужнює свою лінгвістичну версію, надає їй послідовності й належної уніфікованості. Основний аналіз зосереджено довкола понять «мета» та «функції», що

вможливило глибше проникнення в категорійний статус інтенції, специфіку її вияву в незапрограмованому, так званому «живому», спілкуванні. Характеризуючи мету і функцію, Світлана Тарасівна вилогізовує, суттєво уточнює теорію довербального осмислення майбутньої мовленнєвої діяльності (ідеться про мету) та її безпосереднього втілення в речення-висловлення (ідеться про функцію). На цьому етапі дослідження вдало використано концепцію Ф.С. Бацевича про функцію як зумовлену інтенцією мовця роль мовної одиниці в побудові чи функціонуванні комунікативної одиниці (Бацевич Ф.С. *Функционально-отражательное изучение лексики: теоретический и прагматический аспекты (на материале русского глагола): [текст лекций по спецкурсу]. Ф.С. Бацевич. Львов: Изд-во Львовского ун-та, 1983. С. 18)* та І.Р. Вихованця про три підходи до вивчення функції речення: функцію речення становить указівка на описувану ним ситуацію; функцією речення є його роль у тексті; функціональний аспект речення являє собою його актуальне членування (Вихованець І.Р. *Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ: Наук. думка, 1992. С. 6–7*). Усе це послужило підмурком для важливого висновку про те, що «інтенційно-телеологічний чинник детермінує процеси спілкування: з одного боку, під час спілкування мовець оприявлює різноманітні інтенції та прагнення, з іншого – виконує мовленнєві дії з певною комунікативною метою, втілює інтенційні потреби в адекватній синтаксичній формі» (с. 44).

У рецензованій праці переконливо доведено, що комунікативна інтенція органічно пов'язана із синтаксичними категоріями модальності, настанови висловлення, актуального членування речення. Вони, як відомо, не знайшли однозначного тлумачення в граматиці. Ця обставина зобов'язувала Світлану Тарасівну коротко висвітлювати історію лінгвістичних поглядів на ту або ту категорію і приймати робочі дефініції. Комунікативна інтенція в її переконливому, як на нашу думку, поданні є постійною змістовою домінантою речення, отже, вона детермінує вирішені вищі категорії. Авторка монографії запропонувала свої погляди на ці відношення залежності, як-от: комунікативна інтенція – значно ширше поняття, ніж модальність, оскільки воно визначає не окремі складники комунікативного процесу, а його цілісний механізм – усю інформацію, усі сполуки чи бажання, які вкладає суб'єкт комунікації у продуковане ним речення/висловлення. Настанову потрактовано як психологічну субстанцію підсвідомого задуму мовця, його здатність до сприйняття на довербальному рівні можливих викликів довкілля. Доречно затор-

кнута також дискусійні, не розв'язані до кінця питання тема-ремного членування речення, яке, наголошено в роботі, організовує структуру висловлення відповідно до природи комунікативної інтенції, безпосередньо пов'язується з інтенційним наміром адресантно-адресатного континууму. Ці теоретичні міркування знайшли практичне підтвердження: на конкретних прикладах прокоментовано тема-ремний склад розповідних і питальних дискурсів різної синтаксичної будови – двоскладні речення, односкладні речення номінативного типу, парцельовані конструкції тощо. «Мовець як основний суб'єкт процесу спілкування, репрезентант багатовекторного інтенційного простору людського буття, – додамо до поданих вище ще один не менш важливий висновок Світлани Тарасівни, – передає у висловленні інформацію, адекватне розуміння якої певною мірою залежить від контексту та пресупозитивних характеристик комунікації» (с. 60).

Своєрідним підсумком до розділу «Комунікативна інтенція: категорійний статус і проблеми типології» став підрозділ «Комунікативна інтенція як міжрівнева лінгвістична категорія», з тим його аргументом, що комунікативна інтенція є внутрішньоієрархізованою поняттєво-мовною категорією, а як точніше, то синтаксичною категорією, репрезентованою інвентарем матеріально виражених синтаксичних одиниць – від синтаксеми до складного синтаксичного цілого.

Не викликає заперечення й інше міркування про комунікативну інтенцію як обов'язковий складник усіх без винятку конструкцій, тому що вона, по-перше, «зосереджує в собі інформацію про психоментальний простір мовної особистості, детермінує глибші значення тієї або тієї синтаксичної конструкції, увиразнює позицію мовця, його потреби та цільові настанови» (с. 65), по-друге, укладається в систему координат «я – ти – тут – зараз».

З огляду на все проаналізоване вище зробимо такий проміжний висновок: Світлана Шабат-Савка чітко вирізнила маркери інтенції, диференційні ознаки комунікативної інтенції, з'ясувала лінгвістичний статус останньої, творчо використавши принцип «від форми до змісту», тобто від структуралізму до антропоцентризму, лінгвістики мовця, граматики висловлення, і «від змісту до форми», тобто від граматики висловлення, лінгвістики мовця, антропоцентризму до структуралізму. Усе це убгано в прийнятні дефініційні рамки комунікативної інтенції як лінгвістичної категорії, що «виражає мовленнєвий намір, має когнітивне підґрунтя, передає цільові настанови спілкувальників» (с. 10).

Предметом дослідження рецензованої праці є антропоцентричні, когнітивні, граматичні та дискурсивні параметри комунікативної інтенції, з'ясуванню яких присвячено другий, третій, четвертий і п'ятий її розділи. Отож спробуємо схарактеризувати кожен із вирізнених параметрів, установити логічні зв'язки між ними. Розпочнемо, як це робить авторка, узявши на озброєння відомий принцип лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, з антропоцентричного виміру інтенції. Імпонує те, що в роботі лаконічно і ємно розкрито антропозорієнтовану її сутність, подано вичерпну інформацію про мовця (окрему людину, учасників процесу комунікації, цілий етнос) як носія різних психоментальних станів. Вирізнено, зокрема, найважливіші характеристики комунікативного потенціалу мовної особистості, спектр стереотипних засобів експлікування комунікативних інтенцій, якими вона володіє, і справедливо зауважено, що для певної ситуації мовлення комунікант/комуніканти добирає/добирають із низки можливих не будь-які, а найрелевантніші синтаксичні конструкції. Як і слід було сподіватися, аналіз розпочато з багатоярусності речення, з його симетрійно/асиметрійних зв'язків між формально-граматичним і семантико-синтаксичним рівнями. Добре виписане положення про егоцентричного мовця і його граматичні маркери – особові (*я, ми*), присвійні (*мій, моя, моє, мої*) займенники, непрямі відмінкові форми прономінативів (*мене, мені, мною* й т. ін.), перша особа однини та множини дієслів теперішнього й майбутнього часу.

Багатим на теоретичні розмисли, узагальнення є фрагмент монографії, у якому йдеться про інтенцію та ментальність, про «власну» картину світу й картину світу народу, представником якого є мовна особистість. До наукового обігу введено ще одне важливе поняття – когнітивно-ментальні інтенції, що «мають стосунок до когнітивних структур нашої свідомості, ментальної репрезентації світу, інтелекту та досвіду людини» (с. 83). Мовлено й про ментальні риси українців (емоційність, чутливість, ліризм, кардоцентричність) і відображення їх у мові загалом і в «національному синтаксисі» зокрема. Цю складну й винятково актуальну натеper проблему лише порушено, отже, вона й не наблизилася хоча б у найзагальнішому вигляді до бодай поверхового розв'язання. Докоряти авторці не маємо права, бо метою її дослідження було вибудування типології інтенцій, яка цілісно представляє широчінь інтенційних горизонтів людського буття, з'ясування категорійного статусу, мовного наповнення комунікативної інтенції, а не визначення місця й ролі її в національно-мовній картині світу.

Оригінально висвітлено особливості вияву інтенції в контексті організації гармонійного і конфліктного, розмовного й експресивного спілкування. Різнобічно з'ясовано проблему комунікативної толерантності на рівні передбачуваних, а почасти й непрогнозованих взаємин між адресантами й адресатами у процесі мовленнєвої діяльності. Новаторство дослідниці полягає і в тому, що вона характеризувала механізм не лише вербального, а й довербального рівня інтенції й, услід за Ф.С. Бацевичем, потвердила, що комунікативну поведінку людини визначає немовленнєва і мовленнєва поведінка учасників спілкування (Бацевич Ф.С. Природність спілкування як лінгвопрагматична категорія. *Мовознавство*. 2011. № 1. С. 4–5).

На добротну граматичну базу оперті теоретичні відомості про ствердження й заперечення як передумови формування комунікативної інтенції. Звернення до цих когнітивно-ментальних інтенцій є вмотивованим передусім через ту причину, що вони репрезентують універсальний спосіб пізнання світу. Світлана Тарасівна послуговувалася ефективною дослідницькою методикою: канвою для витлумачення стверджуваних інтенцій обрано типологію предикатів дії, стану, процесу, якості, квантитативності, а для заперечних – частку *не*, сполучники *ні*, *ані*, предикативний прислівник *нема/ немає*, префіксальні лексеми з яскраво вираженою семантикою заперечення. Варте похвали гармонійне поєднання аналізу конкретних когнітивних виявів категорії комунікативної інтенції з чинними в сучасній українській мові засобами вираження її.

З'ясуванню однієї з найосновніших проблем дослідження – граматичної вербалізації категорії комунікативної інтенції – передувало потрактування терміна «висловлення», яким номінують граматичні, змістові й навіть прагматичні явища. Коли виникає потреба протиставити абстрактну схему речення інтенційно обарвленій ситуації мовлення, деякі дослідники вдаються навіть до складного терміна «речення-висловлення». Не заперечуючи положення І.Р. Вихованця, А.П. Загнітка й інших граматистів про висловлення як комунікативний аспект самої структури речення (Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: [підручник]. Київ: Либідь, 1993. С. 155; Загнітко А.П., Вінтонів М.О., Сегін Л.В. Український синтаксис: [навчально-практичний комплекс]. Донецьк; Слов'янськ: ДонДУ, 2010. С. 381), погоджуючись із думкою М.В. Мірченка про висловлення як комунікативну одиницю, що об'єктивує фрагмент мовленнєвої діяльності (Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій: [монографія]. Луцьк: Вежа, 2001. С. 47), Світ-

лана Тарасівна пропонує вважати категорійними ознаками цього поняття гнучкість структури, функціональні та валентні спромоги передавати весь спектр мовленнєвих намірів, емоцій та почуттів і поширити його не лише на реченнєву реалізацію, тобто на власне синтаксичний рівень, а й на рівень реченнєвих еквівалентів та текстовий рівень. Можна, звичайно, гаряче подискутувати з цього приводу, але важко заперечити те, що запропонована концепція позбавлена аргументів. До того ж, її послідовно адаптовано до всієї процедури інтерпретування комунікативної інтенції як когнітивного, граматичного й дискурсивно-жанрового феномену.

Опис граматичної реалізації комунікативно-модальних інтенцій розповідності, запиту, спонукання, оптативності, суб'єктивно-модальних інтенцій у вигляді ілокутивно-перформативних та непрямих висловлень здійснено кваліфіковано, докладно, підкріплено виразним ілюстративним матеріалом. За перспективною методикою здійснено глибинну внутрішню диференціацію вирізнених інтенцій, встановлено їхні найтипівіші синтаксичні, а за потреби й лексичні репрезентанти, які є компонентами семантико-синтаксичної структури речення і тих синтаксичних утворень, що виходять за його рамки. Наприклад, серед комунікативних інтенцій спонукання вирізнено інтенції категоричного, пом'якшеного, нейтрального спонукання зі своїм набором конкретних репрезентантів, а серед інтенцій конкретного спонукання – інтенції наказу, вимоги, заборони, дозволу. Інтенцію наказу так само почленовано на вузкі значеннєві сегменти – від безапеляційного наказу та наказу-поради, прохання, розпорядження, заохочення до адресування наказу третій особі, яка залишається за сферою спілкування. Під кожен інтенційний тип підведено корпус конкретних мовних реалізаторів, передусім граматичних, а вже потім лексико-семантичних, фразеологічних, а подеколи і просодичних.

У розділі про граматичну вербалізацію суб'єктно-модальних інтенцій з'являються нелогічні, на перший погляд, підрозділи про еквіваленти речення. Нечленовані, парцельовані, незакінчені комунікати як маркери комунікативних інтенцій, згідно із запропонованою структурою, мали б «розчинитися» в системі засобів вербалізації того або того типу інтенції. Докладніше ознайомлення з підрозділами 4.4.1, 4.4.2, 4.4.3 знімає тільки-но висловлене застереження: еквіваленти речень специфічні не лише в плані граматичної організації, а й у плані семантичної наповнюваності. Іманентно закладені в них значеннєва поліфункціона-

льність, імпліцитність потребували окремого коментарю з боку авторки монографії. З цим завданням вона успішно справилася.

Перейдемо, нарешті, до висвітлення дискурсивно-жанрової реалізації категорії комунікативної інтенції. Світлана Тарасівна послідовно тримається погляду про дискурс як універсальну форму презентації досліджуваного явища, оскільки він являє собою динамічне мовне середовище, що відтворює мовленнєву ситуацію, наскрізь детерміновану інтенціями мови. Використовуючи такі критерії ранжування інтенції, як комунікативне завдання і прагматична настанова, дослідниця з'ясувала спільне та відмінне між дискурсом і текстом, текстом і реченням, реченням і складним синтаксичним цілим, текстом і мовленнєвим жанром. Останній, на її погляд, мовець вибирає для адекватного втілення інтенції. Отже, мовні жанри, як і синтаксичні засоби (модально-інтенційні висловлення, реченнєві еквіваленти, текстові конструкти), є регулярними вербалізаторами комунікативних інтенцій. Вони уподібнені до стильових різновидів мовлення, контрастують, як і останні, набором мовних засобів. Ця схожість, тобто стильова та жанрова диференціація мовлення, дала підстави вичленувати типові дискурсивно-жанрові вияви інтенцій в українській мові, а саме: інтенції естетичності в художньому дискурсі, інтенції розмовності в уснорозмовному дискурсі, інтенції впливу в публіцистичному дискурсі, я-інтенції в епістолярному дискурсі, інтенції сакральності в конфесійному (доречніше в релігійному) дискурсі, інтенції аргументування в науковому дискурсі, інтенції регламентування в офіційно-діловому дискурсі, метакомунікативні інтенції фатичної комунікації. Світлана Тарасівна оперувала великим фактичним матеріалом, що сприяло успішному ідентифікуванню спектра диференційних рис плану змісту і плану форми кожної вирізненої комунікативної інтенції і реальних та потенційних мовних засобів реалізації її. У сукупності ці риси дають повне уявлення про збіжне й окремішне в досліджуваних дискурсах.

У процесі читання монографії виникало багато запитань, навіть претензій до її автора. На більшість із них знайдено відповіді під час знайомства з роботою. Висловимо двоє своїх міркувань, що якоюсь мірою не збігаються із концептуальними засадами дослідження Світлани Шабат-Савки або потребують певних уточнень:

1. Не викликає жодного заперечення думка про те, що комунікативна інтенція – це міжрівнева лінгвістична категорія з виразно експліко-

ваним планом змісту і планом мовної репрезентації. Однак репертуар різнорівневих мовних засобів потребує уточнення стосовно його формально-граматичної, семантико-синтаксичної, лексико-семантичної будови. Погоджуємося і з тим, що домінантними засобами вербалізації категорії інтенції слугують синтаксичні одиниці, зокрема модально-інтенційні висловлення, реченнєві еквіваленти та дискурсивні конструкції. У монографії мовлено й про інше, не менш важливе: категорію мовця експлікує система займенникових слів та дієслівних граем, емотивно-аксіологічні інтенції увиразнюють іменникові та прикметникові лексеми. Уся ця широта репрезентативної бази інтенцій тільки посилює авторську концепцію, тому мала б знайти своє доречне місце у відповідних розділах роботи, часткових і загальних висновках до неї.

2. Цілком логічним видається твердження про амбівалентність окремих виявів інтенцій (емоційно-оцінні інтенції позитивного характеру: ласка, радість, любов захоплення – та емоційно-оцінні інтенції негативного характеру: сум, докір, ненависть, зневага, приниження, презирство тощо), репрезентовану різними типами модально-інтенційних висловлень та нечленованих комунікатів. У такому контексті релевантним засобом вербалізації інтенції, увиразнення її амбівалентної природи є якраз лексико-семантичний рівень, до якого лише спорадично звертається авторка. На наше переконання, спектр аксіологічних інтенцій може бути спрямований не тільки на висловлення схвалення, похвали, захоплення, як це представлено в роботі, а й на висловлення осуду, ганьби, огуди. Урахування цього по-особливому яскраво продемонструвало б амбівалентність оцінних інтенцій.

Висловлені міркування анінайменшою мірою не відбирають права констатувати той факт, що монографія Світлани Тарасівни Шабат-Савки – новаторське, ґрунтовне, оригінальне дослідження з виразно задекларованою авторською позицією. Воно є сміливим і свіжим кроком на шляху досягнення малоз'ясованої, складної за своєю суттю лінгвістичної категорії комунікативної інтенції.

Микола Степаненко,
доктор філологічних наук, професор

Минуле і сучасне рекламного слова в Україні.
Рецензія на монографію: Іванова І.Б. Еволюція лінгвостилістики
рекламного дискурсу в мовному просторі України.
Харків: Юрайт, 2016. 372 с.¹

Вийшла друком монографія, присвячена лінгвостилістичному дослідженню еволюції вербальної складової української реклами. Цілісний аналіз мови реклами від проторекламного стану до сучасності – завдання, без сумніву, важливе і актуальне. Подібна праця вимагає ретельного та виваженого дослідження еволюції рекламного дискурсу, його лінгвокреативної та жанровотвірної функцій, прагматики та комунікативної специфіки.

Рецензована монографія виконана в руслі відносно нового напрямку досліджень – теорії мовної комунікації, зорієнтованої на аналіз маніпулятивних технологій, що використовуються в переконувальному диспозитиві – просторі існування рекламного тексту. Це, на нашу думку, дозволило отримати знання про культуру, історію, мову, представлені в рекламному повідомленні, відкрити нові сторінки становлення та розвитку українців як нації.

Зауважимо, що подібні праці останнім часом почали друкуватися на сторінках авторитетних філологічних, мистецтвознавчих та історичних видань. Однією з перших в Україні ця тема розглядалася в історичній праці В. Мацежинського “Реклама в пресі Польського Королівства і Східної Галичини (друга половина XIX – початок XX ст.)”, що була представлена загалу в 2004 р. У вітчизняному мовознавстві увагу до рекламного тексту як об’єкта лінгвістичного дослідження привернули статті Н.Ф. Непийводи, що були присвячені культурі мови реклами, інтерактивній стилістиці, мовній грі та гумору в українській рекламі. Сьогодні дослідженню рекламного дискурсу, маніпулятивного потенціалу мовних одиниць присвячені роботи В.В. Зірки, В.Ф. Іванова, Т.Ю. Ковалевської, Л.М. Пелепейченко та ін.

Лінгвостилістичний аспект еволюції реклами, який ще донедавна вивчався переважно на рівні сучасного стану, репрезентовано у вимірах історії та культури. Для досягнення максимального ефекту визначено основні принципи еволюції мовної складової комерційної реклами

---

¹ Система і структура східнослов'янських мов. 2016. Вип. 10. С. 209-210. URL: <https://cutt.ly/ClqKfLv>

в Україні: виникнення й поширення жанрів реклами, новації у сфері стилістики, технології використання художніх методів у створенні та презентації текстів реклами, характер рекламних повідомлень у пресі, зовнішній рекламі.

Перший розділ монографії “Теоретико-методологічні засади дослідження реклами” присвячено розгляду основних теоретичних положень сучасної лінгвостилістики, теорії мовної комунікації, структурі та визначенню понять “реклама”, “мова реклами”; описано складові, специфіку й основні підходи до дослідження дискурсивних практик та переконувального диспозитиву в рекламі, а також визначено системотвірні чинники ефективності лінгвокреативної складової елементів рекламування, особливості застосування лінгвістичного аналізу текстів. Одна з провідних позицій у монографії присвячена вивченню ролі, місця та значення ментально-пізнавальних процесів, шляхів і форм іменування людиною світу, особистісній саморепрезентації та ідентифікації в суспільстві.

У другому розділі з’ясовано зміст поняття «протореклама», розкрито потенціал проторекламних джерел для становлення власне української реклами, її мовного наповнення; розглянуто проблеми періодизації в історії мови реклами; визначено витoki усного рекламування в Україні, бо саме усна народна творчість, традиції ярмаркування та лубочні тексти виступають як базові в побудові жанрів і стилів майбутньої української реклами.

Постульовано актуальність дослідження книжної традиції як предтечі престижної, іміджевої, конфесійної реклами від самого її зародження; встановлено магістральні шляхи формування рекламного дискурсу та його вербальних маніфестацій; акцентовано увагу на ролі прецедентних феноменів у структурній організації значеннєвої складової жанрово-стилістичної системи реклами.

У третьому розділі проводиться багатоаспектний аналіз текстів реклами за період ХІХ – початку ХХ ст., прикмет часу та стилістичній специфіці, що відтворені в тогочасних рекламних текстах. Підкреслено зростання ролі періодики як жанротвірного чинника, проаналізовано вияви рекламної творчості в мові реклами на українських територіях, що належали до різних імперій. З погляду історичної стилістики подано тлумачення еволюції комерційної реклами в Україні досліджуваного періоду, особлива увага приділена її лексичному наповненню, ритори-

чності, фігуративності, особливостям лексичного наповнення та емоційно-оцінного звучання нового для тогочасної реклами медійного каналу – радіо.

Четвертий розділ монографії “Мовні особливості текстів радянської реклами” представляє результати інтегрованого розгляду української радянської реклами часів культу особистості, хрущовської відлиги, а також соціально-політичної специфіки рекламної риторики радянської України загалом. Досліджено архісему “статичності” як провідну рису мови тогочасного переконувального дискурсу, що дає підстави автору розглядати поетичний текст як квазіполеміку та квазіпропаганду – засоби творення інтенціонального, бажаного та штучного світу “радянської мрії”.

У п'ятому розділі “Еволюція мови сучасної української реклами” розглянуто жанрово-стилістичні новації сучасної української реклами та наголошено на ролі телебачення та електронної мережі інтернет як лінгвокреативної доміанти, проаналізовано технологію творення та еволюції міфології реклами, найуживаніших у сучасній рекламі моделей мовних особистостей.

Мова сучасної реклами, як засвідчує рецензоване дослідження, виявляє багатство та поліфонію мовних засобів, риторичних прийомів, маніпулятивних мовленнєвих технологій, де провідним залишається семантичний комплекс “позитив” і намагання маніпулювати свідомістю мовця.

Варто зазначити, однак, що автор, захоплюючись процесом аналізу еволюції реклами, прагне розв'язати не лише мовознавчі питання, а й проблеми філософії, культурології, журналістики, соціології тощо. Це додає монографії інформативності, інтелектуальності, широти й послідовності викладу.

Не заперечуючи постулату про те, що визначена у вступі широка джерельна база дослідження дає змогу виділити найтиповіші, загальні жанрово-структурні закономірності й лінгвостилістичні засоби українських рекламних текстів і сприяє обґрунтованості наукових результатів, зазначимо, що, на нашу думку, необхідно було зосередитися і на спрабах створення реклами окремими авторами. Це дало б змогу дослідити індивідуальні особливості творення рекламного тексту, з'ясувати відмінності масового й авторського бачення, що сприяло б ідіостилістичній перспективі дослідження.

Монографічна праця І.Б. Іванової привертає увагу новизною обраної теми дослідження, великими обсягами джерельної бази, вирізняється точністю лінгвістичного аналізу тексту, коректністю інтерпретацій, логікою та послідовністю викладу матеріалу. Наукова компетентність автора в багатьох галузях знання, ясна й точна мова є безперечними перевагами монографії. Рецензована робота буде корисною для викладачів вищої школи, а також для студентів і магістрантів, яким вона дасть повніше уявлення про новітні напрями розвитку сучасної гуманітарної наукової парадигми.

М.О. Вінтонів,
Київський університет імені Бориса Грінченка

СХЕМА РЕЦЕНЗІЇ НА ПОСІБНИК¹

1. Назва виду документа.
2. Заголовок, який містить назву рецензованої роботи, прізвище та ініціали автора, назву видавництва, рік публікації, обсяг.
3. Текст, що складається з таких частин:
  - загальна характеристика аналізованої роботи та порушеної в ній проблеми, обґрунтування її актуальності;
  - стислий виклад основного змісту посібника;
  - висновки, критичні зауваження, пропозиції.
4. Посада та підпис рецензента.
5. Дата.

---

¹ Глущик С.В., Дияк О.В., Шевчук С.В. Сучасні ділові папери. Київ: А.С.К., 2002. С. 80.

АЛГОРИТМ РОБОТИ НАД РЕЦЕНЗІЄЮ

1. Ознайомившись з анотацією та передмовою до рецензованого рукопису, з'ясувати його адресата, мету й концепцію рецензованої роботи. Визначити ступінь актуальності роботи.
2. Визначити, відповідно до вимог якої навчальної програми створено підручник чи посібник. Простежити, чи повною є така відповідність, чи обґрунтованими є відхилення від програми (за їх наявності).
3. З'ясувати наявність (відсутність) у рукописі інноваційних підходів до навчання, визначити ступінь їхньої ефективності.
4. Визначити рівень науковості викладу навчального матеріалу.
5. Звернути увагу на відповідність викладу віковим особливостям учнів.
6. Зазначити бажані доповнення (скорочення) до теоретичної частини роботи.
7. Визначити якість та систематизацію дидактичного матеріалу. Зазначити бажані зміни (доповнення).
8. Визначити ступінь оригінальності рецензованої роботи.
9. Сформулювати висновки.

ЗРАЗКИ РЕЦЕНЗІЙ НА ПОСІБНИК

Рецензія на рукопис навчально-методичного посібника

«Практикум з орфографії»

(автор – О.Л. Сизоненко, обсяг – 150 с. комп'ютерного набору)¹

Рецензована праця – частина комплексу навчальних посібників з української мови для старшокласників та абітурієнтів. Спираючись на чинний правопис та шкільну програму, автор зробив потрібні акценти на складних випадках у написанні слів та їхніх форм. Виділені орфограми подано в контексті чітко й лаконічно сформульованих правил, що охоплюють всі розділи «Українського правопису». Отже, посібник систематизує знання учнів, закріплюючи їх у численних вправах. До того ж автор намагається максимально урізноманітнити види вправ (уписати пропущені літери, поставити слова в потрібній формі, виписати слова з певними орфограмами, написати під диктовку, класифікувати слова за певним принципом тощо). Важливо, що для самоконтролю в кінці посібника вміщено ключі-відповіді до вправ.

Хоча основну увагу приділено орфографії, користувач знайде для себе й рекомендації щодо вимови, тобто щодо орфоепічних норм української літературної мови. Це особливо актуально за сучасної мовної ситуації, коли частина вчителів шкіл, викладачів закладів вищої освіти, а також акторів і дикторів радіо й телебачення перестали бути носіями взірцевого мовлення. На нашу думку, орфоепічний компонент посібника варто віддзеркалити в його назві.

Зупинимося на деяких зауваженнях і побажаннях:

- у завданні вправи 21 (с. 18) читаємо: *записати слова фонетичною транскрипцією*, тоді як тут і надалі такі формулювання варто замінити усталеними *записати слова у фонетичній транскрипції*;
- у вправі 5 (с.8) краще подати речення з однозвучними словами *Бровко – бровко*, замінивши для цього третє речення (можна запропонувати таке: *Якраз проти вікна, звичайно під барканом, дворовий пес Бровко лежав* (Л. Глібов);
- у формулюванні правила про чергування [o], [e] з [i] потрібно додати інформацію про відхилення від правила;

¹ Електронний ресурс. URL: www.ippo.org.ua

– у правилі на с. 63 і вправі 123 (на тій же сторінці) подано однакові слова *беру – вибирати, стерти – стирати*. В одному з випадків краще використати інші приклади, наприклад: *дерти – здирати, перу – обпирати, сперти – спирати*;

– у правилі на с.89 варто зазначити, що в формі *статей* подовження не відбувається;

– на с. 93 читаємо: «подовжуються приголосні в словах *бовван, овва, ссати, лляний...* та похідних від них. Традиційно ж ці слова розглядають як винятки в орфограмі «Подвоєння приголосних звуків»;

– у вправі 201 (с.97) і вправі 204 (с.99) потрібно поставити знак наголосу над дієприкметниками і прикметниками з пропущеними літерами, бо саме від місця наголосу залежить їх частиномовна приналежність, а відтак і правопис;

– у вправі 268 (с.127) слова *пофігізм і совкізм* потрібно зняти, бо вони мають відверте розмовно-сленгове маркування;

– твердження про те, що «до III відміни належать іменники жіночого роду без закінчень» (с.149), «до II відміни належать іменники чоловічого роду без закінчень...» (с.154) не є коректними з погляду граматики. В обох випадках треба записати «іменники з нульовим закінченням»;

– у завданні вправи 348 (с.176) читаємо: «записати прізвища в алфавітному порядку». Краще сформулювати так: «Розташувати й записати за алфавітом», бо алфавіт це і є усталений порядок літер;

– розповідаючи про групи прикметників, доцільно зазначити про особливості відмінювання прикметників на *–лиций* (с. 179);

– на с. 235 варто додати вправу на зіставлення прислівників і антонімічних сполук (як-от: *вгорі – в горі; по-іншому – по іншому*);

– на с. 236 доречно буде зауважити про правопис складених прислівників, що пишуться окремо.

Викладені вище зауваження є дорадчими і можуть бути враховані автором лише частково.

Загалом рецензований рукопис справляє добре враження і заслуговує на схвалення. Навчальний посібник, підготовлений Л. Сизоненком, безперечно, стане в пригоді й учням-старшокласникам, і абітурієнтам, і студентам закладів вищої освіти. На нашу думку, його варто надрукувати чималим накладом.

Учитель української мови і літератури
гімназії №14 м. Луганська

Н.П. Сидорченко

Рецензія на рукопис посібника В. Федоренка «Авторські ігрові проєкти»¹ (обсяг – 195 с. комп'ютерного набору)

Рецензований посібник представляє авторські ігрові проєкти, пов'язані з навчально-виховною роботою, що має проводитися поза уроками. Мета проєктів – плекання освіченої, ерудованої, високоморальної, одухотвореної особистості. Реалізація пропонованих проєктів безсумнівно сприятиме створенню підґрунтя для переорієнтування шкільної освіти з навчання абстрактного усередненого школяра на якісну підготовку до життя конкретної дитини з урахуванням її індивідуальних інтересів, запитів і потреб. Пропоновані ігрові проєкти мають закладати основи меганаукового мислення і світогляду, озброювати шкільну молодь необхідними методиками одержання й використання знань. Застосування ігрових форм роботи з учнями сприятиме їхньому науковому й художньому розвитку, забезпечить реалізацію ідеї інтегрованого навчального змісту й способів пізнавальної діяльності, гарантуючи уникнення примітивних шаблонів, які, на жаль, панують у позаурочній роботі сучасних ЗЗСО. Створені В. Федоренком ігрові проєкти сприятимуть переорієнтуванню освітнього процесу від застосування малоефективних на сьогодні репродуктивних навчальних форм на використання таких прийомів навчання, які б ефективно формували пізнавальну активність і самостійність учнів, розвивали б у них ініціативність, формували вміння діяти у нестандартних умовах, навчали і привчали не нагромаджувати факти, а шукати й знаходити творчі підходи до використання інформації. Зібрані в посібнику макро- й мікроігри, крім розвивальної, комунікативної, інформаційної та активізувальної функції, здійснюватимуть ще й функцію інтегративну, яка ідеально забезпечує міжпредметні зв'язки.

Посібник чітко структурований. Він починається з передмови, у якій висвітлено роль ігрових проєктів у модернізації освітньої системи, науково обґрунтовано використання ігрових технологій як засобу реалізації інтегративного принципу лінгводидактики. У посібнику представлені оригінальні й змістовні ігрові проєкти: ігрові комплекси «Синтез наук», «Лінгвоматематика», «Лінгвоастрономія», «Ігровий університет», «Театр етикету «Здоровенькі були!» і под. Подано сценарні розробки мак-

---

¹ Електронний ресурс. URL: www.ippo.org.ua

роігр і мікроігр, детально окреслено структуру кожного з конкурсів, турнірів, змагань, подано вичерпні методичні коментарі. Автором посібника запропоновано надзвичайно якісний ігровий матеріал, основою якого є відомості з української мови й інших (літератури, історії, математики, фізики, хімії, біології, географії й ін.) предметів шкільного курсу.

Текст посібника вдало доповнюють додатки «Педагогічний цитатник» та «Практичні поради щодо проведення дидактичних ігор на уроках у школі».

Інтегративний освітній принцип є одним із визначальних у створеній в Українському колежі імені Василя Сухомлинського моделі освітнього процесу. Саме в цьому широко знаному в Україні інноваційному закладі здійснюється розробка цілісного плану гуманітарної освіти, спрямованого на ефективну інтеграцію отримуваних школярами знань.

Створені В. Федоренком і апробовані в Українському колежі імені Василя Сухомлинського ігрові проєкти безумовно доповнять і збагатять арсенал сучасних методичних інновацій у царині інтегрованої освіти, сприятимуть вкрай необхідному перетворенню шкільного курсу української мови на засіб духовного розвитку особистості школяра. Вважаємо, що рецензований посібник необхідно видати якнайбільшим накладом. З огляду на виняткову актуальність книжки вона надасть неоціненну допомогу вчителю.

Кандидат педагогічних наук,
завідувач лабораторії української мови
та літератури КМПУ ім. Бориса Грінченка

Олександра ГЛАЗОВА

Рецензія на рукопис посібника В. Федоренка «Авторські ігрові проєкти» (обсяг – 195 с. комп'ютерного набору)¹

Процес якісного функціонування освітньої системи великою мірою залежить від його особистісної зорієнтованості, яка виявляється насамперед у створенні належних умов для всебічного розвитку творчого потенціалу молодих поколінь, для виявлення ними своїх природних здібностей, нахилів і творчих можливостей, для потамування їхніх освітніх та розвиткових запитів. Водночас потрібно зауважити, що мало хто звертає увагу на те, що особистісна зорієнтованість сучасної освіти має бути обопільною, тобто стосуватися не тільки учня, а й учителя, передбачати якнайповніше розкриття його творчих сил, надання йому можливості здійснювати активний педагогічний пошук оптимальних освітніх моделей та форм, відповідно до власних буттєвих та професійних поглядів формувати концепцію вивчення школярами основ наук та систему їх виховання й комплексного розвитку. Наявність таких умов, у яких учитель почувався б митцем, творцем, майстром, а не банальним ремісником, визначальною мірою залежить від освітнього середовища, де він працює, тобто від самої школи.

На жаль, закладів загальної середньої освіти, де створено належні умови для виявлення вчителем свого професійного потенціалу повною мірою, де розроблено цілісну концепцію особистісного переорієнтування навчально-виховного процесу й найповнішою мірою реалізовано її в різних напрямках освітньої практики, в Україні порівняно небагато. Одне з чільних місць з-поміж таких шкіл посідає Український колеж імені В. Сухомлинського м. Києва.

Рецензований посібник репрезентує один із напрямів осяжної діяльності педагогічного колективу колежу – авторські освітні проєкти, пов'язані з позакласною навчально-виховною діяльністю школярів. Такі авторські проєкти (а посеред них насамперед варто назвати програми спеціальних курсів чи модифікацій основних шкільних предметів, оригінальні виховні системи, самобутні підручники, посібники й ін.) і складають першооснову поняття “авторська педагогіка” в методичному аспекті. І саме в таких проєктах авторський першоелемент в педагогіці, як правило, виявляється найінтенсивніше, найхарактерніше, найцікавіше.

---

¹ Електронний ресурс. URL: www.ippo.org.ua

У передмові до посібника ґрунтовно висвітлюються основна передісторія виникнення задуму підготовки та реалізації ігрових проєктів, питання про їхнє місце в цілісній освітній концепції Українського коледжу імені В. Сухомлинського, роль у становленні та розвитку особистості школяра-коледжанина, «вписаність» представлених у посібнику авторських ігрових проєктів у процеси модернізації сьогочасної освітньої системи, у її інноваційну переорієнтованість на плекання особистості нового типу – усебічно освіченої, мобільної, високоморальної, патріотичної, одухотвореної високими буттєвими принципами. Основний наголос у передмові робиться на потребі створення умов для виявлення вчительством свого творчого потенціалу в різних видах і формах педагогічної творчості, у піднесенні ролі та акцентуванні можливостей авторської педагогіки. Саме розгортання активних процесів учительської творчості, плекання ідеї авторської педагогіки, створення умов для розкритої творчості, сміливого фахового пошуку талановитими вчителями найефективніших методичних форм покликані не тільки піднести професійну діяльність учителя на якісно вищий щабель, але й створити відповідне професійне середовище, у якому б такі творчі особистості були б запитаними й почувалися потрібними.

Кожен із представлених у посібнику ігрових проєктів – оригінальний, самобутній, концептуальний і змістовний, спрямований на розвиток одного зі складників особистості школяра. «Синтез наук» покликаний формувати в учнів нерозмежоване, синкретичне бачення людського знання, озброювати їх методиками інтегрованої освіти, формувати риси мовної особистості. Завдання, що склали зміст проєкту, надзвичайно цікаві, спрямовані насамперед на пробудження думки школярів, на розвиток їхньої мисленнєвої сфери. Матеріал завдань – відомості про українську наукову термінологію відповідних галузей, питому та запозичену лексику й фразеологію, афористику та ін. Особливо цікавими є завдання, пов'язані своїм змістом із призабутими пластами лексичного та фразеологічного фондів нашої мови, пареміями та афоризмами, із самостійною творчою діяльністю школярів у рідному слові (як-от: “Лінкос”, “Назви зірку” й ін.). Виробленню рис яскраво-самобутньої мовної особистості, яка шанобливо ставиться до української мови, сприятиме використання в іграх поетичних та пісенних вкраплень мовної тематики. З погляду форми передбачені сценаріями ігри є не тільки звичними для інтелектуальних змагань вікторинами – у них пропонується також використання й інших ігрових модусів (ребуси, лото, аукціони тощо). Правила кожного з турів змагання виписуються чітко, дохідливо; з цьо-

го погляду обрані модифікації ігрової форми є надзвичайно технологічними, не потребують від організаторів якоїсь фундаментальної підготовки та задіяння значних ресурсів (часових, матеріальних, кадрових).

Особливо цінним для сьогоденного стану освіти треба визнати звернення до плекання морально-етичної сфери молодих поколінь, створення належних умов для ознайомлення їх із основами національного мовленнєвого етикету (Театр етикету «Здоровенькі були!»). Українська деонтологія освоюється цим ігровим проектом самобутньо, зі зверненням до різних методичних форм, із залученням великих можливостей самоосвіти молодих поколінь. Ігри, ігрові прийоми та завдання представлені в проекті, мають переважно творчий характер, передбачають активну участь у їхній підготовці та проведенні самих школярів. Творчий характер ігрових завдань та прийомів даватиме змогу учням глибше освоїти відомості з етикету, зробити їх своїм стабільним буттєвим надбанням. Розмаїття представлених у проекті форм роботи постійно привертатиме увагу школярів до навчальної діяльності, до творчої праці. Зразки наведених у складі цього проекту творчих робіт школярів допоможуть педагогам зорієнтуватися в рівні вимог, які ставляться до старшокласника, який працює в цьому проекті. Навчальним матеріалом у проекті виступають не тільки інформація з різних питань мовленнєвого та загального етикету (варто зазначити, ця інформація доволі розлога, надзвичайно цікава й потрібна для морально-етичного розвитку школярів), а й художні твори, зразки народної творчості, афористика, бувальщини та ін., що додатково зацікавлюватиме дітей навчальною діяльністю та впливатиме на них опосередковано, ненав'язливо. Усі 15 ігрових моделей з методичного погляду описано чітко, вичерпно, дохідливо й проілюстровано зразками завдань та їх виконання школярами.

“Ігровий університет” покликаний у цікавій ігровій формі зміцнити україністичну підготовку старшокласників, глибше ознайомити їх із щонайширшим спектром духовно-культурного, історичного, політико-економічного буття нашої нації, спонукати до тіснішого ознайомлення зі скарбами національної культури та духовності. Використовуваний в іграх цього типу матеріал є унікальним поєднанням відомостей з української історії, літератури, мистецтва, науки, духовності; це сприятиме прилученню молодих поколінь до скарбів національного духу, ознайомлюватиме їх із тими надбаннями творчого генія нашого народу, які ще зовсім нещодавно нещадно нищилися або підло приховувалися. Структура кожної з ігор, пропонованих у цьому проекті, оптимально відповідає віковим особливостям школярів старшого віку, спрямовує їх на сміливий

інтелектуальний пошук, розкріпачує внутрішні ресурси їхнього інтелекту, створює умови для комплексного розвитку їхньої особистості. Ігри, ігрові завдання та прийоми від одного зі сценаріїв до наступного варіюються, практично не повторюються. В основу кожного зі сценаріїв покладаються різні завдання: на зіставлення певних явищ і понять, пошук правильної відповіді шляхом аналізу та синтезу наданих відомостей, відтворення в стислий термін потрібної інформації, творча діяльність зі словом тощо. Важливо відзначити, що в кожній з-поміж наведених ігор різні форми роботи вдало перемикаються між собою, що дає змогу уникнути одноманітності в побудові гри, має додатково зацікавити школярів та створити належні умови для їхнього всебічного розвитку.

Кожен з-посеред проектів супроводжується змістовним фаховим коментарем, який допоможе педагогові якісно зорієнтуватися в методології та методиці реалізації цих проектів на базі свого навчального закладу. Ці коментарі підготовлено на високому професійному рівні, з урахуванням сучасного стану методичної науки та практики.

Попри високий рівень підготовки рукопису, щодо його змісту та структури можна висловити й низку зауваг. Насамперед це стосується відсутності списку рекомендованої літератури, на яку спиралися автори, розробляючи сценарії ігор. У самому тексті рукопису неодноразово наголошується, що, за первісним задумом розробників, ігрові проекти покликані почасти перевірити інтелектуальний рівень та ерудицію школярів, почасти ж – відкрити для них нові знання з різних галузей гуманітарної науки. Реалізувати цю мету допоможе саме звернення школярів до допоміжних джерел – науково-популярної літератури, монографій, підручників та посібників тощо. Також у системі підготовчої роботи до проведення гри фігурує й такий етап, як рекомендування відповідної літератури школярам для якісної підготовки до участі в змаганні. Тому і з цих причин авторам варто доповнити рукопис списком рекомендованої літератури, яка допоможе вчителю та учням якісно підготуватися до проведення гри, озброїтися потрібною для участі в ній інформацією, та й просто піднести свою ерудицію в царині україністики.

Варто також звернути увагу на перенасиченість передмов до кожного з розділів цитатним матеріалом. Наприклад, у передмові до розділу «Синтез наук» на вісім сторінок оригінального тексту використано чотирнадцять цитат з науково-методичної літератури; у розділі «Ігровий університет» – на п'ять сторінок тексту використано п'ять цитат. Певне, авторам потрібно зміцнити самостійність власної праці, дібравши оптимальні форми трансформації використаних ними наукових

джерел, послабивши залежність від напрацювань інших авторів своїх наукових висновків та узагальнень.

Доречним, як видається, буде використання ширшого ілюстративного матеріалу в процесі організації ігрової діяльності за пропонованими сценаріями. Наприклад, у грі «Святий Київ наш великий» доречним буде використання портретів видатних киян у відповідному турі, фотографій згадуваних у різних турах гри київських храмів, пам'яток культури й історії, пам'ятників видатним землякам тощо. Подібні зауваги можна висловити й до інших ігор. Використання таких матеріалів сприятиме тому, що школярі краще запам'ятовуватимуть інформацію про минуле й сьогодення рідного міста, головні реалії його буття в історичному, культурному, духовному зрізах, зможуть візуально сприйняти потрібні для себе відомості; корисною така інформація буде, гадаємо, не тільки для школярів Києва.

Загалом висловлені зауваги не дають підстав для зниження загальної оцінки рукопису «Авторські ігрові проекти» – це сумлінно підготовлений посібник, який містить цікаві матеріали для організації позакласної роботи з української мови та літератури в закладі загальної середньої освіти, має на меті організувати цілісну, струнку, послідовну систему такої роботи. Ігрові проекти в посібнику розроблено ґрунтовно, на сучасному рівні педагогічного мислення, з урахуванням оновлених завдань освітньої практики. У завданнях ігор передбачено виконання школярами творчих робіт, активний інтелектуальний пошук, їх виконання розширюватиме коло зацікавлень сучасного школяра предметами україністичного циклу, створюватиме умови для всебічного, комплексного розвитку його особистості. Авторський першоелемент у рецензованому посібнику виявляється глибоко й виразно, засвідчує інтенсивність та високу якість роботи розробників – творчого колективу вчителів та адміністраторів Українського коледжу імені Василя Сухомлинського.

Доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри методики навчання
української мови та літератури
Національного педагогічного університету
імені М. Драгоманова

Тамара ДОНЧЕНКО

ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ¹

УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Урок вивчення нового матеріалу

Тема:

Мета:

Тип уроку:

Методи і прийоми:

Соціокультурна змістова лінія:

Обладнання:

Література:

Перебіг уроку:

- I. Організація класу до уроку.
- II. Перевірка домашнього завдання / перевірка вивченого.

1. Робота учнів за картками

Завдання:

2. Написання пояснювального диктанту.

Завдання:

Текст:

3. Відтворювальна бесіда за питаннями:

– .....

– .....

4. Перевірка домашньої вправи.

5. Робота учнів біля дошки.

Завдання:

Дидактичний матеріал:

---

¹ У плані-конспекті уроку подано орієнтовні методи, прийоми і форми роботи.

6. Виконання тестових завдань.

Завдання:

7. Опитування / взаємоопитування за питаннями:

– .....

– .....

(фіксуються й деталізуються методи і прийоми, використані на кожному етапі уроку; подається повний обсяг дидактичного матеріалу).

III. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок.

1. Відтворювальна бесіда за питаннями:

– .....

– .....

2. Робота учнів за таблицею / зоровою опорою:

Завдання:

3. Виконання підготовчої вправи:

Завдання:

Дидактичний матеріал:

4. Спостереження й аналіз мовних явищ:

Завдання:

Матеріал для спостереження:

IV. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

V. Пояснення нового матеріалу.

1. Усне слово / пояснення вчителя.

(подається текст пояснення в повному обсязі)

2. Самостійна робота учнів за підручником:

Завдання:

3. Евристична бесіда за питаннями:

– .....

– .....

4. Робота учнів за таблицею / зоровою опорою:

Завдання:

5. Відтворювальна бесіда за питаннями:

– .....

– .....

6. Виконання вступної вправи:

Завдання:

Дидактичний матеріал:

7. Закріплення знань, умінь і навичок.

8. Виконання тренувальних вправ:

Завдання:

Дидактичний матеріал:

(азначаються різновиди вправ і завдань, запропонованих для виконання на цьому етапі уроку, подаються завдання до них і дидактичний матеріал вправ).

VI. Підбиття підсумків уроку. Загальне оцінювання результатів уроку.
Рефлексія.

1. Узагальнювальна бесіда за питаннями:

– .....

– .....

2. Виконання підсумкової вправи:

Завдання:

Дидактичний матеріал:

3. Виконання тестових завдань.

Завдання:

VII. Інструктаж до виконання домашнього завдання

(азначаються завдання до вправ і подається дидактичний матеріал вправ).

Урок закріплення знань, умінь і навичок

Тема:

Мета:

Тип уроку:

Методи і прийоми:

Соціокультурна змістова лінія:

Обладнання:

Література:

Перебіг уроку:

- I. Організація класу до уроку.
- II. Перевірка домашнього завдання / перевірка вивченого.

1. Робота учнів за картками

Завдання:

2. Написання пояснювального диктанту.

Завдання:

Текст:

3. Відтворювальна бесіда за питаннями:

– .....

– .....

4. Перевірка домашньої вправи.

5. Робота учнів біля дошки.

Завдання:

Текст:

6. Виконання тестових завдань.

Завдання:

7. Опитування / взаємоопитування за питаннями:

– .....

– .....

(фіксуються й деталізуються методи і прийоми, використані на кожному етапі уроку; подається повний обсяг дидактичного матеріалу).

III. Відтворення теоретичних відомостей, застосування яких буде потрібним на уроці / Усне закріплення теоретичних відомостей.

1. Відтворювальна бесіда за питаннями:

– .....

– .....

2. Робота учнів за таблицею / зоровою опорою:

Завдання:

3. Опитування / взаємоопитування учнів за питаннями:

– .....

– .....

4. Спостереження й аналіз мовних явищ:

Завдання:

Матеріал для спостереження:

IV. Повідомлення теми і мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

V. Виконання вправ.

Завдання:

Дидактичний матеріал:

(азначаються різновиди вправ і завдань, запропонованих для виконання на цьому етапі уроку, подаються завдання до них і дидактичний матеріал).

VI. Самостійна робота учнів та її перевірка.

Завдання:

Дидактичний матеріал:

VII. Підбиття підсумків уроку. Загальне оцінювання результатів уроку.
Рефлексія.

VIII. Узагальнювальна бесіда за питаннями:

– .....

– .....

IX. Виконання підсумкової вправи:

Завдання:

Дидактичний матеріал:

X. Виконання тестових завдань.

Завдання:

XI. Інструктаж до виконання домашнього завдання

(азначаються завдання до вправ і подається дидактичний матеріал вправ).

Урок перевірки та обліку якості засвоєних знань

1. Організація класу до уроку.
2. Повідомлення мети перевірки і способів її проведення.
3. Усна перевірка знань учнів (фронтально).
4. Визначення письмового завдання.
5. Самостійне виконання учнями контрольної роботи.
6. Збирання вчителем учнівських зошитів.
7. Відповіді вчителя на запитання учнів.
8. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія.
9. Підбиття підсумків уроку.
10. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

Урок аналізу контрольних робіт

1. Організація класу до уроку.
2. Вступне слово вчителя.
3. Бесіда про особливості недоліків і помилок та робота над ними.
4. Підбиття підсумків уроку.
5. Інструктаж до виконання домашнього завдання

Урок узагальнення вивченого

1. Організація класу до уроку.
2. Перевірка домашнього завдання.
3. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
4. Аналіз матеріалу для узагальнення вивченого.
5. Робота над висновками.
6. Вправи на застосування узагальнювальних правил.
7. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія.
8. Підбиття підсумків уроку.
9. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

Урок повторення певної теми, розділу

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Повторення вузлових питань розділу (зв'язні відповіді учнів).
4. Усні й письмові вправи на матеріалі повторення.
5. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія.
6. Підбиття підсумків уроку.
7. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

Урок аудіювання і читання

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Актуалізація опорних знань учнів (відомостей про мовленнєву діяльність і аудіювання / читання як один із її видів).
4. Ознайомлення учнів із технологією аудіювання / читання.
5. Аудіювання (читання) тексту.
6. Виконання тестових завдань.
7. Підбиття підсумків уроку.
8. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

Урок навчального усного переказу

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Вступна бесіда.
4. Виразне читання тексту переказу.
5. Бесіда за змістом прочитаного.
6. Мовноінтонаційний аналіз тексту.
7. Складання плану.
8. Повторне читання.
9. Мовчазне попереднє обдумування викладу матеріалу.
10. Навчальний переказ змісту «своїми словами».
11. Аналіз / самоаналіз усних переказів.
12. Визначення індивідуальних завдань щодо самовдосконалення культури усного мовлення.
13. Підбиття підсумків уроку.

Урок контрольного усного переказу

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Вступна бесіда.
4. Виразне читання тексту переказу.
5. Самостійне складання плану (з письмовою фіксацією).
6. Контрольний переказ змісту «своїми словами».
7. Коментування почутого переказу.
8. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія.
9. Визначення завдань щодо дальшого самовдосконалення культури усного мовлення.
10. Підбиття підсумків уроку.

Урок навчального письмового переказу

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Вступна бесіда.
4. Виразне читання тексту переказу.
5. Бесіда за змістом прочитаного.
6. Складання плану.
7. Мовний аналіз тексту.
8. Повторне читання тексту.
9. Підготовка чернеткового варіанту переказу.
10. Редагування роботи й переписування начисто.
11. Перевірка й аналіз робіт. Рефлексія.
12. Доопрацювання переказів учнями.
13. Підбиття підсумків уроку.

Урок контрольного письмового переказу

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Вступне слово вчителя.
4. Виразне читання тексту переказу.
5. Пояснення нових слів і записування їх на дошці.
6. Самостійне складання плану.
7. Повторне читання тексту.
8. Написання переказу в чернетковому варіанті.

9. Переписування робіт начисто.
10. Самостійна перевірка написаного. Рефлексія.
11. Підбиття підсумків уроку.

Урок навчального усного твору

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Вступне слово вчителя.
4. Ознайомлення зі зразком усного твору.
5. Робота над усвідомленням теми й основної думки твору.
6. Колективне складання плану майбутнього висловлення.
7. Складання начерків для усних висловлень.
8. Робота з інтонаційно-експресивними та іншими засобами виразності усного мовлення.
9. Складання усного твору.
10. Слухання й колективний аналіз висловлювань.
11. Усунення допущених помилок усного мовлення. Рефлексія.
12. Визначення домашніх завдань (для усього класу та індивідуальних) щодо удосконалення усного мовлення учнів.
13. Підбиття підсумків уроку.

Урок контрольного усного твору

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Вступне слово вчителя.
4. Обдумування учнями висвітлення теми з фіксацією окремих штрихів плану.
5. Письмове складання плану майбутнього висловлення.
6. Добір матеріалу та стислі робочі записи для з'ясування кожного пункту плану.
7. Уявне виголошування твору (про себе) з його редагуванням.
8. Усне висловлення перед класом.
9. Загальний аналіз учителем почутого контрольного висловлення. Самоаналіз та взаємоаналіз висловлень.
10. Висновки вчителя про виконану роботу. Рефлексія.
11. Визначення домашніх завдань (для усього класу та індивідуальних) щодо удосконалення усного мовлення учнів.
12. Підбиття підсумків уроку.

Урок навчального письмового твору

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Вступна бесіда.
4. Ознайомлення зі зразком.
5. Робота з усвідомлення теми та основної думки.
6. Колективне складання плану письмової роботи.
7. Складання усного твору.
8. Написання твору на чернетці.
9. Удосконалення написаного (саморедагування твору). Рефлексія.
10. Перевірка й аналіз творів.
11. Доопрацювання робіт і переписування їх начисто.
12. Підбиття підсумків уроку.

Урок підготовки до контрольного письмового твору

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Вступна бесіда.
4. Повторення видових особливостей твору.
5. Читання й аналіз зразка.
6. Лексично-стилістична робота.
7. Інструктаж до виконання домашнього завдання.
8. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія.
9. Підбиття підсумків уроку.

Урок контрольного письмового твору

1. Організація класу до уроку.
2. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
3. Вступне слово вчителя.
4. Самостійне складання плану письмової роботи.
5. Написання твору на чернетці.
6. Редагування твору і переписування начисто.
7. Самостійна перевірка написаного. Рефлексія.
8. Підбиття підсумків уроку.

УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

(за класифікацією Г. Токмань)

Урок засвоєння нових знань і розвитку на їх основі вмінь та навичок

1. Організація класу до уроку.
2. Перевірка домашнього завдання.
3. Актуалізація опорних знань.
4. Повідомлення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.
5. Пояснення нового матеріалу.
6. Сприймання й осмислення учнями нової літературознавчої інформації.
7. Формування вмінь аналізувати художній твір і навичок роботи з науковою літературою тощо.
8. Підбиття підсумків уроку. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія.
9. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

Урок узагальнення і систематизації знань

1. Організація класу до уроку.
2. Перевірка домашнього завдання.
3. Повідомлення мети уроку, мотивація навчальної діяльності.
4. Аналіз літературознавчого матеріалу для узагальнення вивченого.
5. Робота над висновками (формування історично-літературних висновків про художній твір, творчість письменника чи групи письменників, а також теоретичних понять).
6. Підбиття підсумків уроку.
7. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія.
8. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

Урок контролю знань, умінь і навичок

1. Організація класу до уроку.
2. Повідомлення мети перевірки та способів її проведення.
3. Контроль рівня літературної компетентності різними способами: шляхом усного опитування (фронтального, групового, індивідуаль-

ного), письмових контрольних робіт, тестування, тематичних звітів тощо.

4. Відповіді вчителя на запитання учнів.
5. Підбиття підсумків уроку.
6. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

Урок сприймання твору мистецтва

1. Організація класу до уроку.
2. Повідомлення навчально-естетичної мети роботи, усвідомлення її учнями.
3. Вступне слово вчителя. Мотивація навчальної діяльності.
4. Перше прочитання, прослуховування, перегляд (театральна вистава, кінофільм) художнього твору.
5. Евристична бесіда за змістом сприйнятого матеріалу.
6. Підбиття підсумків уроку.
7. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія.
8. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

Урок творчої діяльності

1. Організація класу до уроку.
2. Повідомлення мети уроку, мотивація навчальної діяльності.
3. Завдання на виявлення творчості учнів:
  - наукової творчості (написання творів з аналізом художнього твору);
  - методичної творчості;
  - інтерпретаційної творчості (створення ілюстрації до твору, його художнє виконання – декламування, спів, інсценування);
  - художньої творчості (написання власного художнього твору певного жанру).
4. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія.
5. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

Урок контрольної роботи (написання творів із аналізом художнього твору)

1. Організація класу до уроку.
2. Вступне слово вчителя (мотивація навчальної діяльності).
3. Самостійне складання плану твору.
4. Написання роботи на чернетці.
5. Редагування твору й переписування начисто.
6. Самостійна перевірка написаного.

Комбінований урок

1. Організація класу до уроку.
2. Перевірка домашнього завдання.
3. Перевірка засвоєних знань.
4. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми, мети уроку.
5. Сприймання і усвідомлення учнями нового матеріалу.
6. Осмислення, узагальнення і систематизація знань.
7. Підбиття підсумків уроку.
8. Загальне оцінювання результатів уроку. Рефлексія.
9. Інструктаж до виконання домашнього завдання.

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Навчальне електронне видання

ПОПОВИЧ Анжеліка Станіславівна

*доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

ДЗЮБАК Наталія Миколаївна

*кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

**НАВЧАЛЬНА ФАХОВА ПРАКТИКА
З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Електронне видання

За редакцією А. С. ПОПОВИЧ

Підписано 26.01.2023. Гарнітура "Arial".

Об'єм даних 2,6 Мб. Обл.-вид. арк. 7,2. Зам. № 1015.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів видавничої справи
серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Виготовлено в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.